بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

دیباچہ

بعد حمد خدائے اسر و بعد نعت حضرت محمد صلعم می گوید۔ بندۂ درگاہ احد خاکسار مرزا اعلام احمد
کہ اسم اعظم این کتاب مستطاب اسم اعظم ست۔ اللہ اللہ عجب اسم با مسمیٰ کتابے دوز حالات
کاملہ عالم راسخ شیخ المشائخ حضرت محبوب سبحانی شیخ عبد القادر جیلانی و اسمائے بزرگ آں غوث
الثقلین محبوب المشرقین و المغربین زیبا ندراج یافتہ۔ آری آنکہ ذات فیض سمات او مستغرق فی
احدیت باشد و وجود سراپا جود او فنا حضرت صمدیت۔ درمیان محب و محبوب چہ تفاوتے
باقی ماند۔ راست گفتہ آنکہ گفتہ۔ والحق در معرفت در یک نظم سفتہ :؎

مردانِ خدا خدا نباشند ۔ لیکن ز خدا جدا نباشند

در حدیث قدسی وارد ست۔ کہ حضرت احدی فرماید۔ کہ ہمیشہ بندہ تقرب من می جوید
بعبادات نافلہ۔ تا آنکہ من گوش او می شوم کہ بداں می شنود و من چشم او میگردم کہ بداں می
نگرد۔ و من دست او میشوم کہ بداں می میگیرد۔ و من پائے او میگردم کہ بداں راہ می رود۔ اگر از من چیزے
بطلبد ہر آئینہ او را میدہم۔ و اگر از من پناہ جوید۔ در پناہ خویش میدارم۔ ازیں حدیث آشکارہ
تر از آفتاب است کہ بندگان خدا بسبب تقرب الٰہی بمدارج اقصے الغایۃ فایز میگردند۔ کہ
درمیان عاشق و معشوق محب و محبوب۔ تفاوتے باقی نمی ماند۔ و بسبب فنائے وجود انسان در ذات
حق ہرچہ انسان میکند فعل خدا می باشد۔ و صاحبان بصیرت را درمیان فعل شاں و فعل حق
مغایرتے باقی نماند تا آنکہ الفحوائے این شعر۔ من تو شدم تو من شدی۔ من تن شدم تو جاں شدی۔ تو جاں شدی من تن
شدم۔ تا کس نگوید بعد ازیں تو دیگری من دیگرم۔ حال شاں ایں میگردد کہ ہمہ گوشیم تا چہ فرمائی

همه بچشم تا نظر آید - درین کتاب حالات شیخ الشیوخ مفصل بترتیب تقسیم یافته - و بحسب کوته
نظران این حالات سامی را بنظر تعجب بنگرند - اما آنانکه ذوق محبت چشیده اند و جام عشق
کشیده اند - می دانند که چون عاشقان صادق خود را فنا کرده بمنزل لقا می رسند - آنجا از
عبدیت اثری باقی نمی ماند - و با ذات احدیت واصل می شوند - و در فعل محب و محبوب امتیازے
باقی نمی ماند - فکیف وجود حضرت محبوب سبحانی که قدم ایشان بر گردن همه اولیائے حق است
و از آدم تا ایندم احدے از زمره اولیا و اصفیا همچو ویئے بر نخاسته - غوث صمدانی محبوب
ربانی قطب یزدانی لقب مبارک آنجناب است - و این کتاب هدایت انتساب از کتب خانه
قدیمه کرمی محب حضرت محبوب سبحانی جناب شیخ تاج الدین صاحب رئیس سیالکوٹ
حال تحصیلدار خوشاب عم فیضه یافته شده که بدست شان دست بدست از
بزرگان قدیم رسیده - و تا حال چاپ نشده - بسبب اینکه رئیس موصوف به
سلسله قادریه حضرت عبد القادر جیلانی می دارند این کتاب را عزیز جان می دا
و کمال اشتیاق می داشتند - که این را طبع کرده آید - تا دیگران هم از حالات کامل
و واقعات صحیحه حضرت محبوب سبحانی آگاه گردند - و فیض عام بردارند - بنا برین این کتاب
را بذوق تمام شوق مالا کلام بغایت تصحیح به تقطیع موزون چاپ کرده - این فیض
عام کردم - و الله التوفیق و علیه التکلان ٭

خاکسار

بنده مرزا غلام احمد از سیالکوٹ ۱۶ مئی سنه ۹۳

تاریخ طبعزاد مولوی فیروزالدین مدرس ہوڈ سکول سیالکوٹ

ہاں شہ محی الدین جیلانی — کہ ندارد در اولیا ثانی

ہیچو وے کس نخاست در عالم — ہست لاریب قطب ربانی

اوست سرتاج اصفیائے جہاں — لقب اوست غوث صمدانی

قدم اوست بر رقاب ہمہ — ہست یکتا حبیب یزدانی

ذات او ہست منبع حسنات — شد وجودش چو شمس نورانی

گوہر درج حکمت و صفوت — نیّر برج قرب رحمانی

محرم سرہائے لاہوتی — واقف رازہائے پنہانی

ہست سلطان ملک حکمت دیں — مالک گنجہائے عرفانی

ہست در باغ لامکاں لاریب — مثل طاؤس شاہ گیلانی

مردگان صد ہزاران در دنیا — زندہ کردہ باذن ربانی

شد مریدش ہر آنکہ در عالم — گشت داخل بہ ظل رحمانی

وانکہ از وے نیافتہ رخ خویش — خود چہ یابد بجز پریشانی

دین اسلام بود یک بیمار — او شدہ محی الدین رحمانی

باش اے دل چو قرب حق خواہی — از دل و جان غلام جیلانی

خود چہ وصفش کنم زباں لال است — حاصل عقل ہست حیرانی

ہر کہ گوید ثنائے آں شہ دیں — یابد آں کس بہشت روحانی

این کتابی است اسم اعظم نام
الله الله عجب کتابے ہست
اندرین نسخه آشکار شده
سخن اهل دل چنین باشد
واقف راز گر نمی باشی
کار دانا سکوت می باشد
پر ز حالات شاه محی الدین
مصحح میرزا غلام احمد
طبع کرده است این کتاب عجیب
حسب ارشاد شیخ تاج الدین
منبع فیض هست آن لاریب
فخر دانند شدن درین دنیا
هست تحصیلدار در خوشاب
مسکن او سیالکوٹ شده
بهر تعمیل حکم والایش
۱۳۱۰
سال تاریخ آن مظاهر قدس
مظهر لا اله الا الله

مظهر اسمهای ربانی
مخزن گنجهای عرفانی
همچو خور رازهای پنهانی
ای هر آنکس که لب بدندانی
تو به تشنیع لب چه جنبانی
دم زدن هست کار نادانی
هست این یک کتاب لاثانی
که برو گشته فضل رحمانی
منبع سرهای ربانی
آنکه شد تاج دین یزدانی
هست در لطف خلق لاثانی
خادم پاک شاه جیلانی
مورد فضلهای یزدانی
دل به حب خدا است نورانی
طبع شد این کتاب رفعانی
گفت فیروز با خوش الحانی
گشت تاریخ نیز لاثانی

(وبہ نستعین)

اسناد خاصیت اسم اعظم حضرت سلطان الاولیا سید السادات شیخ محی الدین عبد القادر بن ابی صالح الحسنی الحسینی الجیلانی

درکتاب تکملہ منقول است کہ اسم اعظم نام حضرت شیخ تبیرات اسم کلام اللہ دارد۔ بصدق و عقیدت ملازمت نماید تا تاثیر روے نماید یا عبد القادر اسم اعظم تاثیرات دارد ۞ اول اگر کسے درمیان جماعت گرفتار شدہ باشد و دید باشد ہفتاد بار و بر خاک بخواند بجانب ایشان بدمد بامر اللہ تعالیٰ ہیچ مضرتے بوے نرسد۔ دوئم انکہ اگر کسے را خوف دشمن باشد ایں اسم را مواظبت کند۔ یا عبد القادر دہر روز ہفتاد و بار بخواند بزودی مقہور گردد۔ سوئم اگر کسے را سحر کردہ باشند و ہیچ گونہ کشادہ نشود ہفت بار بر آب چاہ بخواند و بداں آب او را غسل دہند و بخورانند سحر باطل شود۔ چہارم اگر کسے را زہر دادہ باشند ایں اسم اعظم را بمشک و زعفران بر کاسہ چینی بنویسد و دوازدہ بار اسم خواندہ بدو دہند۔ زہر کار نکند۔ پنجم اگر کسے بیمار باشد و اطبائے عالم از علاج آں عاجز آمدہ باشند ہفتاد و یک

بر آب باران بخوانند و بیمار را بخورانند شفا یابد. ششم اگر کسے را مہمے و دشوار پیش آمده باشد یا بلیے گرفتار باشد ہزار بار بخواند مہمات او بموجب دلخواه شود. ہفتم اگر بر کسے بادشاہے غصہ گرفتہ باشد ہفتده بار بخواند و پیش او درآید و برابر او آمده سہ بار آہستہ بخواند بادشاه بہ لطف در وے بنگرد. ہشتم اگر کسے را بجائے فرستاده سہ بار در گوش او بخواند یا شیخ عبد القادر شیئاً للہ البتہ مقبول گردد و بہ مہمے کہ رود ساختہ گردد. اگر کسے در اول ساعت روز جمعہ چہل و ہفت بار با ہر سخن بگوید محبوب او گردد و اگرچہ دشمن او باشد. نہم اگر شخصے متہم شده باشد ہر صباح چہل و یکبار بخواند از تہمت او نجات یابد. دہم برائے دفع بے خوابی قبل از نماز جمعہ شصت و پنجاه بار بخواند البتہ بے خوابی او دفع شود. یازدہم. اگر کسے اراده غنا داشتہ باشد ہر بامداد پیش از تکلم صد و یکبار بخواند بے نیاز گردد. دوازدہم از برائے زیادتی دولت و حشمت ہر روز پانصد بار بخواند محتشم گردد. سیزدہم جہت فرمان برداری اعدا ہفتاد روز صد و ہفت نوبت بخواند البتہ اعدا منقاد گردد. چہاردہم برائے بستہ شدن زبان عدوان ہر روز ده بار بخواند. زبان بدگویان از بدی او بستہ گردد. پانزدہم برائے تحصیل مرادات بست روز ہر روز بست و چہار بار بخواند مرادات کلی حاصل گردد. شانزدہم جہت چشم زخم و عقد اللسان ہر روز بیست بار بخواند از چشم زخم و زبان حاسدان ایمن گردد. ہفدہم از برائے کشف کنوز چہل روز ہفتاد بار بخواند خزائن کشف گردد.

هژدہم بجہت رویت حضرت رسالت پناہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علی آلہ واصحابہ وسلم ہفت شب ہزار نوبت بخواند رویت حضرت حاصل آید۔ نوزدہم بجہت رویت حضرت مرتضےٰ علی رضی اللہ عنہ نیز آمدہ۔ بیستم از برائے خلاصی محبوساں ہر روز یک صد و شصت بار بخواند مہمات کلی حاصل آید۔ بیست و یکم جہت اسرار غیوب چہل روز ہر روز شصت و ہفت بار بخواند در اسرار و علم غیب بروے کشادہ گردد۔ بیست و دوم۔ جہت علم و حکمت بروے کشادہ گردد بیست سوم از برائے درجات و قبول سلاطین بست روز ہر روز چہار صد بار بخواند۔ بیست چہارم از برائے عزت و شوکت نزد خلائق ہر روز دہ بار بخواند۔ بیست و پنجم از برائے انتقال دشمن از محل خود ہر روز سی نوبت بخواند بیست و ششم از برائے اختلاف و عداوت میان جمعے دور افتادہ ہر روز بست و پنج بار بخواند۔ بیست و ہفتم۔ از برائے شجاعت و دفع جن و پری ہر روز پنجاہ نوبت بخواند بیست و ہشتم شتشاہ ہر روز ہزار کرت بخواند روح سنگہا و درختاں وارواح جمیع جمادات با او درسخن آیند۔ سی و نہم پنجاہ روز ہر روز پانزدہ ہزار بار بخواند چراغ و آتش ہر چہ باشد درسخن آید سی وام بجہت کشف قبور بعد از نماز جمعہ شش ہزار کرت بخواند پیش ہر قبرے کہ بخواند کشف حاصل شود و فایدہ بسیار و خواص بیشمار دارد ہر کہ ہر روز ہفتاد بار بخواند مقصودے کہ داشتہ باشد از دین و دنیا برآوردہ شود بدیں ذکر یا شیخ عبد القادر شیئاً للہ سر بسجدہ روحش

تبرکہ ایشاں نہد و حاجت بخواند بمقصود برسد ٭ واللہ تعالی اعلم بالصواب

اللّٰھم اغفر لکاتبہ ٭ تمت تمام شد ٭ کار من نظام شد ٭

نود و نہ نام حضرت غوث الصمدانی قطب ربانی محی الدین عبد القادر جیلانی قدس اللہ سرہ العزیز بدیں ترتیب باید خواند بعد از نماز فجر سہ بار بعد از نماز ظہر دو بار بعد از نماز عصر دو بار بعد از نماز مغرب سہ بار بعد از نماز عشا دو بار

مطلع و مکرم اینست :-

نود و نہ نام این ست بسم اللہ الرحمن الرحیم اگر عاشقی گو

ھُوَ الْقُطْبُ الَّذِیْ لَا تُطْبِعُ مِثْلُہٗ ٭ ھُوَ الْغَوْثُ الَّذِیْ لَا غَوْثَ عَصْرِہٖ مِثْلُہٗ ٭ ھُوَ الْاَحْمَدُ الْحَسَنِیُّ الرِّفَاعِیُّ ٭ ھُوَ الْمَشُوْقُ اللّٰہِ الْاِلٰھِیُّ ٭ ھُوَ الْقُطْبُ الَّذِیْ فِی الْبَرِیَّۃِ ٭ اَحْمَدُ ٭ مُتَّقِیٌّ ٭ اِمَامٌ ٭ حَسَنِیٌّ ٭ رِفَاعِیٌّ ٭ ھَادٍ ٭ مَھْدِیٌّ ٭ مُھْتَدٍ ٭ شَرِیْفٌ ٭ سَیِّدٌ ٭ مُحِبٌّ ٭ مَحْبُوْبٌ ٭ طَیِّبٌ ٭ مُطِیْبٌ ٭ جَوَادٌ ٭ مُنْقَادٌ ٭ مُعِیْنٌ ٭ مَتِیْنٌ ٭ مَصَابِیْحٌ ٭ مِفْتَاحٌ ٭ صَادِقٌ ٭ عَاشِقٌ ٭ مَعْشُوْقٌ ٭ سَیْفُ اللّٰہِ ٭ طَیِّبٌ ٭ طَاھِرٌ ٭ کَرِیْمٌ ٭ صَفِیٌّ ٭ سَخِیٌّ ٭ سِرُّ اللّٰہِ ٭ جَمِیْلٌ ٭ شَفِیْعٌ ٭ رُوْحُ اللّٰہِ ٭ مَغْفُوْرٌ ٭ سِرَاجٌ ٭ کَنْزُ اللّٰہِ ٭ رَفِیْعٌ ٭ عَالِمٌ ٭ عَارِفٌ ٭ تَقِیٌّ ٭ نَقِیٌّ ٭ بَحْرُ اللّٰہِ ٭ شَاھِدٌ ٭ مَشْھُوْدٌ ٭ فَانٍ ٭ بَاقٍ ٭ مُشْتَاقُ اللّٰہِ ٭ مُبَشِّرٌ ٭ صَاحِبٌ ٭

العلم ۰ تاج الاولیاء ۰ حجۃ اللہ ۰ متوکل ۰ مشیر ۰ صراط اللہ
مبین ۰ رؤف اللہ ۰ رحیم اللہ ۰ عبد اللہ ۰ نور اللہ ۰ حجاب
اللہ ۰ فیض اللہ ۰ قدرۃ اللہ ۰ موسی ۰ فاطمی ۰ ہاشمی ۰ کبد
رسول اللہ ۰ جمال اللہ ۰ جلال اللہ ۰ مقیم السنۃ ۰ مطہر ۰
مصلح ۰ مبتسم ۰ نعت اللہ ۰ داعی اللہ ۰ منذر ۰ ندیر ۰ بر ۰
مشفع ۰ رحیم ۰ حلیم ۰ متواضع ۰ صابر ۰ فقیر ۰ غنی ۰ مصدق
خیر الاولیاء ۰ ضحوک ۰ مصباح ۰ ذاکر اللہ ۰ راکب الملک ۰
صاحب المعراج ۰ تابع النبی صلی اللہ تعالی علیہ وعلی آلہ
واصحابہ ونفعنا بہ برحمتک یا ارحم الراحمین ط

کرسی نامہ حضرت غوث الاعظم ابن ست آنہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

اسم شریف جد بزرگوار حضرت دستگیر محبوب ربانی حضرت
شیخ عبد القادر جیلانی قدس اللہ سرہ العزیز وکان نسبہ
من جانب الاب ھکذا ۔ سلطان محی الدین ۔ ابو محمد السید عبد القادر
بن ابی صالح ۔ بن موسی جنگی دوست ۔ بن عبد اللہ ۔ بن یحیی
الزاھد ۔ بن محمد ۔ بن داؤد ۔ بن موسی ۔ بن عبد اللہ الرضا

بن موسیٰ الجون - بن عبداللہ المحض - بن الحسن المثنیٰ - بن الحسن السبط - بن علی ابن ابی طالب کرم اللہ وجہہ ×

وکان نسبہ من جانب الام ھکذا - سید عبد القادر - بن ام الخیر فاطمہ - بنت عبداللہ صومعی - بن ابی الجمال السید محمد ابن ابی محمد السید الطاہر - بن ابی عطا السید عبداللہ بن ابی الکمال السید عیسیٰ بن علاؤ الدین السید علی الرضی بن سید الامام الجعفر الصادق بن السید الامام زین العابدین بن السید الامام حسین رضی بن امیر المومنین علی ابن ابی طالب کرم اللہ وجہہ و عمر شریف ایشاں از تولد تا وفات نود و یک سال بود - رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین - الی یوم الدین ×

نقلست از عمر بزاز میگوید کہ من شنیدہ ام از حضرت شیخ رضی اللہ عنہ ہر کہ در کربتے بمن استعانت کند کشفت عنہ دور گردانم آں کربت را ازو و ہر کہ در شدتے بنام من ندا کند خرجت عنہ خلاصی بخشم اورا از شدت - و ہر کہ در حاجتے توسل کند بما در حضرت جل وعلا قضیت کہ حاجت او برآرم و ہر کہ دوگانہ آنحضرت دو رکعت نماز گذارد و بخواند در ہر رکعتے بعد از فاتحہ دو سورت یعنی اخلاص وکافرون ہر یکے یازدہ بار و درود فرستد و سلام گوید - پس

جانب عراق یازدہ گام برود و یازدہ نام من گیرد حاجت خود در دل کند

ہرآئینہ منقضی شود یازدہ نام بزرگ این است ×

گیارہ نام حضرت غوث الاعظم

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

یَا سَیِّدُ مُحْیُ الدِّیْنِ اَبِیْ مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِیْلَانِیْ × یَا شَیْخُ مُحْیُ الدِّیْنِ اَبِیْ مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِیْلَانِیْ × یَا وَلِیُّ مُحْیُ الدِّیْنِ اَبِیْ مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِیْلَانِیْ × یَا سُلْطَانُ مُحْیُ الدِّیْنِ اَبِیْ مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِیْلَانِیْ × یَا بَادْشَاہُ مُحْیُ الدِّیْنِ عَبْدُ الْقَادِرِ جِیْلَانِیْ یَا مَخْدُوْم مُحْیُ الدِّیْنِ اَبِیْ مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِیْلَانِیْ × یَا مَوْلَانَا مُحْیُ الدِّیْنِ اَبِیْ مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِیْلَانِیْ × یَا خَوَاجَہ مُحْیُ الدِّیْنِ اَبِیْ مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِیْلَانِیْ × یَا دَرْوِیْش مُحْیُ الدِّیْنِ اَبِیْ مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِیْلَانِیْ × یَا فَقِیْرُ مُحْیُ الدِّیْنِ اَبِیْ مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِیْلَانِیْ × یَا غَرِیْبُ مُحْیُ الدِّیْنِ اَبِیْ مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِیْلَانِیْ ×

الٰہی بحرمت این نامہا معظم و مکرم حاجات من غریب شکستہ و ناتوان برآر ×

بِحُرْمَتِ النَّبِیِّ وَاٰلِہٖ اَجْمَعِیْنَ بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ ط

برائے دفع وبا این دعا نوشتہ بالائی آستان دروازہ بچسپاند۔ وبا دفع شود۔ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ط لَنَا الشُّفَعَاءُ الْکَرَامَۃُ

الثمانیۃ اطفی بھم حرالوباء الناز لۃ المصطفی وخلفاء الاربعۃ الحسن والحسین وامھما الفاطمۃ رضوان اللہ تعالیٰ علیھم اجمعین

بسم اللہ الرحمن الرحیم

دیبہ نستعین

ہر کرا مہمے صعب (ہمچنین سخت) در پیش آید باید کہ تا یازدہ روز یازدہ بار ایں مناجات را باعتماد تمام بین القطب و المغرب یعنی بسمت بغداد بخواند بعد فراغ حاجت خود را بدرگاہ قاضی الحاجات عرض نماید دشواری بآسانی و بکفایت مبدل گردد۔ ہر کہ شک آرد عاصی گردد۔ مناجات بزرگوار این است :۔

اے شاہ شاہاں نام تو۔ چشم فلک بر بام تو۔ بر چرخ ہفتم گام تو

یا شیخ عبد القادرا

اے آل یٰسیں آل تو۔ واں نکتہ بر خال تو۔ من خود ندانم حال تو

یا شیخ عبد القادرا

اے عرش اعظم جائے تو۔ واے لامکاں ماوائے تو۔ سر جملہ فرق پائے تو

یا شیخ عبد القادرا

پا بیت بفرق ہر ولی۔ اے نور ابصار علی۔ زنگار دل را صیقلی

یا شیخ عبد القادرا

بر طور اسے قصۂ راز تو ✣ در گوش روح آواز تو ✣ با حق تعالےٰ ناز تو

یا شیخ عبدالقادرا

حکم شریعت گفتۂ ✣ راہِ طریقت رفتۂ ✣ در حقیقت سفتۂ

یا شیخ عبدالقادرا

عارف توئی عرفاں توئی ✣ در مسلک جاں مرجاں توئی ✣ سالک توئی سلطاں توئی

یا شیخ عبدالقادرا

سرحلقۂ چہل تن توئی ✣ زاں پنج تن یک تن توئی ✣ میراں حق منبر توئی

یا شیخ عبدالقادرا

حامل ہر مذہب توئی ✣ در مشربِ آدم توئی ✣ در منقبِ اکرم توئی

یا شیخ عبدالقادرا

سرور تریے غربا توئی ✣ درویش با فقرا توئی ✣ خوش فہم با شعرا توئی

یا شیخ عبدالقادرا

عالم توئی عامل توئی ✣ از آسماں نازل توئی ✣ مفتی توئی فاضل توئی

یا شیخ عبدالقادرا

در سروراں سرور توئی ✣ سلطانِ دیں پرور توئی ✣ دلبند آں حیدر توئی

یا شیخ عبدالقادرا

من بندہ نیکو خواہ تو ✣ با جان و دل ہمراہ تو ✣ از سر قدم در راہِ تو

یا شیخ عبد القادرا

دانا بہر حکمت توئی * بینا بہ ہر قدرت توئی * با عزّ و با عظمت توئی

یا شیخ عبد القادرا

مارا شفیعے ہر زماں * حافظ ز آفاتِ جہاں * یکدم ز کوئے خود مراں

یا شیخ عبد القادرا

صافی توئی صوفی توئی * آنکس کہ معروفی توئی * کافی توئی کوفی توئی

یا شیخ عبد القادرا

گیتی ز تو پر نور شد * عالم ز تو مسرور شد * آواز تو مشہور شد

یا شیخ عبد القادرا

با عشق بازاں عاشقی * با صدق بازاں صادقی * من ہرچہ گویم لائقی

یا شیخ عبد القادرا

زاہد بگویم زاہدی * عابد بگویم عابدی * باحق عجائب شاہدی

یا شیخ عبد القادرا

ہم راکعی ہم ساجدی * ہم احمدی ہم حامدی * از نسل طٰہٰ آمدی

یا شیخ عبد القادرا

ہم مجلسی ہم جامعی * ہم مستمع ہم سامعی * ہم لمعہ ہم لامعی

یا شیخ عبد القادرا

ہم آفتاب ے خاوری ✽ ہم بادشاہِ داوری ✽ از غیب میداں آوری

یا شیخ عبدالقادرا

ملا توئی قاضی توئی ✽ شہدا توئی غازی توئی ✽ با یاد حق راضی توئی

یا شیخ عبدالقادرا

عقلست درس آموز تو ✽ عشق است ناز افروز تو ✽ خیچ دو عالم روز تو

یا شیخ عبدالقادرا

نار از تو روشن میشود ✽ خاک از تو گلشن میشود ✽ باد از تو توسن میشود

یا شیخ عبدالقادرا

سید توئی صاحب توئی ✽ از جد خود نائب توئی ✽ در جسم ما حاضر توئی

یا شیخ عبدالقادرا

بر قاب قوسین نہ قدم ✽ تازہ بکن باغ ارم ✽ بر دردمنداں کن کرم

یا شیخ عبدالقادرا

عالم ہمہ حیرانِ تو ✽ بر سر تو بر شان تو ✽ مشکل ہمہ آسانِ تو

یا شیخ عبدالقادرا

پیش تو حیران عقل کل ✽ وارث توئی بعد از رسل ✽ در گلشن عالم تو گل

یا شیخ عبدالقادرا

تو مدبران را رہبری جبریل امین را شہپری پر آسمانہا مے پری

یا شیخ عبدالقادرا

ماہمہ در فرمانِ تو ✤ از عرش بالاشان تو ✤ شمس و قمر قربان تو

یا شیخ عبدالقادرا

اے نور دیدہ سروری از سروراں بالاتری گو از دو عالم مے بری

یا شیخ عبدالقادرا

سر حلقۂ سرور توئی ✤ زاں پنج سر یک سر توئی ✤ از برتراں برتر توئی

یا شیخ عبدالقادرا

از نور حق حاصل شدی ✤ حق را ازاں واصل شدی ✤ بر اولیا کامل شدی

یا شیخ عبدالقادرا

طوبےٰ ز قدت کم شود ✤ گر جاں بگوئیم ہم شود ✤ لعلت مسیحا دم شود

یا شیخ عبدالقادرا

دستم بگیری از کرم ✤ بنواز مارا دمبدم ✤ ہستی تو قبلہ محترم

یا شیخ عبدالقادرا

برحمتک یا ارحم الراحمین

تمت تمام شد

تحفۃ القادریہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

ہاتفم گفتا بگو وصفِ کریم
قلت بسم اللہ الرحمن الرحیم

اے حمد تو سر دفتر توشیح کلام	از نام تو کام دلِ خستہ تمام
حمدے کہ سزائے حضرتِ تست کلام	گفتم کہ برائے حضرتِ تست مدام

حمد دلکشائے مر حضرت قادر یرا کہ سلسلہ قادریہ را از تو جید مجید شیر بیشگان حقیقت ساختہ دورو وجہاں ثنائے مر خواجہ ہر دو سرائے را کہ بیک حملہ بیک جملہ بنیاد کفر و کافرے را بر انداختہ وسلام رفیع الاعلام (بیز ۱۴) اسلام بر آل عالم نظام (پیوند) واصحاب کرام مستدام (ہمیشہ) باد خصوصاً بران وارث و نائبش کہ علم دین پروزی بر اوج (بلندی) عزت برافراختہ۔ نظم شیخ محی الدین شہ عالی سند ✤ فی جلالتہ ہو الفرد الاحد ✤
آنکہ چوں جدبرو و عالم سرور است ✤ ہرچہ بتوان گفت زانہا برتر است ✤
جائے کہ فحول عقول بدائع (عجائب) انگیز را سطوت (دبدبہ) کبریائی (بزرگی) او در وادی حیرت راندہ۔

ونقاشان رنگ آمیز را ور نظارهٔ جمال شاہد با کمال خامہ تحریر ور انامل تحیر فرو ہشتہ
ماندہ معلوم کہ چوں من ناقص ہرچند کہ گوید و کوشد از جمال باکمال او چہ تواند گفت
وگوہر بینائی بثنائے عالم آرائے چہ تواند سفت **نظم** کس چہ داند ثنائے او
گفتن ✤ یا دُرِ وصفِ پاک او سُفتن ✤ وصف پاکش ہماں کہ خود گفتہ است
دُرِ مدحش ہماں کہ خود سفتہ است ✤

مَا فِي الصَّبَابَةِ مَنْهَلٌ مُسْتَعْذَبٌ — اَلَّا وَلِي فِيْهَا الْأَلَذُّ وَاَطْيَبُ

نیست در دنیا چشمۂ شیرین — مگر حالانکہ مرا دراں چشمہ لذیذ تر و خوشتر

وَمَا فِي الْوِصَالِ مَكَانَةٌ مَخْصُوصَةٌ — اَلَّا وَمَنْزِلَتِي اَعَزُّ وَاَقْرَبُ

و نیست در وصال دوست جائے خاص — مگر مرتبہ من عزیزتر و نزدیک تر است

وَهَبَتْ لِيَ الْاَيَّامُ رَوْنَقَ صَفْوِهَا — فَخَلَا مَنَاهِلُهَا فَطَابَ الْمَشْرَبُ

بخشیدہ شد مرا روزہ تازگی و پاکیزگی آں — وصبح کردم خطاب کردہ شدہ بہر

وَغَدَوْتُ مَخْطُوبًا لِكُلِّ كَرِيمَةٍ — لَا يَهْتَدِي فِيْهَا اللَّبِيبُ يَخْطُبُ

وصبح کردم خطاب کردہ شدہ بہر کرامتے و بزرگی — کہ راہ نمی یابد دراں کرامت عاقل و خطاب نمیکند

اَنَا مِنْ رِجَالٍ لَا يَخَافُ جَلِيسُهُمْ — رَيْبُ الزَّمَانِ وَلَا يَرَى مَا يَرْهَبُ

من ازاں مردانم کہ نمیترسند ہمنشین آنہا — شک زمانہ و نمی بیند آنچہ ترسد

قَوْمٌ لَهُمْ فِي كُلِّ مَجْدٍ رُتْبَةٌ — عُلْوِيَّةٌ وَبِكُلِّ جَيْشٍ مَوْكِبُ

کردہ اند مرایشاں را ندا دہر بزرگی آرایش نیست — بلندہ و بہر لشکری فرحی است

أَنَا بُلْبُلُ الْأَفْرَاحِ أَمْلَأُ دَوْحَهَا — طَرَبًا وَفِي الْعَلْيَاءِ بَازٌ أَشْهَبُ

من بلبل شگوفه ام پر میکنم باغ آنرا — از مستی و در آسمانها بلند باز سپید بازم

أَضْحَتْ لِيَ الْآمَالُ وَلَا أَمْنُنُهُ — أَرْجُو وَلَا مَوْعُودُ ذَا أَتَرَقَّبُ

روشن مرا امیدها و نیست امیدگاه — که توقع دارم و نه وعده که انتظار برم

أَضْحَتْ جُيُوشُ الْحُبِّ تَحْتَ مَشِيئَتِي — طَوْعًا وَمَهْمَا رُمْتُهُ لَا تَعْزُبُ

روشن شد لشکرهای دوستی زیر ارادت من — بطوع و هرجا که افگنده ام پوشیده نمیشود

مَا زِلْتُ أَرْتَعُ فِي مَيَادِينِ الرِّضَا — حَتَّى وُهِبْتُ مَكَانَةً لَا تُوهَبُ

همیشه ام بازی میکنم در میدان رضا حق — تا آنکه بخشیده شد جائی که بکسی نه بخشیده شد

أَضْحَى الزَّمَانُ كَحُلَّةٍ مَرْقُومَةٍ — تَزْهُو وَنَحْنُ طِرَازُ الْمُذْهَبُ

ظاهر شد کار زمانه همچو چهره نوشته شده — میگذرد و هم زینت رقش او هستم

أَفَلَتْ شُمُوسُ الْأَوَّلِينَ وَشَمْسُنَا — أَبَدًا عَلَى فَلَكِ الْعُلَا لَا تَغْرُبُ

فرو رفت آفتاب پیشینیان در آفتاب ما — همیشه بر آسمان بلندی سبب که غروب نمیشود

امّا بعد عرض میدارد الفقیر الحقیر من فقراء حضرت قادریه ابو المعانی محمد غوث عصمه الله فی بحر محبته اولاً و آخراً ظاهراً و باطناً که این کتاب مسمّی به تحفة القادریه که شمه از شمائل حضرت قادریه از کتب معتبره چند چیده چون بهجة الاسرار و خلاصة المفاخر و مفتاح الاخلاص کیدانی بزبان ترجمانی درین کتاب باب باب در قید کتابت فراهم آورده امید که این تحفه مقبول و وسیله قرب وصول

آن چشم و چراغ رسول کرد و صلی اللہ علیہ وسلم این غزل از فقیر تخلص مسلمی ❊
مثنوی شد بجان ملک و ملک خاک شہ گیلانی ❊ این چہ قدر است رتبے
قادر شہ سلطانی ❊ جوق جوق از فضلا و بدلا و نجبا ❊ ہست استادہ برآن
در زپئے دربانی ❊ مے رسد سلسلہ اش تا بعلی الاعلی ❊ وائے بر تو گر ازاں
قافلہ وامانی ❊ ہرکہ دیوانہ این سلسلہ باشد باشد ❊ مستہ و ہوشیاری دنیا عاشقی و
عرفانی ❊ دست جود و کرم و حضرت فیاض توئی ❊ ہرچہ باید ہمہ داری و نداری
ثانی ❊ گر ز لطف تو شود طبع حسن ہمراہیم ❊ از پئے مدح تو خواہم کہ کنم جانی ❊
مسلمی از دل و جان گشتہ گدا ستے ❊ ارحم ارحم بر زبان دارم یا گیلانی ❊

فہرست کتاب

اولیاء متقدمین از احوال آنحضرت پیش از وجود و ظہور او **باب پانزدہم** در ثنا گفتن بعد از مشائخ **باب شانزدہم** در سلطنت آنحضرت - **باب ہفدہم** در مجلس وعظ آنحضرت **باب ہژدہم** در تدریس آنحضرت **باب نوزدہم** در وفات آنحضرت **باب بیست و یکم** در ذکر اولاد آنحضرت -

الباب الاول

فی ولادتہ رضی اللہ عنہ - **نقلست** از قاضی القضات ابی نصر صالح بن شیخ عبد الرزاق بن حضرت محی الدین رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین - کہ چوں رشحۂ نیسان احسان و در دریائے عمان عرفان از اوج سماء صلب ابویہ در صدف رحمیہ امیہ نزول حلول فرمودہ آنزمان خاتون عارفان شصت سالہ بود و این نیز کرامت ظاہر و برہان باہر است کہ در سن شصت سالگی کہ وقت نومیدیست از حمل و ولادت بشرف وجود آنحضرت چنین خارق عادت ظہور آمد - **قطعہ**

بدر زمینی کہ خضر ساں روی ازئے آبحیات ٭ گر ہمہ سنگ بود سبزۂ تر بر گیرد ٭ نخل خشکی کہ بزیرش نفسے بنشینی ٭ سبز و خرم شود و بار ز سر بر گیرد ٭ **ہاں** اے درویش اگر دل مردہ افسردۂ تو کہ از حصول وصول شاہد جاوید نا امید است باد ولت محبت تمام باکرام او حامل اسرار و شامل انوار شود چہ عجب **رباعی** آنی کہ ندانم کہ ترا چہ تواں گفت ٭ ہرگز دُرِ انصاف ترا نتواں سفت ٭ ہر دل کہ خراب تو بود پیدا و نہفت ٭ از تخم محبت تو گل گل بشگفت ٭ ونیز اے درویش دریاب

ایں بزمان کہ زبانہ یاس است از اقتباس اجناس انوار انفاس ممکن نیست کہ کسے را
وزش نسیم کریم آں کریم در گلشن امید یک گل مراد بشگفد۔ **قطعہ** نیست امروز کسے را
پئے مقصود بجام * مگر آنکس کہ گدائے شہِ فرخندہ لقاست * قطب اقطاب
شہنشہ ہمہ اہل اللہ * کہ علمہائے جلالش زسمک تا بسماست * **غزل**
گر کسے والہ بعالم از پئے عرفانی است * از طفیل شیخ عبدالقادر گیلانی است *
ہر کہ نامد از رہ آہ و در حریم راز عشق * ہمچو سیارہ نہ سے باید کہ آں شیطانی است *
شیخ خرقانی یکے از خرقہ پوشانست زانجہت اور القب در مردمانی خرقانی ست
سہروردی نیز ملتانی است پیش درگہش * گرچہ اورا صد ہزاران بندہ
چوں ملتانی است * ہست مردم جلوہ گر از چہرہ اش حسن حسنؑ * زاں جمالش
مصطفےٰ را راحت ریحانی است * صد انا الحق گو نباید حمایتہاء او * فارغ
از دارِ سیاست غافل از زندانی است * مسلمے را یا شہِ گیلانی از لطف و کرم *
سوئے خود آور از دہ وا ماندہ در حیرانی است * **نقلست** از ابی نصر صالح
کہ مولد آنحضرت در سنہ سبعین و اربعمائۃ بودہ است **قطعہ** آنکہ شہرہ ہزار بندہ
اوست * غوث اعظم شہ خجستہ نہاد * چوں زباغ حسن چو گل بشگفت * چار صد
بود بعد آں ہفتاد * **ایضاً** تاریخ مولد آنحضرت بزبان تعمیہ و ایما یا صفا مسطور
شدہ است **قطعہ** باغ نبوی کہ بود واقع مادر * زاں باغ چو گل دمید عبدالقادر
چیزے کہ بزیر گل دراں ہست شدہ * تاریخ ز مولدش شریفش صادر * پوشیدہ

نماند آنچه در عبارت مذکور نیز برگل مسطور عبدالقادر در صورت تحریر یافت اگر آنرا بحساب
جمل شماری چار صد و هفتاد ظاهر خواهد شد که مقصود است - و بروایت ابوالفضل
تولد آنحضرت سنه احد و سبعین و اربعمائیه بوده است و تاریخ دیگر بحساب این روایت
نیز گفته اند **قطعه** بادشاهے که اولیاء الله ؛ زیر پایش نهاد جمله رقاب ؛ زان
ولی مالک الرقاب آمد ؛ سال تاریخ مولدش بحساب ؛ شیخ ابوسعید عبدالله و احمد
احمد حنبلیه روایت میکند از خاتون عارفات که بارها مے فرمود فرزندم عبدالقادر متولد
شده در ماه رمضان به روز پستان نگرفتے و شیر نخوردے - **فرد** تعالی الله زہے
حضرت که چون نیرنگ هستی یافت ؛ حیائے گوهر پاکش دم از پرهیزگاری زد ؛
و یکبار هلال در ماه رمضان بجهت ابر پوشیده مانده بود مردمان آمده از من می پرسیدند - که
حال چیست گفتم فرزندم امروز پستان نگرفته و شیر نخورده است - بعد از آن روشن شده
و بتحقیق گشت که آن روز از ماه رمضان بود و مشهور شد که در خانه سادات فرزندے
تولد شده است که در روز ماه رمضان شیر نمے خورد **قطعه** هر کرا عاقبت بود محمود ؛
هم در اول براه صدق و صفاست ؛ راست گفتند این مثل مردم ؛ خوبی میوه
از گلش پیداست ؛ و قاضی القضاة ابی نصر صالح هم برین نسق روایت کرده
است از عم خود عبدالوهاب که مشائخ عجم و علماء آن گفته اند که چون شیخ عبدالقادر متولد
شد در روز رمضان شیر نخوردے ؛ شیخ عبدالرزاق بن حضرت شیخ محی الدین رضی الله
تعالی عنه روایت میکند که آنحضرت مے فرمود چون در ایام صغر مے خواستم که با

کودکاں بازی کنم از حضرت غیب بے ریب ندائے آمد کہ الیّ یا مبارک ۔ فرد

چند سوئے دگراں مے روی اے راحت جاں ✤ سوئے من آی کہ ترا یار وفادار

منم ✤ چوں من ایں ندائے شنیدم مے گریختم و از ترس خود ما ور کنار مادر خود چنانچہ

عادت طفلانست مے انداختم اکنوں من آنرا در خلوت مے شنوم ✤ و نیز فرمود

رضی اللہ عنہ کہ من چوں جوان بودم و بسیاحت مے گشتم آوازے شنیدم ولے

شخصے ندیدم کہ اے عبدالقادر ترا برائے خود گزیدم و در زمان مجاہدہ چوں چشم

من بخواب گرم شدے شنیدم کہ قائل مے گفت اے عبدالقادر ترا برائے خود

برگزیدہ ام و تو چیزے نبودی اکنوں چیزے شدہ از من غافل مباش ایضاً

شیخ عبدالرزاق روایت میکند کہ آنحضرت را پرسیدند کہ تو کے خود را شناختی ۔ کہ ولی

خدا اے فرمود ۔ دہ سالہ بودم سوئے مکتب مے رفتم ملائکہ میدیدم کہ در گرد من میرفتند

و میگفتند افسحوا الولی اللہ یعنی برخیزید و جائے دہید ولی خدا را و قتیکے

کہ بودے را دیدم کہ من او را نہ مے شناختم چوں آواز ملائکہ شنیدم پرسید یکے اطفال

مکتب را کہ ایں پسر کیست بعد ازاں فرمود سَیَکُوْنُ لَہٗ شَانٌ عَظِیْمٌ ۔

یُعْطِیْ فَلَا یُمْنَعُ وَیُمَکَّنُ فَلَا یُحْجَبُ وَیُقَرَّبُ فَلَا یُمْکَبُ ✕

ترجمہ نزدیک است کہ باشد ایں جوان را مراتب بلند عطا کردہ پس منع کردہ نمیشود

و برقرار کردہ شود و لیکن نشود حجاب و نزدیک کردہ شود و درنگ کردہ نشود ۔۔۔۔۔۔

مثنوی گفت مے باشد ز الطاف کریم ✤ ایں جواں را عاقبت شانِ عظیم ✤

باشدش تمکین علی وجہ الصواب ؛ کس نباشد ہیچ دل را اجتناب ؛ واصل
حق باشد و مہجور لئے ؛ قربہا باشد بداں ممکور لئے ۔ بعد ازاں آں مرد اشنا ختم
پس از چہل سال کہ از ابدالاں آنوقت بود **غزل** تشنہ لب گریاں سوئے
آں بحر عرفاں میروم ؛ سرزدہ چوں سیل اشک خود بافغاں میروم ؛ یا بخار و
خارہ در راہ فنا بر بوئے او ؛ گشتہ ام دیوانۂ گریاں و خنداں میروم ؛ حاجی بغداد و
گیلانم بشوق حضرتش ؛ گہ سوئے بغداد و گاہے سوئے گیلاں مے روم ؛ ہم
عرب شد ہم عجم صید تو اے ترک عجم ؛ ہر اسیرے خویشتن رحمے کہ حیراں میروم
با دل پرخوں و چشم خوں فشاں در راہ او ؛ میروم آنساں کہ گوئی در گلستاں میروم
با سگان کوئے او عقد محبت بستہ ام ؛ ہر دم از راہ وفا سوئے محباں میروم
شربتے آں سرو قد خضر مبارک پے کجا است ؛ تا شود رہبر کہ سوئے آب حیواں
مے روم .... **نقلست** از شیخ عبد الرزاق کہ حضرت والد من شیخ محی الدین
عبد القادر رضی اللہ عنہ میفرمود آنزمان کہ من از گیلان بہ بغداد آمدہ ام عمر من
ہژدہ سالہ بود **ایضاً** از جماعۂ مشایخ منقولست کہ حضرت شیخ محی الدین در سنہ
ثمان و ثمانون و اربعمائۃ بہ بغداد رسیدہ و بجد تمام بتحصیل علوم مشغول گشتہ۔ اول
بقرائت قرآن بعد ازاں بہ فقہ و حدیث و علوم دینیہ بپیش بزرگاں کہ دراں زمان
متعین بودند و باندک روزگار بر اقران خود فائق شدہ و از اہل زمان متمیز گشتہ
و در سنہ احدی و عشرین و خمسمائۃ بر منبر بوعظ بر آمدہ و تمام فصحاء عرب مشغوف کلام

ومشغول فواید تمام او گشتند ومطیع فرمان او شدند **مثنوی** آن ترک عجم چوں
زمئے حسن طرب کرد * بر پشت سمند آمدہ صید عرب کرد * خوباں کہ زخوبی چو
گل وسبزہ نمودند * از بازہمہ زیر قدم کرد عجب کرد * چوں کاکل ترکانہ برانداخت
بستی * غارتگری کوفہ بغداد وحلب کرد * آں ماہ چہ ماہی وچہ شاہی ہست
کہ از عشق * ہم غمزدہ یافت از وہرچہ طلب کرد * داری خبرے اے مہ جیلی کہ
معانی * برباد تو القادر قادر ہمہ شب کرد * **نقلست** از شیخ عبداللہ محمدؒ کہ
کہ حضرت شیخ میفرمود خورد بودم روز عرفہ بیروں رفتم دنبال گاوے گرفتم بجہتہ حراست
آں گاو روئے پس کرد وگفت کہ یا عبدالقادر **مَا لِهٰذَا خُلِقْتَ وَلَا بِهٰذَا
اُمِرْتَ** ترسیدم وبازگشتم وببام سرائے خود آمدم حاجیاں را دیدم کہ در عرفات
استادہ بودند پیش مادر خود آمدم وگفتم مرا در کار خدا تعالےٰ کن واجازت دہ تا ببغداد
روم وبعلم مشغول شوم وصالحاں را زیارت کنم از من سبب داعیہ را پرسید با وے
گفتم بگریست وبرخاست وہشتاد دینار بیروں آورد کہ میراث پدر من ماندہ بود چہل
دینار برائے برادر من گذاشت وچہل دینار زیر بغل من دوختہ در جامہ من ومرا
اذن سفر کرد ومرا عہد داد کہ براستی باشی ودر جمیع احوال وبوداع من بیروں آمد و
گفت اے فرزند برو کہ برائے خدا تعالیٰ از تو بریدم وتا قیامت روئے ترا نخواہم
دید من بقافلہ اندک جانب بغداد روانہ شدم چوں از ہمدان گذشتم شصت سوار
بیروں آمدند وقافلہ را بگرفتند وہیچکس مرا تعرض نکرد * ناگاہ یکے از ایشاں بر من

گذشت وگفت اے فقیر باخود چه داری۔ گفتم چہل دینار گفت کجا است۔ گفتم زیر بغل جامۂ من دوختہ است گمان برد مگر استہزا میکند مرا بگذاشت و دیگرے آمد وے نیز ہمچناں پرسید وشنید آنچہ اول شنیدہ بود در نقتہ بر مہتر خود بگفتند۔ مرا طلبید بالائے تلی کہ اموال قافلہ را قسمت میکردند۔ او نیز پرسید باخود چه داری گفتم چہل دینار گفت کجا است گفتم در جامۂ من دوختہ است زیر بغل من لیز مود تا جامۂ من بشگافتند و آنچہ من گفتہ بودم یافتند پس گفت ترا برین خود چه داشت کہ اعتراف کردی گفتم مادر من مرا عہد دادہ بود کہ بر صدق وراستی باشی در عہد وے خیانت نمیکنم۔ پس مہتر ایشاں بگریست وگفت تو عہد مادر خود خیانت نکردی و چند سال است۔ کہ من عہد پروردگار خود میکنم زود برخاست وبدست من توبہ کرد۔ پس اصحاب وے گفتند کہ تو در قطع طریق مہتر ما بودی۔ اکنون در توبہ ہم مہتر تو باش۔ حاصل آنکہ ہمہ بر دست من توبہ کردند وآنچہ از قافلہ گرفتہ بودند باز پس دادند و اول تائباں از دست من ایشاں بودند × **مثنوی** بر کعبۂ عجب کاکل ترکانہ برانداخت × از خانہ بروں آمد و صد خانہ برانداخت ☆ آنرم کہ عقیق لب او در سخن آمد خون از دہن ساغر و پیمانہ برانداخت ☆

الباب الثانی در صورت وہیئت آنحضرت رضی اللہ تعالے عنہ

از ابو سعید مے فرماید کہ کان الشیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ احمر اللون نحیف البدن ربع القامۃ۔ **نظم** اے دلبر نازک بدن
سرخ رنگ نازک جثہ میانہ قد

و گندم گون ٭ سر تا بقدم با قدر رعنا موزون ٭ قدت نه الف خوانم و نے سرو

سہی ٭ یعنی کہ بلند و پست چون گویم چون ٭ **نقلست** از شیخ ابو محمد عبداللہ

کان الشیخ الاسلام محی الدین عبد القادر گیلانی رضی اللہ عنہ

نحیف البدن ربع القامۃ عریض الصدر عریض اللحیۃ
نازک بدن — میان قد — کشادہ سینہ — کشادہ ریش

طویل البدن احمر اللون - مقرون الحاجبین - ذات
مبارک دراز اندام — سرخ رنگ — پیوستہ ابرو — خداوند

صوت جہوری و سمت بہی و قدر علی و علم وفی ٭ **نظم**
آواز بلند — ہر طرف نمود نمودند — و علم بسیار

این چنین گویند شاہ با صفا ٭ شیخ عبد القادر آن خاص خدا ٭ از بدن

بود او نحیف اندر نظر ٭ ربع قامت سے نمود آری دگر ٭ ہم عریض اللحیہ بد ز الوان

گون ٭ بد عریض الصدر احمر ہم بلون ٭ پس بہم پیوستہ ابرو چون کمان ٭ یا

علو قدر ہمت بے نشان ٭ نیز با صوت جہوری از صفت ٭ بود در دیدار زیبا

در جہت ٭ قدر عالی داشت علم بس وفی ٭ بد نمودار سے معین از صفی ٭

روایت میکند ابو صالح نصر از شیخ عبد الرزاق و عبد الوہاب رحمہما اللہ تعالےٰ

کہ آنحضرت فرمودہ است طوبی لمن رآنی - و رآی من رآنی - او
خوشی باد برائے کسے کہ دید مرا - یا دیدہ است کسے را کہ دید آنکسی مرا - یا

رای من رآی من رآنی اور آی من رای من رای -
دیدہ است کسی کہ دیدہ است آنکس کسی را — یا دیدہ است کسی کہ دید آنکس کسے را کہ دیدہ بود کسے

من رای من رآنی - **مثنوی** خورم آنکس کہ مرا دید بدید ٭ یا کسے را
کہ دیدہ آنکس بینندہ مرا

کہ نظر کرد بر آن ٭ کہ مرا دیدہ بود از دل و جان ٭ ہمچنین مے رود این سلسلہ خوش بد

تا بہشت است دل پاک تو ہش ٭ اے درویش اگر جان یا کمال آنحضرت بدیدہ

ظاہر نمیتوان دیدن بارے ازین حیلہ حلیہ او کہ مذکور شد نصب العین خود ساز ازین دولت کہ خورشی ہر دو عالم است محروم نمانی **نظم** صورتِ دیدن از لے بندہ * شکل خوش آنکہ نور می بارد * درخیالش بدار دیدۂ دل * نازنین منظر لسیت قرب و قبل * آیتِ لطفِ خدا رخسار اوست * اے خوش آنکو عاشقِ دیدار اوست * شمع جانہا طلعتِ جانانہ اش * کرد او ملک و ملک پروانہ اش * سرو قدِ خویش چون بر میکند * ہر کہ دید اللہ اکبر میکند * دادہ رواز بند زلفش صد کشاد * غرستے در بند زلفش بستہ باد * **نقل** میکند شریف ابو عبد اللہ محمد بن خضر حسینی موصلی از پدر خود میگفت کہ سیزدہ سال بخدمت حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ مے بودم ہرگز ندیدم کہ مگس بر او نشستہ باشد و یا خلط و خو بیرون انداختہ باشند۔ **رباعی** تو نوش جانی و بہ جان ہمچو چشمہ عسل * عجب کہ شہد تو از رحمتِ مگس دور است * وزان لطیف بدن خلط و خو کجا باشد * کہ ہمچو روح بصد گونہ سر بسر نور است *

ازینی و لقمہ ۱۲

الباب الثالث فی لباس آن حضرت رضی اللہ عنہ

روایت مے کند ابو محمد رجب از ابو صالح نصر و از ابو الحسن علی خباز و ابو صالح نصر از والد خود عبد الرزاق و ابو الحسن از شیخ عمر بزاز کہ حضرت محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ لباس علما پوشیدے و طیلسان در بر کردے و بر استر سوار شدے و غاشیہ او بر میداشتند و بر منبر نیک بلند وعظ فرمودے در کلام او

چادر ۱۲ — پچر ۱۲

سرعت بود سخن او قبولیت تمام داشت چنانچه همه ساکت میشدند چون او
سخن گفتے در سفتے **فرد** همه شیرین لبان را مُهر خاموشی نهی بر لب *
چو بکشائی لب شکر خنده لعل شکر افشاں را * و هرچه فرمود مردمان بجان قبول کرده
مبادرت مے نمودند و هر سنگدل که او را بدیدے نرم دل گشتے و خضوع و خشوع
در وے پیدا آمدے **نظم** سوئے هر کس که بدین شکل و شمایل گذری * کے تواند که
ترا بیند و آہے نکشد .... در روز چون بمسجد جامع روان شدے مردمان در
بازارها می استادند و توسل بدو میکردند و از حق سبحانه و تعالی حاجتهائے خویش
میخواستند * **نظم** تو مے روی و زهر جا خلائق شهر * پئے نظاره شتابان
که شاه می آید * و او را هیبت بود و صوت و سمت بود و صمت * **بیت**
شیخ محی الدین که شاه دلکش است * هیبت و صوت و سمت و صمت او خوش است
آواز یا ریسما آواز بلند خالی خاموشی ۱۲
شیخ ابو الفضل احمد بن قاسم قریشی بغدادی بزاز رحمة الله علیهما میگوید - که حضرت
شیخ محی الدین رضی الله تعالی عنه ثیاب علما پوشیدے بغایت ثمین و طیلسان
در بر کردے وقتے خادم شیخ بر من آمد و گفت جامه میخواهم که یک گز او بیک دینار
بود نه یک حبه زیاده و نه کم پرسیدم که این جامه برائے کیست گفت برائے شیخ
محی الدین عبد القادر در دل خود گفتم شیخ برائے لباس خلیفه جامه نگذاشت - هنوز
این خطره تمام نشده بود که در پائے من مسمار خلید و من از درد آن مسمار بیقرار
شدم - خلقے جمع آمدند تا آنرا از پائے بکشند نتوانستند گفتم مرا بحضرت شیخ برید چون

بپوشند فرمود اے ابوالفضل چرا برا بہ باطن اعتراض میکنی بحرمت معبودی کہ می پوشم
تا آنکہ مے گویند یحیٰ علیک البس قمیصا ذراعہ بدینار ۔ نظم
سوگند حق برتوست بہ پوش پیراہن یک گز او بدینار باشد
گفت حق گویم بحکم کایں ثیاب ❊ در تن خود پوش تا باشد ثواب ❊ جامۂ یک
گز بیک دینار زر ❊ کانچنیں جامہ ترا زیبد بفر ❊ اے ابوالفضل ایں گفتست
وکفن المیت یجل ھذا بعد الف موتہ قطعہ تا کہ بردیم در غمش صد
بار ❊ جامۂ ما ہمہ کفن باشد ❊ در لباسم چہ میکنی انکار ❊ کفن ہست وکفن حسن
باشد ❊ بعد ازاں دست مبارک بر پائے من فرود آوردند در حال آں مسمار
و درد آں مسمار دفع شد واللہ نمے دانم کہ از کجا آمد وکجا رفت چوں برخاستم فرمود
اعتراضش بہ نسبت ما کردہ بود بر وصورت مسمار متشکل شد قطعہ وارث علم علی
حال نبی محی الدین ❊ آنکہ بر روئے زمیں حجت برہان خداست ❊ اعتراضے
بگدایاں در حضرت او ❊ در دل و دیدہ سنگ سم و مسمار بلاست ۔ نقلست از
ابن طبال کہ چوں کسے برائے حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ از جنس فتوح
آوردے فرمودے زیر سجادہ نہ و خود بدست نگرفتے چوں خادم بیامدے
پیش کش
گفتے از زیر سجادہ بگیر و خباز و بقال را بدہ ۔ حضرت شیخ را غلامے بود مظفر نام بر وے
لطفے بر از نان کردہ استادہ بودے نظم ہر کہ آنجا جنس درویش آمدے ❊ گر
ہمہ بیگانہ او خویش آمدے ❊ آں بدو دادے مظفر با ظفر ❊ رسم او ایں بود آندم
پیش در ❊ و چوں بر شیخ از خلیفہ خلعت آمدے فرمودے کہ ابوالفتح طباخاں را

بده و ازو آرد برائے فقہا و مہمان بقرض مے ستیدند حضرت شیخ را ضبط بوجہ از وجہ
حلال کہ بعضے اصحاب رسانیدی آنرا از زراعت میکردند ہر روز برائے شیخ چار نان مے پختند
و در آخر روز حاضر میکردند - یکان یکان کسرہ بحاضران عنایت فرمودے - و باقی
برائے خود داشتے * و چوں بحضرت شیخ ہدیہ رسیدے ہر کہ حاضر بودے در آنوقت
قسمت بر ایشاں کردے - شیخ ہدیہ قبول میکرد و بر آں مکافات ہم کردے - یعنی چیزے
در مقابل آں ہدیہ بآرندہ عنایت فرمودے و نذر قبول کردے و ازاں بخوردے
رضی اللہ عنہ - نقلست از شریف ابو عبد اللہ محمد بن خضر کہ حضرت شیخ محی الدین
رضی اللہ عنہ کہ ہرگز برائے ہیچ یکے از عظما برنخواست و بدر ہیچ یکے صاحب حشمت
نرفتے و بر بساط او ننشست و از طعام او نخورد مگر یکبار و جلوس با ملوک و بر بساط
ایشاں از عقوبات معجلہ تصور کردے - چوں خلیفہ یا وزیر یا صاحب جاہے دیگر بدر
بیامدے آنحضرت اندرون خانہ رفتے پس بیروں آمدے تا قیام از برائے
ایشاں نباشد و با ایشاں کلام درشت گفتے و در نصیحت مبالغہ کردے - ایشاں
دست او ست
دست او مے بوسیدند و پیش او بتواضع مے نشستند و چوں بر خلیفہ چیزے میخوا
کہ بنویسد رقم فرمودے کہ عبد القادر ترا چنیں مے فرماید و فرمان او بر تو نافذ است
و او مر ترا قدوۃ است و بر تو حجت چوں خلیفہ نشستہ آنحضرت دیدے بوسیدے و
برگزیدہ ۱۲
گفتے کہ شیخ راست میفرماید - میگوید احمد بغدادی معروف بخطاب خادم حضرت
شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ کہ وقتے ارباب صنایع را بر حضرت دولیت

و پنجاه دینار قرض شده بود از جهت مهمانان روزے شخصے رسید که من او را نمی شناختم و ے خواست بر در شیخ در آید و بنشست و با حضرت شیخ بسیار سخن کرده و مقدار زر بیرون آورد و گفت این بجهت دین شما است و برفت حضرت شیخ مرا فرمود که این بوام خواهان برسان پس گفت که این صیرفی القدر بود گفتم که صیرفی القدر کیست گفت فرشته است که خدا تعالی مے فرستد بر دوستان خود که برایشان جمع آمده باشد آنرا ادا کند۔

الباب الرابع فی خلقه رضی الله تعالیٰ عنه در بیان عادات او رضی الله عنه۔

نقلست از شیخ ابو المظفر منصور رحمة الله علیه که هیچکس ندیدم خوشخو و مهربان تر از و لا اجله اوسع صدرًا ولا اکرم نفسًا ولا احفظ عهدًا و ودادًا من الشیخ محی الدین رضی الله تعالیٰ عنه ترجمه یعنی ندیافتم من فراخ سینه و ندیافتم بزرگ نفس و نه نگهدار و عدۂ خود را و دوستی از شیخ رضی الله عنه ..... و باں جلالت قدر و علو منزلت و کثرت علم یشفق علی الصغیر و یوقر الکبیر و یبدا بالسلام ترجمه شفقت میکرد بر ضعیف و توقیر میکرد بر کبیر و روش بکرد مر اسلام را ..... و با ضعفا نشستے و با فقرا تواضع کردے و برائے هیچ حاجتمند جا ہے و حشمتے قیام نمودے و بر در وزیر و سلطان نرفتے نقلست از شیخ ابو القاسم بزاز رحمة الله میگفت آں اوقات که با در مجلس شیخ محی الدین رضی الله عنه مے بودم بخوابے بود که میدیدم چوں بیدار شدم آنرا الم کردیم اخلاق او رضیه بود۔ او صاف او زکیه۔ و نفس او سنیه۔ و گفت او سنیه۔ و هیچکس ندیدم شرمگین

تراز و و ہر شب بعد مسود سے تا باندہ فراز کنند و با مہمانان طعام خوردے و با ضعفا
خوانچہ ۱۲
نشستے و بر بدخوئی طلبہ صبر کردے و از سیأت ایشاں در گذشتے و ہر کہ از اصحاب
گناہ ۱۲
غایب بودے نفقہ او کردے و از حال او پرسیدے و مودت ایشاں نگہداشتے و ہر کہ
مہربانی ۱۲
سوگند خوردے راست پنداشتے و علم بدان نہاں داشتے و ہمنشین او گمان بردے
کہ ہیچکس عزیز و کریم تر نزد شیخ از من نیست و آنچہ شیخ را با من است با دیگرے نیست ۔

نقلست از ابی عبد اللہ محمد از حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ کہ یہ کا ن سَرِیعَ الدَّمْعَۃِ

وَشَدِیدَ الْخَشْیَۃِ وَکَثِیرَ الْھَیبَۃِ وَمُسْتَجَابَ الدَّعْوَۃِ وَکَرِیمَ الْاَخْلَاقِ

وَطِیبَ الْاَعْرَاقِ بود وَ اَبْعَدَ النَّاسِ از فحش وَ اَقْرَبَ اِلَی الْحَقِّ بودے

ترجمہ یعنی اشک جاری بود و بسیار عجز کنندہ بود و بسیار خوف خدا داشت ۔ و

قبول دعا بودند و بزرگ اخلاق بودند و خوشبوئے عرق بودند و دور بودند از آدم
نزدیک طرف حق ...... و غضب نمیکرد یکسے از جہت نفس خود و یاری نمیکردے
مگر بجہت حق مصرعہ ہرچہ کرد او برائے دوست بکرد ۔ و ہر گز سائل را رد نکردے
روزے جود خود آں سلطان ممالک جود و تا و رہ شہود حضرت شیخ داؤد مے فرمود ۔
کہ چوں بر در ہمہ اوقات جلالت نقاب پیر جہانگیر با وجود پرستاری میکرد و جملہ اہل
حشم خدام آں درگاہ بودند یک روز دپئے درو ایں معنی را دید و بدل اندیشید فرد
آنرا کہ چنیں جاہ و حشم روئے نمود ۔ در خانۂ او تودۂ زر خواہد بود ۔ بیا در خانۂ او
در آئیم و از آنجا یکبارگی بکام دل برآئیم چوں در آمد ندازیں اسباب ہیچ ندید کور شد ۔

فرد خفاش چو در خانۂ خورشید * روشن کہ چنیں بے بصر و کور شود۔ آنحضرت را حال ایں سیاہ بے نور روشن بود گفت از مروت نیست کہ کسی بخانۂ ما بیاید با میدی و نومید بیرود۔ قطعہ ز فتوحات خوش و جنس مہیں * گر رسد چیز تواں داد بایں *

دریں بودند کہ مہتر خضر علیہ السلام در رسید و عرض کرد یا ولی ممالک عالی از ابدال در دم از صدمۂ موت فوت شدہ بہر کہ حکم شود بجائے او نصب کردہ آید فرمود کہ در خانۂ ما شخصے بکسر دل افتادہ است بروا و را بروں آر تا در محل رفیع نصب کنم مہتر خضر علیہ السلام محصلانہ رفت و آں شخص پیش آنحضرت آورد بیک نگاہ از عین عنایت او را از یکے ابدال ساخت اے گدائے حضرت قادری خوشوقت باش چوں آنحضرت چنانکسر را کہ بچنیں نیت سوئے او آمدہ از دولت خود محروم نمیگذارد تراکہ بصدق و صفا بحضرت او رو آوردہ باشی کرم اسکے روا دارد کہ از دولت کرامت وے محروم گردی۔ نظم

دزد کہ آید پئے دزدی برش * از کرمش واصل بچوں شود * وانکہ بصد صدق و صفا رو نہد * بر در او حالت او چوں شود * نظم چو دزد جانبش آید و راہ بے راہی بدولت کرمش عارفی جہاں باشد * کسے کہ بر درش آید ز راہ صدق و صفا * بریں قیاس بکن حال او چنیں باشد * لقلست از ابو عبد اللہ محمد بن خضر حسینی رضی اللہ عنہما کہ گفت خبر کرد مرا والدین کہ وقتے حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ فقیر را دید مکسور القلب فرمود ما انشا نک فقیر عرض کرد کہ در کنار شط بودم ملاح را گفتم مرا از دریا گذران قبول نکرد من شکستہ دل شدم ہمدریں بودند کہ مردے در آمد

وبرائے شیخ همیان پر از دینار زر نذر کرده بیاورد۔ و شیخ آں فقیر را گفت - این
همیان بر و بآں ملاح بده و بگو که بعد ازیں هیچ فقیر را ردنکنی و پیراہن خود آں فقیر را
داد و به بیست دینار از و باز خرید۔ **نقلست** از ابو عبد الله محمد بن خضر حسنی
منقولست که خبر کرد مرا والدین که وقتے شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه در مسجد
جامع بودم روز جمعه تاجرے بیامد و گفت مر شیخ را بر من مالے است غیر از زکوۃ میخواہم
که فقرا و مساکین را بدہم مستحق را نے یابم ہر که را تو فرمائی او را بدہم فرمود مستحق و غیر مستحق را
بده تا مولے تعالی بدہد ترا آنچه که مستحق آنی و آنچه مستحق آں نه شیخ ابو محمد طلحه بن مظفر
رحمة الله میگوید که حضرت رضی الله عنه میفرمود که در بدایت وقتے در بغداد بیست
روز گذشت چیزے نیافتم که آنرا قوت خود سازم در خرابه ایوان کسرے بیروں آمدم
تا چیزے مباح طلب کنم ہفتاد نفر را دیدم از اولیا که ہمانجا طلب میکنند که من میکردم
در دل خود گفتم که از مروت نباشد که من مزاحم ایشاں شوم باز به بغداد آمدم - مردے از
آشنایاں شهر من مرا ملاقات کرد و قراضه مرا داد و گفت مادر تو ایں را برائے تو فرستاده
است آنرا گرفتم پارهٔ ازاں برائے خود داشتم و باقی در خرابه ایوان کسرے بردم - و
بداں ہفتاد نفر قسمت کردم گفتند ایں چیست گفتم مادر من فرستاده است نخواہم که من
تنہا خورم بے شما بعد ازاں در بغداد آمدم و بداں قطعه دیگر طعام خریدم فقیران را ندا کردم
و با ایشاں طعام خوردم و ازاں قراضه چیزے تا شب بر من نماند۔ **نظم** دست جود و کرم
حضرت فیاض توئی ٭ ہر چه باید ہمه داری و نداری ثانی - خلق و خوبی و ملاحت بسما

داری + بتو نازیم که هم جانی و هم جانانی + **نقلست** شیخ ابو المظفر میگوید

وقتے حضرت شیخ رضی الله عنه درخانه نشسته کتابت میکرد ناگاه از سقف خاک
افتاد آنرا بیفشاند تا سه بار همچنیں کرد۔ چارم کرت سر مبارک بر داشت و دید که موش
در سقف خانه بازی میکند۔ فرمود طار راسک یعنی که سرت از تن جدا باد
فی الحال سرش از تن بیفتاد بعد ازاں حضرت شیخ در گریه شد و متاسف و نفور گردید
مثنوی گفتش اے آنکه دارم از تو زیست + من ندانم گریه ات از بهر چیست
گفت مے ترسم مبادا خاطرم + رنجه گردد از مسلمانی برم + بینی او را سر جدا و تن
جدا + همچناں کیں موش را شد ماجرا + شیخ محی الدین بصدر لایزال + تیغ
برّان خدائے لایزال + هر که آید پیش تو گستاخ وار + ریختن خونش رواں
بر خاک زار + هر که را قهرش بجباری کند۔ در دو عالم روئے نیکی را ندید +
از کرم با آنکه شیخ بپهاری نظر + سروراں بر آستانش مانده سر + دوستاں را
افروزنده + دشمناں را آتش سوزنده + دوستانت دائما با عز و جاه +
دشمنانت خوار زار و روسیاه + **نقلست** از شیخ ابو القاسم میگوید که حضرت
رضی الله عنه در مدرسه وضو میکرد گنجشکے از بالا بول انداخت سر بر داشت غضبان
بجانب او دید گنجشک در طیران بود فی الحال بر زمین افتاد جاں داد حضرت شیخ
از وضو فارغ شد جامه از تن مبارک بر کشید۔ و مرا داد فرمود برو بفروش و بهائے
آں صدقه بفقرا ده و فرمود هذا بهذا ۔ آں اگر برفت ایں کفارت اوست

منقولست از ابوالعباس احمد رکاب دار آنحضرت رضی اللہ عنہ سوار شد - و در
جامع منصور تشریف برد چوں باز در مدرسہ آمد کژدمے از بالائے پیشانی مبارک بزیر
افتاد - آں بر زمین رواں رفتن گرفت - فرمود موتوا زود بر جائے خود بمرد - بعد ازاں
فرمود اے احمد ایں کژدم از جامع تا اینجا شصت بار ہا برانیش زد مصرعہ اللہ اللہ چہ
شدہ بار بہا است قطعہ کس را بلطف جان حیات ابد دہی * کس را بہ تیغ قہر سر افگندہ
میکنی * جان بخشیت بقالب بے جان غریب نیست * و لہائے مردہ را بدمے
زندہ میکنی * حکایت منظومہ نقلست ز شیخ بوالحسن نیر * ایں طرفہ حکایتے
عجب چیز * بر مجلس آں بلند پرواز * میگشت بصوت بد غلیواز * مجلس ز نفیر
ناخوش او * میگشت بجاں مشوش او * آں روز گذشت باد صرصر * فرمود بوے
ولی اکبر * کاے باد سرش بگیر و افگن * فی الحال سرش جدا شد از تن * چوں
گشت جدا جدا تن و سر * آمد بکرم فرود منبر * بگرفت بدستش و بفرمود * بسم اللہ
زندہ شو باں زود * شد زندہ و رفت آں غلیواز * پرواز کناں سوئے ہوا
باز * اے جاں دہ و جاں ستاں ہمہ تو * وے راحت روح و جاں ہمہ تو *
من بندہ کہ با تو در نیازم * بر قادری تو چوں ننازم * نقلست از قاضی القضاۃ
ابو نصر صالح رحمۃ اللہ علیہ کہ خبر کرد مرا والد من عبد الرزاق یعنی ابن شاہ شیخ
محی الدین عبد القادر رضی اللہ تعالی عنہ بعد ازاں کہ مشہور شد در حج رفت مگر یکبار
و در رفتن و آمدن زمام راحلہ آنحضرت بدست من بود چوں وارد حلہ فرمود آمدیم

فرمود بہ بینید افقر پیوست اینجا کدام است تفحص کردیم و دیدیم کہ یک خانہ خرابہ است سوائے
از یک گلیم دراں خانہ چیزے نیست مرد پیر و عورت زال و یک دختر نشستہ است والد
ازیشاں اذن خواست تا آنجا فرود آید اذن کردند ما ہمہ آنجا فرود آمدیم مشائخ و رؤسا
و اعیان آجلہ چوں خبر یافتند آمدند و عرض کردند کہ در خانہائے ما حضرت شیخ نزول فرماید
و یا غیر آں محلے دیگر شیخ رضی اللہ عنہ قبول نکرد ہمانجا ماند اہل آجلہ از غنم و بقر و طعام و ذہب
و فضہ و قماش و رواحل بہائے سفر بسیار فتوح آوردند و از ہر طرف خلق ہجوم کردہ
پس حضرت شیخ رضی اللہ عنہ فرمود ہر کسانے را کہ با شیخ آمدہ بودند من از نصیب خود
بیروں آمدم ایشاں گفتند ما نیز بیروں آمدیم فرمود ایں ہمہ مر ایں پیر مرد و صبیہ او ہمہ
شب آنجا بود وقت سحر رواں شد ٭ **راوی** میگوید بعد سالہا مرا گذر بر آجلہ افتاد
و آں پیر مرد را دیدم از جمیع اہل آجلہ او را مال و مواشی بسیار بود و گفت ایں ہمہ از
برکت آں نشست او ایں ہمہ نتایج آں ماشیہ کہ حضرت شیخ مرا عطا کرد **قطعہ** بے نوائے
زوال و بدیر بے سایاں را ٭ سر و سامان سعادت بنوائے بخشی ٭ گرد ہی دنیا و عقبی
بگدائے چہ عجب ٭ بہ نظر مرتبۂ قرب خدائے بخشی ٭ **ایں نقل** از ابوالخیر است
گفت من و چندیں از مشائخ بغداد در حضرت شیخ حاضر بودیم **رباعی** فرمود
من مظہر سخائیم ٭ امروز کہ بر سریر عطائیم ٭ گو حاجت خود بخواہ ہر کس ٭ تا در دہمش
کہ گوید او بس ٭ **ازیں** میاں ابوسعید بہائے نیاز برخواست و بعرض رسانید۔
فرد کالتماسے دارم اے شیخ کبار ٭ من ز انعام تو ترک اختیار۔ بعد

پارچہ صحیح ۱۲

مواشی ۱۲

ازاں شیخ ایں قاید التماس کرد ✤ بیت کہ بخوبی تمام لطف و عطا طلبم تو شیخا ہر کہ را
بعد ازاں شیخ عمر بزاز را ابراز نیاز کرد۔ بیت از کرمت خوف خدا آرزو است ۔ مرتبۂ
صدق و صفا آرزو است ✤ بعد ازاں شیخ حسن قاری اظہار کرد۔ بیت ز فیض تو
خواہم ز وجہ حسن ✤ کہ ہر دم فزوں گردد ایں حال من ✤ بعد ازاں شیخ جمیل عرض کرد
بیت اے والی وقت ما باثبات ✤ خواہم ز توفیض حفظ اوقات ✤ بعد ازاں شیخ
البرکات آمد و گفت بیت کہ شاہا خاطرم مشتاق عشقت ✤ گدائم از تو استغراق
عشقت ✤ منکہ ابوالخیرم گفتم یا شیخ معرفتے خواہم کہ بداں واردات ربانی و غیر آں
تمیز کنم۔ بعد ازاں بیت شیخ خلیل آمد و درخواست کرد ✤ مرتبۂ قطبیہ ازاں خواست
کرد ✤ کہ حضرت شیخ رضی اللہ عنہ فرمود کُلًّا نُّمِدُّ هٰۤؤُلَآءِ وَهٰۤؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ
رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُوْرًا آگاہ اللہ دیدم کہ ہر کہ ہر چہ طلب کرد بداں
رسید مگر شیخ خلیل کہ ہنوز وقتش نرسیدہ بود۔ قطعہ اے پیر جہاں گیر کہ جان ہمہ کس
دارد ز درت نیل مرادات ہوس ✤ بر خاک سر کوئے تو از صدق و صفا ✤ من از تو ترا
ہمی طلبم اینم بس ✤ حکایت منظومہ۔ ایں نقل از عمر بزاز است ✤ کہ دریں رسالہ
سراسر راز است ✤ گفتہ بودم بصفائی دل و جاں ✤ خدمت شیخ جہاں قطب زماں ✤
وارث سر نبی حال علی ✤ منظہر و منظہر انوار جلی ✤ مالک ملک بصد زینت و زین ✤
سر حضرت غوث الثقلین ✤ ناگہاں در دل من کردہ گذر ✤ چیزے از خطرہ در آں
کرد نظر ✤ دست بر سینۂ من زد بعد آں ✤ حسبت زیں بارقۂ نور فشاں ✤ گویا

دائرہ خورشید است + کہ عیاں بر فلک اسپید است اندران نور بصد صدق و
شہود + یافتم آنچہ مرا در دل بود + تاکنوں ہست ازو تسکینم + کہ بجاں حال فرزدن
مے بینم + اے رسانندہ بدل تسکینی + کام بخش دل ہر مسکینی + بخشش خلق چہ
باشد زر و سیم + بتو نازم کہ خدا می بخشی + مسلمی بندہ شرمندۂ تست + التفاتے
کہ بجاں بندۂ تست + شیخ الشیوخ شہاب الدین عمر سہروردی مے فرماید کہ من
در جوانی بہ علم کلام سرگرم بودم چند کتاب ازاں یاد گرفتم سجدے کہ دراں علم فقیہ شدم
و عم من شیخ نجیب الدین سہروردی مرا باز میداشت من ہیچ باز نمی آمدم - روزے
حضرت شیخ السموات و الارض محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ متوجہ گشت مرا
ہمراہ خود گرفت چوں نزدیک رسیدیم گفت اے عمر قَالَ اللّٰہُ تَعَالٰی یٰاَیُّہَا الَّذِیْنَ
اٰمَنُوْٓا اِذَا نَاجَیْتُمُ الرَّسُوْلَ فَقَدِّمُوْا بَیْنَ یَدَیْ نَجْوٰىكُمْ صَدَقَةً
تا بایں زماں پیش بزرگے می آییم کہ خبر میدہد دل او از حق تعالی پس خود را ہوشیار
داری تا از برکات رویت او محروم نمانی چوں بدولت دیدار آنحضرت مشرف گشتم
ساعتے نشستم عم من گفت ایں برادر زادۂ منست عمر نام مشغول بعلم کلام چند ہر
او را باز می دارم ازاں علم باز نمی آید حضرت شیخ فرمود اے عمر کدام کتاب یاد گرفتہ در علم
کلام گفتم فلاں و فلاں دست بر سینۂ من کشید واللہ آنچہ یاد گرفتہ بودم یک لفظ ہم یاد
نماند ولے حضرت رب العالمین در حال بر دل من درسے از علم لدنی بکشاد سخن حکمت
گویاں برخواستم و حضرت قادر الوقت فرمود یا عمر انت من احد المشہورین

فی العراق نجم الدین مصاحب شیخ شہاب رضی اللہ عنہ میگوید کہ وقتے نزدیک شیخ محی الدین در خلوت نشستم روز چہلم در واقعہ دیدم کہ شیخ شہاب الدین بر سر کوہے در آمدہ است پیمانہ بجواہر زواہر پر میکند و بر سر قوم مے ریزند ایشاں مے چینند ہمچنیں کہ ایں جواہر بر سر ایشاں میریزد باز پیمانہ از سر پر میشود گوئیا چشمہ جواہر است - آخر وقت من از خلوت برآمدم و بہ شیخ مذکور رفتم پس ازانکہ من چیزے بگوئیم فرمود اے نجم الدین آنچہ تو دیدی ہمہ حقیقت و امثال آں و ایں ہمہ از عنایت حضرت شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ دارم کہ عوض علم کلام مرا کرامت فرمودند *

باب پنجم

در تلقب آنحضرت بمحی الدین و بازاشہب رضی اللہ تعالی عنہ

نقلست از عمر کیمانی و شیخ عمر بزاز کہ پرسیدند ازاں حیات بخش زندہ دلاں و قبلہ اقبال مقبلاں حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ - کہ سبب تلقب آنحضرت بمحی الدین چہ بود فرمود یکبار از سیاحت بازگشتہ بودم و روجانب بغداد داشتم ناگاہ در راہ شخصے چوں مریض تباہ و با مرض جانکاہ با روئے و رنگ کاہ رو بمن آورد دیدم - کہ چوں نہال خشک سال پیش من از پا در افتاد و گفت یا سیدی مرا بدست مرحمت بنشاں و ازیں چشمہ حیواں برمن رشحہ بیفشاں بنشاندم و نفسے برو برآندم ہماندم چوں شاخ نورستہ گل گل بر شگفت و گفت مرا می شناسی گفتم نہ گفت من دین جد تو ام کہ بدیں حد رسیدہ بودم خدا مرا با تو زندہ گردانید و بمرتبہ اولی رسانید انت محی الدین بیت عیسی از مردہ تن زندہ بدم میکردے * زندہ شد از تو دل و دیں زکجا تا بکجا * او را ہمانجا گذاشتم

وروئے جانب جامع بغداد آوردم پائے برہنہ بودم مردے نعلین پیش من آورد و گفت یا سیدی محی الدین بعد ازاں بمسجد درآمدم و دوگانہ نماز بجا گذاردم چوں سلام دادم بر من ہجوم کردند **نظم** چوں رسد شیخ خداوندی زموج ٭ خلق مے آید ز ہر سو فوج فوج ٭ و بہمیں لقب مرا خواندند اگرچہ پیش ازیں کسے مرا بدیں لقب نخوانده بود

نظم اے از تو حیات دین احمد ٭ ہر چار طرق بتو مؤید ٭ ہر لحظہ کنی بیک عنایت ٭ واصل بجمال یار صد صد ٭ الحکم کہ تراست حکم نافذ ٭ در عالم مطلق و مقید ٭ در راہ اصول استقامت ٭ داری قدم درست چوں حد ٭ **روایت** کردند بعضی اہل علم بسند متصل بہ شیخ ابوسلطان داؤد یوسف کہ گفت وقتے پیش شیخ عقیل ذکر کردند کہ جوانے عجمی شریف نام او عبد القادر مشہور شدہ است در بغداد فرمود او در آسمان مشہور تر است ازاں کہ در زمین جوان رفیع القدر است در ملکوت بباز اشہب و در اشعار خاص ایں معنی فرموده اند **شعر** اَنَا بُلْبُلُ الْاَفْرَاحِ اَمْلَاءُ دَوْحَهَا ٭ طَرَبًا وَّفِیْ الْعَلْیَا بَازٌ اَشْهَبُ ٭

اَلْبَابُ السَّادِسُ فِیْ سِیَاحَتِہٖ

منقول است از شیخ ابو الحسن کہ حضرت شیخ رضی اللہ عنہ فرمود بست و پنج سال در بیابانہائے عراق بقدم تجرید و سیاحت بودم و چہل سال بوضوء عشاء بیک جا است نماز بامداد کردم و ختم قرآن کردمے تا سحر شبے نفس آرزوے خواب کرد و گفت بایت چہ شود گر دمے بیاسائی ٭ بازباتازگی قیام کنی ٭ گفتہ او شنیدم ولے نشنیدم۔ ہماں جا

بیکبار استادہ ختم قرآن کردم و خواب بصورت مشکل شد پیش من بے آمد بہیبت
من بر او بانگ میزدم بغضب + و فع گشتی بعون حضرت رب ہم چنیں دنیا و زخارف
آں بصورت مختلفہ جلوہ کردے و عشوہ دہی باز کردے **مثنوی** گاہ در صورت
پری وشی + گاہ چوں کندہ پیر بد خوئی - ہر دو نیز بانگ میزدم مے گریختے + و از غایت
ہیبت نہ ہم فرد بیختے + **نظم** عشق فارغ کرد از دنیا و ما فیہا مرا - کے تواند برد از
راہ عشوہ دنیا مرا + و بسے بود کہ از سی تا چہل روز روزہ میداشتم و چیزے نمی یافتم
کہ آنرا قوت خود سازم و یازدہ سال در برج عجمی اقامت کردم بسبب طول اقامت من
اکنوں آنرا برج عجمی میگویند دریں برج بحق سبحانہ تعالیٰ عہد کردم کہ طعام نخورم تا کسے
نخوراند و ننوشم تا کسی ننوشاند چہل روز بریں نوع گذشت - بعد از چہل روز مردے
بیامد و طعام پیش من آورد و نہاد و برفت نفس از شدت جوع خواست کہ بر طعام
بیفتد گفتم واللہ کہ عہد خدائے عزوجل نشکنم از باطن خود شنیدم کہ الجوع الجوع
فریاد میکرد ہیچ التفات بدو نکردم شیخ ابوسعید مخرمی در آنجا میگذشت آواز شنیدم بر من
آمد و گفت یا عبدالقادر ما ھذا گفتم ایں قلق نفس است اما روح با مولیٰ آرام
دارد - فرمود تا بخانہ ما بیا با من و بر ہمان حال گذاشت در رواں شد در دل من
چنیں آمد کہ ازینجا بیروں نیایم مگر بامر کسے ناگاہ دیدم کہ خواجہ حضرت بیامد و مرا گفت برخیز
و بر ابوسعید برو ہمچناں کردم دیدم کہ شیخ ابوسعید منتظر من در آستانہ خود استادہ است
مرا دید گفت ای عبدالقادر طلب من کفایت نکردی تا آنکہ خواجہ خضر نگفت

کہ برو بعد ازاں مرا در خانہ برد و مرا بدست خود تلقمے کرد۔ تا آنکہ سیر شدم ۔ بعد ازاں
بدست مرا خرقہ پوشانید رضی اللہ عنہ ٭ **نقلست** از شیخ ابو عمر سیفین رحمۃ اللہ علیہ
کہ شنیدہ ام از شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ کہ بسفر بودم من شب ور وز در خرابہ
می بودم و در بغداد در نمی آمدم و شیاطین صفوف صفوف سوار و پیادہ با نواع
اسلحہ ترساں تشکل شدہ می آمدند و آتش را ے انداختند در دل خود تبسطے یافتم ۔
کہ اصلاً تفسیرے درمیان نبود و از باطن ندا ے شنیدم **قم الیہم یا عبد القادر فقد**
ثبتناک وایدناک ایشاں بمجرد در نہفت و نہزمت خواہند شد و یکبار شیطان بر من
بیاید و گفت ازینجا دور شو و اگر نہ چنیں چنیں کنم و تہدید کرد من لطمہ بر روے او زدم
در گریز شد **لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم** بگفتم او بسوخت و من
مے دیدم و یکبار شخصے کریہ منظر نتن الروح بر من بیاید و گفت آنکہ ابلیس است آمدہ ام
تا ترا خدمت کنم تو مرا و اتباع مرا سخت در ماندہ ورد کردی گفتم برون رفت ناگاہ دستے
از غیب پیدا شد بر سرش بیزد چنداں کہ در زمین فرو شد بہیبت مدعی خواست کہ آید
بہا شا کہ راز ٭ دست غیب آید و بر سینہ نامحرم زد ٭ بار دیگر نیزۂ آتش بر دست
کردہ بیاید و بمقابلہ شد ناگاہ مردے سوار بر فرس اشہب بر دابر دوش کردہ بیاید و تیغ
بر دست من داد ابلیس پا ئے پسین باز گشت ٭ بار سیوم باز دیدم از من دور شد
و خاک بر سر بیزد و بگفت مرا نومید کردی اے عبد القادر گفتم زبان کار و زیان
زدہ باشی اے لعین کہ من ہمیشہ از فریب ہائے تو در حذرم گفت ایں سخت تر است

برمن **قطعه** تا شدی اے شاہ گیلانی بخوبی آیتے * خطبۂ حسنت ملک ہر روز از بر میکند * ورزدی آتش بکفر کافری و معصیت * ہردم از دست تو شیطاں خاک بر سر میکند * **نقلست** از ابو سعید کہ شنیدم حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ میفرمود نفس را در بدایت نگرفتم بمجاہدہ مگر آنکہ بران ملازمت سخت کردم یکسال در خرابہ مدائن ماکل نبود یعنی آنچہ در بیابان افتادہ باشد از مباح قناعت کردم و یک سال ہیچ نخوردم و نیاشامیدم و نخفتم در یک شب سرما سخت بودہ با یوان کسرے رفتم و در شط غسل کردم باز محتلم شدم آنشب چہل بار خفتم ہر بار محتلم شدم در شطے رفتم و غسل میکردم بعد ازاں بر سقف ایوان کسرے برآمدم تا خواب نیاید در خرابہ کرخ سالہا اقامت کردم قوت من نبود مگر بروے نوعیست از خرما ہر سال مردے جبۂ صوف بیاوردے و من بخارش و ولہ و جنون مشہور بودم ہیچ چیز مرا حائل نشد درین مگر آنکہ سلوک و ہرگز نفس غالب نیامد برمن در آنچہ آرزوئے او بود ہرگز زینت دنیا مرا در عجب نیاوردے بلکہ دراں حال نیز بارہا میان خار وغیرہ آں سے رفتم و ہیچ اندیشہ نمیکردم *

الباب السابع فی عبادتہ رضی اللہ عنہ

نقلست از شیخ ابو عبد اللہ بن ابو الفتح ہروی کہ خدمت کردم سیدی شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ چہل سال درین مدت بوضوء عشاء نماز صبح میگذاردے و ہمیشہ باوضو بودے و چوں حدث لاحق شدے در ہماں وقت تجدید وضو میکردے و دو رکعت نماز میگذاردو چوں نماز عشا میکردے در آمدے در خلوت و ہیچکس دراں

درنمی آمدے و آنحضرت بیروں نیامدے تا طلوع فجر و آنحضرت در اول شب نماز سبک
گذار دے۔ پس ازاں در ذکر مشغول شدے چوں ثلث شب گذشتے فرمودے
المحیط العالم الحبیب الفعال الخالق الباری المصوّر و در ہوا پرواز میکرد
تا آنکہ غایب میگشت از نظر پس ازاں در نماز آمدے قایم بر قدم قرآن میخواندے۔ تا
آنکہ ثلث ثانی شب گذشتے و تا مدت در سجود شدے و روئے مبارک بر زمین مالیدے
پس ازاں متوجہ قبلہ می نشست و مراقب و مشاہد تا قریب طلوع فجر پس ازاں در دعا
و ابتہال و تذلل در پوشیدے امدا نور قریب مے بود کہ بر باید اشراق آن انوار ابصار
نظار چوں برق لامع و خاطف بکبار بیت رخت کہ خیرہ شود چشم مہر و ماہ درو ٭ یہ از
ہزار نگاہت یک نگاہ درو ٭ و چوں خورشید تاباں در انوار بے پایاں پوشیدہ میشدے
و من آوازے مے شنودم آنجا کہ سلام علیکم و آنحضرت از پیش میگفتند علیکم السلام
تا آنکہ بیروں مے آمدند از برائے نماز صبح ٭

الباب الثامن فی شجاعتہ رضی اللہ عنہ

نقلست از شیخ عمر بزاز و جماعہ مشایخ کہ وقتے شیخ بقا و شیخ علی بن ہیتی و شیخ ابوسعید
قیلوی بحضرت آنسرور رضی اللہ عنہ بقصد زیارت بہم رسیدند آنسرور رو بجانب شیخ بقا کرد
و فرمود اے بقا چیزے تکلم کن وے عرض کرد کہ در حضرت شما بکدام زبان تکلم کنم۔ تو
میگوئی و لے مارا زبان کو۔ بعد ازاں بشیخ علی فرمود کہ تو چیزے تکلم کن وے از پیش
ایں مضمون را ادا کرد ٭ بیت حد نیست کہ من پیش تو گویم سخن ٭ ہم تو با ما

سخن گوئی کہ را گوش کنیم ؛ پس ازاں ہماں مقالت را بہ شیخ ابوسعید مکرر ساخت او اندکے

تکلم کرد و زود خاموش گشت و بعرض داد کہ تکلمت لامتثالک و سکت لاجلالک

ترجمہ یعنی سخن گفتم برائے فرمان برداری و خاموش ماندم برائے بزرگی تو ....

بعد ازاں بحر زخار خود در موج گفتار آمد کہ یکبار کنار حضار و بدرہا را بدار خلایق اظہار تر ساخت

حاضراں را وقت خوش شد پس ازاں استفسار کردند تا بنشاط ایں قوال ترنم عشرت منوال

درحال آغاز کرد رخصت فرمود تا قوال شعری نواخت آنحضرت از سماع آں برخاست

و دور کردن گرفت تا آنکہ در ہوا بر شد و از چشم مرداں پنہاں گشت مردم بمدرسۂ آنحضرت

رفتہ دیدند کہ دراں مدرسہ جلوس ارزانی دارند ؛ بیت خوش است ہمچو مہر و ماہ ہیچ

آں دلبر رعنا ؛ کہ بر رفتار صما عشق رفت از جاں خوش است ؛ ایضا در بہجۃ الاسرار

بسند اسناد مروی است کہ وقتے قاری پیش آنحضرت ایں آیت را بخواند لمن الملک

کیست کہ گوید ملک

الیوم - آنحضرت بسماع ایں آیت برخواست و مردماں نیز از جہت اجلال او برخاستند

مراست یعنی کسے نیست ۱۲

اشارت کرد کہ بر حال خود باشید و از جا نجنبید پس ازاں میگفت و تکرار میکرد کہ من یقول

الملک لی ملک تراست کہ میشنوند و کجا کسے کہ ملک را بخود اضافت تواند کرد یکی از صلحا

شیخ احمد نام آنجا حاضر بود گفت انا اقول الملک لی یعنی من میگویم کہ ملک مراست

از جہت آنکہ او مراست و نیست او را ایکے مثل او و آنحضرت صیحہ عظیم زد و آں مرد گفت ـ

اے احمق تو کے او را بودۂ تا کہ او ہم ترا باشد ـ آں درویش چوں ایں سخن شنید حال برو

متغیر شد نالہ جانسوز برآورد و صوف سیاہ کہ در بر داشت بیند اخت سولہا نہ سروپا برہنہ

رو لیصحوا ہنا و ؂

الباب التاسع فی شرف ارادتہ رضی اللہ عنہ

نقل میکنند شیخ عبد الرحیم از شیخ تقی الدین ابو محمد عبد الواحد مقدسی و ابو محمد عبد اللہ بن قدامہ و شیخ صالح عبد الملک ابن ابی المعالی عراقی کہ شنیدم ما از سیدی و مولائی شیخ محی الدین رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ میفرمود در بغداد چوں پرسیدہ شد از فضل کسے کہ با آنحضرت نسبت بندگی دارد **البیضۃ لایتالف والروح لا یقوم** یعنی از نیاز مندان تا آنکہ ہنوز از بیضہ وجود بشریت متخلص نشدہ و بحجبات حقیقی متصف نگشتہ بہتر است از ہزار دگران کہ ازیں معنی حاصل شدہ گوہر لیست گرانمایہ جوہر لیست بلند پایہ ۔ کہ قیمت ندارد و بوئے برابر نتواں کرد۔ **نقل** از شیخ ابو البرکات حوصلی کہ شنیدم از عم خود شیخ عدی ابن مسافر میفرمود کہ ہرکہ از مریدان مشایخ از من آرزوئے خرقہ کنند نہ پوشانم او را تا نگ نیاز مندان حضرت شیخ عبد القادر زیرا آنکہ ایشاں غرق اند در رحمت بے غایت و نہایت کہ ہیچ چیز ایشاں را احتیاج نیست و ایشاں چرا بکسے التفات کنند زیرا آنکہ بحر را ترک دادہ سوئے سقاوہ نمے روند **مصرعہ** ہرکہ در جنت عدن است گلستاں چہ کند . . . . .

نقلست از شیخ عبد الرزاق و ابو الحسن کہ آنحضرت میفرمود کہ بدست من سجلی دادہ شد بمقدار درازی انتہاء نظر دیدم کہ نام اصحاب و مریدان من تا قیامت نسبت خود بمن درست خواہند کرد در سجل ثبت یافتہ و حکم شد کہ ایں ہمہ بتو بخشیدم ۔ و از مالک کہ خازن ممالک دوزخ است پرسیدم کہ ہیچ اصحاب من نزد تو ہست گفت نے ۔ ہا

گدائے حضرت قادریہ خوشوقت باش بشنوی کہ چہ میگذرد **نظم** شاہ گیلانی کہ مردم را
چو نور دیدہ است ٭ من غلام او کہ بار حق بوسے بخشیدہ است ٭ با گدایان سیر کویش
با جہنم را چہ کار ٭ کز نہیب ہیبتش دوزخ بہم لرزیدہ است ٭ از راویان مذکور مروی است
کہ آنحضرت مے فرمود ان یدی علی مریدی کالسماء علی الارض
وعزۃ جلال ربی لا زحت قدمی بین یدی ربی حتی ینطلق
بی وبکم الی الجنۃ قسم بعزت وجلال او کہ قدم برندارم از پیش رب خود کہ روان نکند
من شما را سوئے بہشت **قطعہ** برندارم قدم ز پیش خدا ٭ تا روانہ نسازدم بشما ٭
جانب روضۂ نعیم بہشت ٭ پاک وپاکیزہ وعنبر سرشت ٭ لو انکشف عورۃ
مریدی بالمشرق وانا بالمغرب استرھا وکفیل مرید خود را ومرید مرید را
تا ہفت مرتبہ ومنم ہمہ کار او واگر برہنہ شود عورت مرید منم کار سن در مشرق ومن در مغرب
باشم ہر آئینہ پوشم او را **ابیات** ہر کرا یار تو ئی خوار نہ گردد ہرگز ٭ چو تو غمخوار ہی او زار نگردد
ہرگز ٭ **نقلست** از شیخ عمران کہ وقتے بحضرت قادریہ عرض کردیم کہ اگر کسے خود را
از مریدان حضرت گویاند ودست بیعت بشما نکردہ باشد وخرقہ نپوشیدہ باشد آیا او را از
اصحاب عالی شماریم یا نہ فرمود بلے ہر کہ خود را این نسبت کند قبول کند او را حضرت
حق سبحانہ وتعالی بیامرزد گناہان او وان کان علی سبیل مکروہ واو
از جملہ اصحاب منست **قطعہ** شاہ گیلانی ترا در حق وجود ٭ رحمۃ للعلمین آوردہ است ٭
ہر کہ شد آن تو مقبول خدا ٭ گرچہ ہر نا کردنی ہا کردہ است ۔ **نقلست** از شیخ ابو نجیب

سہروردی رضی اللہ عنہ کہ خبر کرد مرا والد من کہ از شیخ حماد دباس ہر شب شنیدہ شدی
آواز پر نحل یعنی مگس انگبین و این معنی را بحضرت شیخ محی الدین نقل کردند و آنحضرت ہنوز
اشتہار نیافتہ وقتے بہ صحبت شیخ حماد تشریف برد و پرسید کہ **بیت** صحبت دباس را
این ساز چیست ٭ ہر زمان این نغمہ و آواز چیست ٭ شیخ حماد فرمود کہ مرا دوازدہ ہزار
مرید است ہر شب ایشان را یاد میکنم و حاجات ایشان از حق تعالی میخواہم ۔ و ہر کہ
از ایشان بگناہے مبتلا گردد درخواست کنم تا دران ماہ او را توبہ دہد یا از جہان بیرون
برد تا دیرے در گناہ نماند ۔ پس شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ گفت کہ اگر حق
سبحانہ و تعالی مرا منزلتے دہد در حضرت خود درخواست کنم کہ مریدان مرا تا بیام قیامت
بے توبہ نمیرد و من بدین ضمان ایشان باشم ۔ شیخ حماد گفت کہ حق سبحانہ و تعالی مرا مشاہدہ
نمودہ است **بیت** آنچہ او از رب خود درخواست کرد ٭ از کرم او را ہمانہ دم راست
کرد ٭ **نقلست** از شیخ ابو محمد عبد الجبار شیخ الاسلام محی الدین عبد القادر رضی اللہ
عنہ کہ گفت چون مادر من بدر آمدے و آن شمع را دید در حال کشتہ شد والدم والدہ را فرمودی
این نور کہ تو میبینی شیطانے است کہ ترا خدمت میکند من او را دور گردانیدم و عوض
آن نور رحمانی نام زد تو کردم و ہر کہ نسبت دارد با مرا بر و عنایتے بود با وے نیز ہمچنان کنم
راوی میگوید بعد ازین ہر وقتے والدہ من در مقام تاریک درآمدے بدیدے نورے مثل
نور قمر کہ جوانب آن مقام منور گردانیدے ٭ **نقل** میکند شیخ ابو القاسم عمر بزاز کہ حضرت
شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ میفرمود کہ لغزید حسین بن منصور و کسی نبود در زمان وے

که دستگیری او کند۔ اگر من مے بودم در زمان او بهر آئینه دستگیری او میکردم و هر کسے
را که از اصحاب و مریدان من باشد و مرکب را بلغزد تا ابد تا هم قیامت دستگیری او کنم ۞

نقل است از شیخ عبدالرزاق رضی الله عنه که یک شب والد من شیخ محی الدین
عبدالقادر رضی الله عنه کسی را فرمود که برنج به پدید برخاست و بپخت و در سفره کرده نهاد
چون نیم شب شد دیوار بشگافت و مردے درآمد و آن برنج تمام تناول کرد۔ روان شد
حضرت مرا فرمود بدو این مرد را دریاب و از دست برا بیشه او دعا و التماس کن۔ رفتم
و او را دریافتم التماس دعا کردم گفت سبحان الله من بدعائے والد تو و ببرکت خرقه او
بدین رسیده ام دعا از و التماس باید کرد **بیت** چو کس را بود بحر و کان در بر چه محتاج
کس بهر لؤلؤ و زر ۞ چون بامداد شد با جماعتے شبینه بشیخ علی بن هیتی گفتم۔ گفت
هیچ خرقه با برکت تر و هیچ طاقیه سرافراز تر از خرقه و طاقیه پدر تو ندیدم و آنچه من شنیده ام
هفتاد کس را حضرت کریم فتح عظیم و در عشیه آن روز خرقه پوشیدند از تو یافتند عطاء جزیل
ببرکت دست مبارک والد تو که بر سر ایشان نهاد و ندیدم من هیچ روزے با برکت
تر از آن روز که در آن والد ترا دیدم **قطعه** اے تو یوسف مصر محبوبی ۞ سر بسر در
ملاحت و خوبی ۞ بوئے پیراهنت بهر که رسید ۞ دید یعقوب وار آنچه بدید ۞ چون بامداد
نیمت اے ماه دل فروز ۞ در عیش و خورمی گذرانم تمام روز ۞ **نقل است**
از شیخ عمر کیمیانی که در مجلس حضرت شیخ محی الدین رضی الله عنه خالی نبود از یهود و نصاری
که اسلام مے آوردند و از قطاع طریق توبه میکردند و از روافض که آنرا اعتقاد باطل بود

باز می آمدند طایفہ اسلام آوردند و گفتند ما از بلاد مغربم خواہیم اسلام آریم ما نغنے آواز داد

ما او را ندیدیم و پیئے آواز شنیدم کہ اسے طایفہ اہل قلاع در بغداد روید پیش حضرت شیخ

محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ و اسلام آرید کہ از برکت او اسلام در دلہا شما ان

چنان شیرین شود کہ بر غیر او آنچنان نباشد **ایضاً** راوی مذکور روایت مے کند

کہ وقتے راہبے بر حضرت شیخ آمد و در مجلس او اسلام آورد و گفت من اہل یمنم و نیت

اسلام در دل من افتاد عزیمت کردم کہ بیارم مگر بر کسے کہ بہترین اہل یمن باشد دریں

فکر بودم کہ خواب بر من غلبہ کرد بہتر عیسی صلوات اللہ وسلامہ علیہ را در خواب دیدم

کہ بنیفر باید برو در بغداد بر شیخ عبد القادر جیلی اسلام آر کہ بہترین اہل زمین است دریں

وقت **نقلست** از شیخ عبد اللہ جبال رحمۃ اللہ علیہ کہ حضرت شیخ محی الدین عبد القادر

رضی اللہ عنہ بیغرسو و آرزو دارم کہ در صحرا ناپیدا باشم لیکن حق سبحانہ وتعالی نفع خلق

بمن باز بستہ است از انکہ بیشتر از پانصد نفر یہود و نصاری پیش من ایمان آوردند۔ و

از عیاران و قطاع الطریق اکثر از یک لک بر دست من توبہ کردند۔ **نقلست** ۔ از

یحیی بنجاح ادیب رحمۃ اللہ علیہ کہ وقتے در خاطر کردم کہ بشمرم حضرت شیخ جنید کس را در مجلس

وعظ قص شعر میکند ریسمانے با خود بردم چون شیخ قص شعر میکرد من گرہ میدادم پنہان

در زیر جامہ چنانکہ کسی نمیدید و من در رشتہ بودم ناگاہ شنیدم کہ شیخ ابو الحسن علی بن احمد

بغدادی کہ گفت شبے در ایام صبا در تاریخ ثلث وخمسین وخمسمائتہ در خواب دیدم۔ کہ

اسپ سہر بیسلی حوض حریم داسباک و حیاب و مثل آن پرہیشید و میغزد و من از انجا گذرکنم

درخانه آمدم گفت بروحه تمسک کن گفتم این مرا بر نتواند داشت فرمود ایمان ترا بر خواهد
داشت و بکنارهٔ آن مروحه مگرفتم خود را نزدیک آن مرد یافتم و خوف من ساکت شد گفتم
بخداے که منت نهاد و بر تو فرما که کیستی فرمود من پیغمبر تو ام محمد رسول الله صلعم
از هیبت او در لرزه شدم گفتم یا رسول الله دعا کن مرا که بمیرم بر کتاب و سنت تو گفت
نعم و شیخ تو شیخ عبد القادر است من کثرت الناس کردم هر سه بار همین جواب فرمود چون
از خواب بیدار شدم بر پدر خود گفتم بعد اداے نماز فجر والد مرا برابر خود به نیت زیارت شیخ
روان شدیم و شیخ در رباط خود در وعظ بود که ما رسیدیم نزدیک شیخ نشستن ممکن نبود و در
نشستیم در حال حضرت شیخ کلام قطع کرد و فرمود این دو نفر را بر من بیارید و اشارت بما کرد
ما را در حال برداشتند نزدیک منبر بردند حضرت شیخ ما را بالاے منبر بردند حضرت شیخ ما را
بالاے منبر طلب کرد والد پیش شد من در عقب حضرت شیخ فرمود شما نیامدید مگر بدلیل
و پیراهن خود حضرت شیخ مرا والد را پوشاند و طاقیه که بر سر مبارک او بود مرا البسی کرد از منبر
فرود آمدیم و میان خلق نشستیم و دیدیم که آن پیراهن مقلوب هست والد خواست که اصلاح
کند گفتند صبر کن تا خلق باز گردد چون خلق باز گردید حضرت شیخ از منبر فرود آمد والد خواست
که اصلاح کند چه بیند که آن پیراهن غیر مقلوب است در حال بیهوش شد و اضطراب میان
خلق افتاد شیخ فرمود او را بر من بیارید چون در رباط بقیه اولیا نشسته و بقیه اولیا
او را از آن میخوانند که اکثر اولیا و مردان غیب آنجا بسیار می بودند و بزیارت شیخ می آمدند -
ما را بر شیخ بردند فرمود والد مرا کسی رهبر او پیغمبر بود صلی الله تعالی علیه و علی آله و اصحابه وسلم

و شیخ او شیخ عبد القادر او را چگونه کرامت نباشد و کاغذ و دوات طلب کرده اسناد خرقه
ما را نبشته داد رضی اللہ عنہ ہاں اے درویش اینجا لطیفہ است گوش دار اگر کسے منکر
اسناد و خرقہ باشد چنانکہ عادت اہل ظواہر است بگو او را کہ این امور از حضرت غوث
الثقلین رضی اللہ تعالی عنہ باسناد درست شدہ است و معلوم کہ علم تو در شریعت و
طریقت از آنحضرت کہ نائب و وارث رسول الثقلین است بیشتر نخواہد بود کہ با انکار تواتر یک کار
انفرادی تواں نمود *

فصل در بیان آنکہ وسیلہ اندک ہم با آنحضرت موجب نجات دارین

است از عیسی بن عبد اللہ بن عمار رومی رحمۃ اللہ علیہ کہ شنیدم از شیخ محی الدین
عبد القادر رضی اللہ عنہ میفرمود ہر مسلمانے کہ بر در مدرسہ من گذشتہ است عذاب
قیامت از و تخفیف کردہ شود راوی میگوید وقتے از اہل ہمدان مردے پیش شیخ آمد
و گفت پدر من وفات یافتہ است امشب او را در خواب دیدم گفت مرا در گور عذاب
میکنند بخدمت حضرت شیخ عبد القادر برو و برائے من دعائے التماس کن۔ شیخ فرمود او
وقتے بر در مدرسہ من گذشتہ است گفت حضرت شیخ ساکت شد۔ روز دیگر آن مرد بیامد
گفت پدر خود را در خواب دیدم بغایت خوش و خرم خلعتے سبز در پوشیدہ میگفت کہ از
من عذاب برداشتند و این خلعت بما دادند بہ برکت شیخ عبد القادر گفتن برتو باد
اے فرزند کہ ملازم آنحضرت باشی ** **ایضاً** راوی مذکور میگوید وقتے در مجلس
شیخ حاضر بودم کہ آنحضرت را خبر کردند کہ از فلان قبر فریاد و نالہ میت شنیدہ میشود و چند

روز است کہ او را دفن کردند در باب او حضرت شیخ فرمود کہ او خرقۂ من پوشیدہ است۔
گفتند نمیدانم فرمود وقتے از طعام من خوردہ است گفتند نمیدانم فرمود مقصر اولی تر است۔
بزباں کارے و ساعتے سر در مراقبہ کرد۔ اثر ہیبت و وقار در بشرۂ مبارک ظاہر شد۔ بعد ازاں فرمود
کہ ملائکہ میگویند او وقتے روئے مبارک ترا دیدہ گمان نیک بردہ۔ حق تعالیٰ بسبب آن مرد
رحمت کرد بعد ازاں بارہا بر سر آں قبر شد۔ ہیچ نالہ و فریاد شنیدہ نشدے **نقلست**
از شیخ ابو الغنایم کہ حضرت شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ خادمے را بخلوت نشاندہ
در ہماں شب ہفتاد بار محتلم شد ہر بار با عورتے دیگر بعضی ازاں شناخت و بعضی را نے
شناخت چوں بامداد پیر شیخ آمد تا ازاں شکایت کند پیش از آنکہ خادم چیزے بگوید
شیخ فرمود احتلام شبینہ دشوار مشمار کہ بنام در لوح محفوظ ہفتاد بار زنا نوشتہ بود با فلانہ
فلانہ نامہائے صفات ایشاں یاد کردہ از حق تعالیٰ درخواست کردم تا آنرا از بیداری
بخواب بدل گرداند حضرت قادریہ شہود میفرمایند کہ مردے بخدمت پیر جہانگیر آمد و عرض کرد
کہ ازیں درگاہ عالم پناہ کہ قبلۂ حاجات است فرزند نرینہ مے طلبم فرمود کہ درخواست از خدا تعالیٰ
کردیم آنچہ میخواستی عطا کردیم بعد ازاں ہر روز مرد بملازمت می آمد بحکم صاحب۔ الغرض
ہمچوں گاہ گاہ بکنایت و صراحت آں غرض عرض کردے چوں التماس او از حد گذشت فرمود
اے یار چندیں پارچہ مشوش وقت میشوی۔ آنچہ میخواستی در باطن مادرش مذکورہ مشاہدہ
کردیم مصرعہ برو شاد میباش کارت بکام است ۔ آخر چوں وقت رسید در خانہ او دختر
متولد شد آں مرد دختر را برگرفت بحضرت پیر جہانگیر آورد و گفت کہ وعدۂ فرزند نرینہ بود این

دختر است فرمود ایں را در جامہ بہ پیچ و در خانہ بہ بر بہ بیں کہ از پردہ غیب چہ رو نماید
آں مرد در جامہ پیچیدہ در خانہ آورد و پوشیدہ را بر کشید چہ بیند کہ بجائے دختر فرزند نرینہ
آید مصرعہ اللہ اللہ چہ جائے قادری است ** نقلست از شیخ ابو سعود حریمی
میگوید کہ وقتے ابو المظفر حسین تاجر پیش احمد دباس رفت و گفت قافلہ مہیا است میخواہم
کہ بشام روم شیخ گفت تو امسال سفر نکنی کہ کشتہ شوی و مال تو تلف میشود از انجا محزون
پیش حضرت قادریہ آمد و قصہ حال خود عرض کرد حکم شد برو مسافر شو سالم و غانم باز خواہی
گشت والضمان فی ذالک علی آں تاجر در شام رفت و بضاعتے کہ داشت
فروختہ بود تمام روز رے بآبخانہ حلب نام موضعے است معلومے کہ ہمراہ داشت دراں
انجا نہ بجائے نہاد چوں از قضا فارغ شد آں مال ہر یکے یازدہ بار درود فرستید و سلام
گوید پس جانب عراق یازدہ گام برود و یازدہ نام من گیرد و حاجت خود در دل کند ہر آینہ
مقضے شود نقلست از عثمان طریفینی و عبد الحق حریمی میگویند وقتے تا پیش حضرت
شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ بودیم در مدرسہ او روز شنبہ سوم صفر شیخ برخاست
وضو کرد و دو رکعت نماز گذارد و چوں سلام باز داد با ہیبت بلند بر آورد و قبقاب یعنی
نعلین چوبی را در ہوا پرتاب کرد چنانچہ از نظر غایب شد باز نعرہ دیگر برد۔ دوم قبقاب را
نیز در ہوا پرتاب کرد آنہم از نظر غایب شد بعد ازاں شیخ بنشست ہیچکس را مجال آں
نبود کہ از شیخ پرسد کہ ایں چہ بود بعد از بیست روز قافلہ از بلاد عجم بیامد و گفتند ما را نذریست
برائے حضرت شیخ۔ شیخ فرمود بستانید از ایشاں یک من حریر و جامہ خز و مقدار سے زر

تسلیم کردند و قبقاب آن حضرت گفتیم این قبقاب برشما از کجا است گفتند ما سے رفتیم روز شنبه
سوئیم از سفر ناگاه عرب بیرون آمدند با دو نفر مقدم ما را نهیب کردند و بعضے را بکشتند و تمام
مال و زر بغارت بردند در یک وادی فرود آمدند و اموال قسمت کردند ما گفتیم شیخ
محی الدین عبدالقادر را درین وقت یاد آریم در حال برائے شیخ نذر کردیم درین بودیم
که دو نعرهٔ عظیم شنیدیم که هیبت آن تمام وادی در گرفت و ایشان سخت مضطر و عاجز
گشته بیا آمدند گمان بردیم مگر طایفه دیگر از عرب بر ایشان افتاد گفتند بیائید و مال خود را
گرد آرید و ببینید که ما را چه مصیبت رسیده است رفتیم و دیدیم که هر دو مقدم ایشان مرده افتاده‌اند
و آن هر دو قبقاب همچنان نزدیک ایشان است پس مالها باز دادند و گفتند هذا الامر
لسید عظیم ٭

الباب الحادی عشر فیما انطلق لسان خاله عن شرائف احواله

نقلست از شیخ شهاب الدین سهروردی رضی الله عنه شنیدم از حضرت محی الدین عبدالقادر رضی الله عنه که بالائے منبر
میفرمود در مدرسهٔ خود هر ولی بر قدم نبی است و من بر قدم جد خود صلی الله علیه وسلم
برنداشت قدم مگر آنکه نهادم قدم خود بر آن موضع مگر در اقدام نبوت که راه نیست در آن
غیر نبی را در اشعار شریف خود نیز این لطیفه را بیان فرموده‌اند شعر و کل ولی له
قدم و انی ٭ علی قدم النبی بدر الکمال بیت هر ولی را قدم است
بر اندازهٔ خود ٭ من قدم بر قدم جد خودم در همه جا ٭ نقلست از شیخ ابو محمد علی

ابن ادریس یعقوبی رحمۃ اللہ علیہ کہ حضرت شیخ محی الدین عبدالقادر رضی اللہ عنہ فرمود ہر
انس را مشایخ است و مرجن را مشایخ و انا شیخ الکل **ایضاً** راوی مذکور روایت کرد کہ در
مرض موت شنیدم از شیخ کہ مر اولاد خود را میگفت میان من و شما بعد است ۔ مقدار
آسمان و زمین پس قیاس مکنید مرا با ہیچ یکے و ہیچ یکے را برمن **بلبیت** آنچہ نسبت
کنم آن سر و لجو را ۔ ہرچہ گویم بہ از انست چگویم او را ۔ **نقلست** از شیخ ابو مسعود
احمد بن ابوبکر حریمی عطار و از شیخ ابو عبداللہ محمد بن قاید رحمہما اللہ کہ روزے حضرت
شیخ محی الدین عبدالقادر رضی اللہ عنہ بر سر منبر برآمدہ بود و ہنوز سخن نکردہ و قاری
چیزے نخواندہ کہ خلق را وجدے عظیم ظاہر شد ۔ شیخ صدقہ آنجا حاضر بود و در دل گذرانید
کہ این وجد از چیست در حال شیخ روئے مبارک سوئے من کرد و گفت **ماھذا** مارا
مریدے بود در بیت المقدس بیک گام امروز اینجا آمد و توبہ کردہ حاضران مجلس امروز
مہمان اویند باز صدقہ در دل گذرانید کہ آنکس کہ بیک گام از بیت المقدس ببغداد آمد
توبہ او چہ کند و او چرا محتاج بتوبہ بود ۔ حضرت شیخ باز روئے سوئے شیخ صدقہ کرد
و فرمود **یا ھذا** توبہ از ان میکند کہ باز در ہوا نپرد و او محتاج است بدان کہ محبت
حق سبحانہ و تعالی **بلبیت** آنانکہ بہ تخت و عظمت و ہا ناچند ۔ در پیش درست از دل و
جان محتاجاند ۔ بعد از ان شیخ فرمود **شعر** انا سیفی مشہور و قوسی

مؤتر و سہامی صائبۃ و رمحی منصوب و فرسی مسرج و انا
نار اللہ الموقدۃ انا سلاب الاحوال انا بحر بلا ساحل انا المحفوظ

إِمَامُ الْمَحْفُوظُ يَا صُوَّامُ يَا قُوَّامُ يَا أَهْلَ الْجِبَالِ دُكَّتْ جِبَالُكُمْ يَا أَهْلَ الصَّوَامِعِ هُدِّمَتْ صَوَامِعُكُمْ أَقْبِلُوا إِلَى أَمْرٍ مِنَ اللّٰهِ أَنَا أَمْرٌ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ يَا بَنِيَّاتِ الطَّرِيقِ يَا رِجَالُ يَا أَبْطَالُ يَا أَبْدَالُ يَا أَطْفَالُ هَلُمُّوا وَخُذُوا عَنِ الْبَحْرِ الَّذِي لَا سَاحِلَ يُقَالُ لِي يَا عَبْدَ اللّٰهِ يَا عَبْدَ الْقَادِرِ تَكَلَّمْ يُسْمَعْ مِنْكَ يَا عَبْدَ الْقَادِرِ بِحَقِّي عَلَيْكَ اشْرَبْ بِحَقِّي تَكَلَّمْ أَمِنْتُكَ مِنَ الرَّدِّ ٭

نقلست از دو شیخ یکے ابو عمر عثمان حریفی و دویم ابو محمد عبد الحق حریمی رحمہما اللہ شنیدیم از شیخ عبد القادر رضی اللہ عنہ کہ بالائے منبر میفرمود اے اہل زمین شرق و غرب و اے اہل آسمان قَالَ اللّٰهُ وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ من از انہا ئم کہ شما نمیدانید بیائید و بشتابید از من چیزے بیاموزید اے اہل عراق احوال نزدیک من چوں ثیاب معلقہ است ہر کدام کہ خواہم بپوشم اے غلام ہزار سال سفر کنی تا از من کلمہ بشنوی اے غلام ولایت و رجات اینجاست و درین مجلسے خلعتہا عطا میشود و نیست از پیغمبرے مخلوق و نہ ولی مگر آنکہ حاضر شود در مجلس من احیا با بدان و اموات با رواح خود اے غلام از منکر و نکیر سوال کنی چوں می آیند بر تو در قبر تا ترا خبر دہند از من

نقلست از ابو محمد عبد الغنی و ابو محمد عبد العزیز بن ابو نصر بغدادی رحمۃ اللہ علیہما کہ حضرت محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ مے فرمود من ورائے امور خلقم و ورائے عقول شمائیم جمیع مردان حق چوں بہ قضاء و قدر میرسند امتثال میکنند مگر من کہ چوں

بداں رسیدم بکشاوند برائے من روزنے پس درآمدیم دراں روزن ونازعت
اقدار الحق بالحق للحق فرود آں شہی کہ کہی رو قضاء سیرم را * بری
زخاطر ناشاد ہمت وغم را ۔ نقلست از شیخ علی بن ہیتی رحمۃ اللہ علیہ کہ وقتی بخدمت
حضرت شیخ عبد القادر رضی اللہ عنہ بزیارت خواجہ معروف کرخی رفتیم و گفتم السلام
علیک یا شیخ معروف عبرناک بدرجہ گذشتم یا بیک درجہ بعد مدتے باز بزیارت او
رفت و من درجہ بودم گفتم السلام علیک یا شیخ معروف عبرناک بدرجتین گذشتم
از تو بدو درجہ از گور آواز آمد علیک السلام یا سید اہل زمانہ راوی میگوید
کہ حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ در اوائل مر اصحاب را میفرمود کہ عراق مرا تسلیم کردند
بعد از مدتے فرمود کہ ایں زمان جمیع شرق و غرب و بر و بحر و سہل و جبل مرا تسلیم کردند
و ہیچ ولی از اولیا نماند در آنوقت مگر آنکہ بر شیخ آمد و تسلیم کرد او را بالقطبیۃ رضوان اللہ علیہ
زوجۃ الزکیۃ * نقلست از شیخ ابو محمد عبد اللطیف بن طاہر بغدادی صوفی رحمۃ اللہ
علیہ کہ چوں شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ کلام عظیم فرمودے عقب آں گفتے
بر شما لازم است کہ چوں کلام من بشنوید بگوئید صدقت ازانکہ چوں من سخن میگویم
از یقینے کہ دراں ہیچ شک نیست مرا میگویانند آنگاہ میگویم و مرا سپید بس لقیم سپر باشید
آنگاہ منکنیم تکذیب شما بر سخنان من زہریست قاتل بر دین شما را و سبب زوال دنیا
و آخرت من ساختیم و من قبالم پیش شما بیش من توبہ آرید بروئے ہنیم ـ دہم
بواطن وظواہر شما * نقلست از شیخ ابو سعید احمد بن ابو بکر حریمی کہ حضرت شیخ محی الدین

عبدالقادر رضی اللہ عنہ میفرمایند آفتاب برنمی آید تا بر من سلام نمیکند و سال پیش از آنکه بیاید بر من سلام میکند و اخبار میکند از آنچه دران سال است و هر ماه و هر هفته و هر روز بر من مے آیند و سلام میگویند و اخبار میکنند از آنچه در ایشان واقع شد و عزت ربّی که سعدا و اشقیا را بر من عرض میکنند و پیوسته چشم بر من نگرانست در لوح محفوظ من غواص دریا علم و مشاہدہ حق سبحانہ وتعالی من حجۃ اللہ ام بر شما من نائب پیغمبر صلی اللہ علیہ وعلی آلہ واصحابہ وسلم و وارث او بر زمین ٭ **نقلست** از شیخ عبدالوہاب و شیخ عبدالرزاق ابنا شیخ محی الدین عبدالقادر رضی اللہ عنہ کہ چون حضرت شیخ کسی را از دور دیدے آہستہ فرمودے چنانکہ او نشنودے کہ مرحبا یا حبیب اللہ اگر سعید بودے فرمودے لا مرحبا یا طرید اللہ اگر بدبخت بودے و علامت سعادت و شقاوت چنانکہ حضرت شیخ فرمودے در ہر یکے پیدا شدے ٭

باب دوازدہم در بیان مجلسے کہ قدمی ہذہ گفتہ اند

نقلست از شیخ ابو یعقوب کہ در بغداد آمدم در سنہ احدی وعشرین وستمائۃ قصد کردم بزیارت قاضی القضاۃ ابی صالح نصر دیدم کہ در مدرسہ جد خود نشستہ است و گرد بر گرد او جمعے پرسید از قول حضرت شیخ محی الدین عبدالقادر رضی اللہ عنہم قدمی ھذا علی رقبۃ کل ولی اللہ فرمود شنیدم از والد خود عبدالرزاق و اعمام خود ابو عبدالرحمن عبداللہ و ابو عبداللہ عبدالوہاب و ابو اسحاق ابراہیم رضوان اللہ علیہم اجمعین کہ فرمودند حاضر بودیم در مجلس کہ والد رضی اللہ عنہ این قول را فرمودہ بود

در آں مجلس و چندا کابر اعیان مشایخ عراق ہمہ رقاب پیش کشیدند و سر فرو آوردند -
و شیخ علی ہیتی برخواست و قدم آنحضرت بر گردن خود نہاد و رسید خبر از مشایخ آنوقت کہ در
اطراف و امصار بودند ہمہ اعناق خود را بخشوع تمام پست کردند کسی از ایشان انکار کرده خبر
کردند کہ درین زمان شیخ محی الدین عبد القادر فرموده است قدمی هذه علی
رقبة کل ولی الله این وضع رقاب از بہر آنست * نقلست از شیخ ابو سعید قیلوی
رضی الله عنہ کہ چوں حضرت شیخ محی الدین رضی الله عنہ فرمود قدمی هذه علی رقبة
کل ولی الله - حق سبحانہ تعالی تجلی کرده بود بر دل او و رسول صلی الله تعالی علیہ و علی آلہ
واصحابہ وسلم بر دست طایفہ از ملائکہ مقربین بمحضر اولیا متقدمین و متاخرین کہ حاضر بودند
احیا باجساد خود و اموات بارواح خود خلقی در وے پوشانیدند و ملائکہ و رجال غیب مجلس وے را
درمیان گرفتہ بودند و صفہا در ہوا استاده و ہیچ ولی در روئے زمین نمانده مگر پست گردانید
گردن خود را آنحضرت رضی الله عنہ * نقلست از شیخ خلیفہ رضی الله عنہ کہ بخواب
دید حضرت پیغمبر صلی الله تعالی علیہ و آلہ وسلم و این شیخ پیغمبر را در رویا بسیار دیدم و
پرسیدم کہ شیخ عبد القادر فرموده است قدمی هذا علی رقبة کل ولی الله
فرمود صلی الله علیہ وسلم چرا نگوید او قطب زمان است و منم حامی او *

باب سیزدہم در بیان آنکہ بگفتن این مامور بودند -

نقلست از شیخ ابو البرکات کہ خبر کرد مرا والد من کہ پرسیدم عم خود شیخ عدی بن
مسافر رضی الله عنہ کہ میدانی ہیچ یکی از مشایخ متقدمین و متاخرین است گفتہ

است قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله شیخ گفت نے گفتم پس این چه
معنی دارد که فرموده است. گفت از مقام فردیت خود اظهار کرده است گفتم در هر وقت
فردے بوده است گفت مامور نشده هیچ فردے ازین افراد غیر آنحضرت گفتم آیا مامور بوده
است باین قول گفت بلی تحقیق مامور بوده است و وضع رقاب اولیا دزد و مرور از جهته امر
بوده نمی بینی بسوئے ملائکه که سجده نکردند مهتر آدم علیه السلام را مگر از جهته ورود امر سبحانه
وتعالی برایشان. **نقلست** از شیخ عارف ابومحمد ابن ابی بکر ادریس یعقوبی که وقتی
گفت سیدی شیخ عبد القادر رضی الله عنه قدمی هذه علی رقبة
کل ولی الله برخاست شیخ علی هیتی رضی الله عنه بسوے آنحضرت بالا و گرفت قدم او
نهاد گردن خود درآمد زیر دامن او و بعضی از اصحاب پرسیدند که این چرا کردی - گفت
از آنکه او مامور است بگفتن این قول و اذن شده مر او را در عزل هر که منکر شود از اولیا
پس خواستم که من باشم اول کسی که مسارعت کند در انقیاد او. **نقلست** - از شیخ
ابوالفرح حسن که مامور شد حضرت شیخ عبد القادر رضی الله عنه باین که بگوید قدمی هذه
علی رقبة کل ولی الله دیدم که اولیا در مشرق و مغرب که گردن نهادند همه مگر
یک مرد از زمین عجم که شد حال او. **نقلست** از شیخ عبد الرحمن ابن طفسونجی که وقتی
در طفسونج فرود آورد پدر من گردن را درمیان اصحاب نهاد و گفت بر سر من پس از این یعنے
چه پرسیدم از و گفت فرموده است اکنون شیخ عبد القادر رضی الله عنه در بغداد قدمی
هذه علی رقبة کل ولی الله من هم فرود آوردم گردن خود را از برائے آن پس ازان

خبر آمد از بغداد که در همان روز شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ گفته است آں قول×
نقلست از شیخ عبد القادر بن عبد اللہ سہروردی رضی اللہ عنہ که بودم نزد شیخ
حماد دباس رضی اللہ عنہ در سنه ثلث وعشرین وخمسمایة حضرت شیخ محی الدین عبد القادر
کلامے عظیم پس گفت حماد دباس او را کلامی عجیب فرمودی یا عبد القادر رضی اللہ عنہ
اما می ترسم مبادا اگر کرده باشد حق سبحانہ وتعالی بتو پس ازاں شیخ عبد القادر رضی اللہ
عنہ گفت مبارک خود نسبت شیخ حماد دباس نهاد فرمود ببین بچشم دل درکف من چه چیز مکتوب
است وزود برداشت کف خود را از سینه او پس ازاں شیخ حماد دباس خواند در کف که
گرفته است از حق سبحانہ وتعالی هفتاد بار موثق را که بوی مکر نکند بعد ازاں شیخ حماد گفت

لاباس بعد هاذلك فضل الله یوتیه من یشا والله ذو الفضل
العظیم×

باب چهاردهم در اخبار اولیائے متقدمین از احوال آنحضرت

پیش از وجود و ظهور او۔ نقلست از شیخ ابو محمد سینکی که یک روز در
مجلس ابوبکر بن هرار رضی اللہ ذکر حال اولیا میگذشت در اثنای آں گفت ظاهر
خواهد شد در عراق مردی عالی منزلت عجمی عند اللہ وعند الناس نام او عبد القادر و مسکن
او در بغداد بگوید قدمی هذه علی رقبة کل ولی اللہ و همه اولیا سر در پیش
نهند در زمانه او و زود وقت خود است× نقلست از شیخ بقا ابو المظفر ابراهیم که
در ابتداء حضرت شیخ عبد القادر در صحبت تاج العارفین ابو العرفا می رفت۔ چوں

شیخ ابو الوفا آنحضرت را دیدے برخاستے و گاہ گاہ استقبال ہم کردے و حاضران مجلس را گفتے
قوموا لولی اللہ برخیزید از برائے تعظیم حضرت ولی رب و ہر کہ برنخاستے وے را گفتے قلیلہ
لولی اللہ چوں بعضی اصحاب از و تکرار مشاہدہ کردند ایں اہتمام و مبالغہ تمام حضرت
شیخ کہ در تعظیم ایں جوان میفرماید سبب چیست تاج العارفین فرمود کہ ایں جوان را
وقتے است چوں آں وقت در رسد ہمہ از خاص و عام محتاج شوند بسوئے او و در آں وقت و
چناں می بینم کہ قائلیت ایں جوان در بغداد مال حق است قول او و قدمی ہذہ
علی رقبۃ کل ولی اللہ و بنہند ہمہ اولیاء رقاب خود را زیر قدم او و او قطب الاولیا
ست ہر کہ دریابد از شما آں وقت را باید کہ لازم گیرد صحبت آں سلطان وقت را رضی اللہ عنہ
نقلست از دو شیخ یکی ابو الحسن علی بن ہیتی و دویم ماجد کردی رحمہما اللہ علیہ روزے
شیخ تاج العارفین ابو الوفا رضی اللہ عنہ بالائے ممبر در وعظ بود۔ شیخ عبد القادر رضی اللہ
عنہ در مجلس او در آمد و آں روز جوان ہست و اول در بغداد او در آمدہ است شیخ تاج العارفین
حکم کرد باخراج و در وعظ شد و حضرت شیخ باز در آمد۔ در سیوم کرت تاج العارفین از ممبر
فرود آمد و حضرت ایشاں را در کنار گرفت و میان دو چشم بوسہ داد و گفتند برخیز یا
سرور خدا ای اہل بغداد امر باخراج او نہ از برائے اہانت او کردم بلکہ از برائے آنکہ
تا شما او را بشناسید و بعزت کہ بر سر او نوری می بینم کہ ذوایب آں از مشرق و مغرب
در گذشتہ است بعد ازاں فرمود ای شیخ عبد القادر امروز وقت ماست آخر وقت
تو خواہد بود۔ ای شیخ عبد القادر ہر خروسی بانگ کند خاموش میشود مگر خروس تو

که تا قیام قیامت بانگ خواهد بود و کاسه پیراهن و سبحه و عصا خود بحضرت ایشان داد۔
چون مجلس تمام شد تاج العارفین از منبر فرود آمد و دست شیخ عبدالقادر گرفت و گفت
اے شیخ عبدالقادر تراوقتی خواهد بود چون آن وقت بیاید لحیهٔ مبارک خود بدست خود
گرفت و گفت اے شبیبه را یا ولی۔ شیخ عمر بزاز میگوید سبحه که تاج العارفین به شیخ
عبدالقادر بود چون شیخ آنرا بر زمین نهادی یگان یگان دانه خود بگشتی بعد وفات
حضرت شیخ محی الدین عبدالقادر جیلانی رضی الله عنه آن سبحه را در یک سرا دیل او
یافتم و آنرا شیخ علی بن هیتی گرفت و از و شیخ محمد قاید گرفت و آن کاسه چون کسی خواستی
که آنرا بدست خود گیرد بر جستی و بر کف دست او آمدی۔ **نقلست** از شیخ ابوعمر ابن
موسی ابن ماهن که پرسیدند روزے شیخ عقیل منبجی را از قطب دوران وقت گفت
در هو قت ما مخفی است و رکه نمی شناسند او را مگر اولیا و او اسرانجام ظاهر خواهد شد۔ از ینجا
و اشارت کرد به بغداد جانب عراق جوانی عجمی شریف که کلام کند در بغداد و خاص و عام
کرامات او ببینند او قطب وقت خود باشد و بگوید قدمی هذه علی رقبة کل
ولی الله و وضع کنند همه اولیا او را رقاب خود و اگر من باشم در زمان وے پیش او سر خود
بنهم و او کسی است که بسیار منفعت یابد هر که صدق کند کرامات او را۔ **نقلست** از
شیخ نجیب الدین سهروردی که بودم در مجلس شیخ حماد دباس رضی الله عنه و بود در
صحبت او شیخ عبدالقادر۔ چون شیخ مذکور از آنجا برخاست شنیدم که شیخ حماد بعد
از خاستن او فرمود این عجمی را قدمیست در وقت خود که بر گردن همه اولیا خواهد نهاد

و مامور شو و باین که بگوید قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و همه وضع
رقاب کنند پیش او رضی الله عنه **نقل است** از عبد الله که یکی از علماء اجلاء شام است
گفت که در طلب علم به بغداد رفتم و ابن سقا در آن وقت رفیق من بود و در مدرسه نظامیه
بغداد بعبادت مشغول بودیم و زیارت صالحان میکردیم و در آن وقت در بغداد عزیزی بود
که میگفتند هر وقت که میخواهد پنهان میشود و هرگاه که میخواهد پیدا میشود پس من و ابن سقا
و شیخ عبد القادر و وی هنوز جوان بود بزیارت غوث رفتیم و ابن سقا در راه گفت از وی
مسئله خواهم پرسید که جواب آن نداند و من گفتم مسئله خواهم پرسید که جواب به بینم که جواب
آن چه میگوید شیخ عبد القادر گفت معاذ الله که از وی چیزی بپرسم من پیش وی
میروم و انتظار برکت دیدار وی برم چون بر وی در آمدیم آنجا ندیدیم بعد از ساعتی
دیدیم که بجای خود نشسته است پس از خشم در ابن سقا نگریست و گفت وای بر تو
اے ابن از من مسئله می پرسی که جواب آن ندانم آن مسئله تو این است و جواب آن
این می بینم که آتش کفر در تو زبانه میزند بعد از آن بمن نگریست و گفت اے عبد الله
از من مسئله می پرسی و می بینی که چه میگویم مسئله تو اینست و جواب آن این فرو گیرد
ترا دنیا تا بگوش بسبب بے ادبی که با من کردی بعد از آن به شیخ عبد القادر نگریست
و ویرا بنزدیک نشاند و گرامی داشت و گفت اے عبد القادر خدا و رسول
خدا را خوشنود ساختی بے ادبی که نگه داشتی گویا که می بینم ترا در بغداد که بر منبر آمده
و میگوئی قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و می بینم اولیاء وقت ترا

ہمہ گردہا خود را پست کردند اجلال و اکرام ترا پس ہماں ساعت غایب شد۔ و بعد
ازاں ہرگز وی را ندیدیم و ہرچہ نسبت شیخ عبد القادر گفت واقع شدہ و ابن سقا تحصیل
علوم اشغال بلیغ نمود بر اقران خود فایق شدہ خلیفہ وی را برسالت سوئے ملک روم فرستاد
و ملک روم علماء نصرانی را با وی مناظرہ فرمود ہمہ را الزام و افحام کرد و در نظر ملک
بسیار بزرگ نمود و ملک را دخترے بود خوبرو بوے مفتون شدہ وی را از ملک خواستگاری نمود
گفت بشرط آنکہ نصرانی شوی اجابت کرد دخترے بوے داد ابن سقا کلام غوث یاد
کرد و دانست کہ آنچہ بوی رسید بسبب وے رسید۔ اما من بدمشق رفتم۔ نور الدین
شہید مرا بر تولیت اوقاف اکراہ کرد و دنیا رو بمن نہاد و سخنی کہ غوث گفتہ بود در حق
من راست شدہ۔ شیخ عبد القادر رضی اللہ عنہ در بغداد بر منبر بآواز بلند گفت

قدمی ھذہ علی رقبۃ کل ولی اللہ ×

الباب الخامس عشر فی ثناء المشائخ علیہ من المتقدمین والمتاخرین ......

نقلست

از ابو محمد شنبکی رضی اللہ عنہ کہ شنیدم از شیخ خود ابو بکر بن ہوار رضی اللہ عنہ کہ میگفت
اوتاد عراق ہشت اند۔ معروف کرخی۔ و بشر حافی و منصور ابن عمار و جنید
و سری سقطی و سہیل بن عبد اللہ تستری و عبد القادر جیلی۔ پس گفتم من عبد القادر
کیست فرمود عجمی شریف است کہ ساکن خواہد شد در بغداد و میگفت ظہور او در قرن پنجم
پیدا شد و او یکی از صدیقان اوتاد افراد است و قطب زمان است رضی اللہ عنہ

ویکی از اصحاب رسول است صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم * نقلست

از ابو محمد شنبکی کہ شیخ ابوبکر ہرار ذکر میکرد - شیخ عبد القادر رضی اللہ عنہ را کہ بظاہر خواہد شد

بعراق در وسط قرن پنجم و بیان میفرمود و فضل او را کہ شیخ عبد القادر کسی است - کہ

اللہ اکرده شود با فعال و اقوال ببرکت او حق سبحانہ وتعالی خلقی را از بندگان بردارد

درجات داد کسی کہ مباحات کند حق سبحانہ با و بپیش امم در قیامت * نقلست

از شیخ ابو البرکات اسمعیل گفت شنیدم از شیخ و پدر خود کہ شنید از شیخ عز از بطا یحیی

رضی اللہ عنہ کہ در بغداد خواہد آمد جوانی عجمی شریف نام او عبد القادر رضی اللہ عنہ

کہ عالی باشد در رفعت محبت و تسلیم و کون بد و خواہد شد و آنچہ در ویست از فاضل

و مفضول با و و او فرد میست در تمکین و ید بیضا ست در حقایق ولسانیت او را نزد

خدا و حضرت قدس اللہ سرہ العزیز * نقلست از امام ابوبکر عبد اللہ بن نصر تیمی

کہ وقتی آمدم بزیارت شیخ مطر ماورائی رضی اللہ عنہ مرحبا گفت و گرامی داد مرا و فرمود

چیزے از وصف احوال عبد القادر بیان فرما از ان ثمہ احوال عبد القادر رضی اللہ

عنہ پیش او گفتم دیدم کہ بتوجہ یمینا و شمالا تامل کرد و گفت شیخ عبد القادر ریحانہ اللہ است

بر زمین کہ می بوید از و اسرار اولیا ریح روح قدسیہ را و متکلم حضرت و سیف نعمت بست

و داده نمیشود ہیچ ولی را در ینوقت حال و مقام مگر از دست او چون نظر میکند ما ہمہ در

ضیافت آن نظریم و چون نفس میزند ما ہمہ در حمایت آن نفسیم و چون قدم بر میدارد ما

ہمہ در سایہ آن قدمیم * نقلست از جماعہ مشایخ کبار کہ وقتی شیخ عبد الرحمان طفسونجی

بالاء منبر در طفسونج سیفرمود انا بین الاولیا ءکالدرکی بین الطیور اطولکم عنقاً۔ شیخ ابو الحسن علی بن احمد آنجا حاضر بود حالی فاخر داشت درحال برخاست و دلق از تن برکشید و گفت دعنی حتیٰ اصادعلک بگذار تا بتو کشتی گیرم ۔ شیخ عبد الرحمان خاموش ماند و با صحاب خود گفت بر تن این مرد ہیچ سوا زخال خالی نمی بینم گفت تا آں دلق را باز پوشد جواب داد ما ازاں چیزے کہ بیروں آمدیم و باز نگردیم فرد از سر صدق زہر چیز کہ بیروں شدہ ایم + بدم پیر طریقت کہ بداں در نشویم × شیخ عبد الرحمن رضی اللہ عنہ پرسید کہ پیر تو کیست ببیت گفت شیخم شیخ عبد القادر است + گرجلالت اولیا را بہر است ۔ شیخ عبد الرحمن گفت نام شیخ تو بر زبہن شنوم مرا چہل سالست کہ در درکات قدرت می باشم ہیچگاہے اورا آنجا ندیدم ۔ بعضی اصحاب را گفت برویداز من شیخ عبد القادر را سلام گوئید و بگوئید کہ چہل سالست کہ در درکات قدرت میباشم ہیچ گاہے ترا آنجا ندیدم وہمدراں شیخ ما بعضی خدما را فرمود کہ جانب عبد الرحمن بروید بعضی اصحاب کہ سوئے ما فرستادہ است دراثناء راہ بشما دوچار شوند آنہا را برگردانید و بہ شیخ عبد الرحمن بگوئید کہ ہو عبد القادر میگوید کہ تو در درکات بودہ وانکہ در درکات بودنہ بیند کسی در حضرت وانکہ درحضرت است کجا بیند اوراکہ در مخدع است یعنی گنجینہ من نہا نیست دروں می آمدم و بیروں می رفتم از بالاء سر تو چنانکہ تو ہرگز مرا ندیدی × بیت درمیان من و معشوق راہ پنہانی ست × کہ دراں رہگذرم رحمت دربانی نیست

اگر مصداق این صداقت میخواهی آں خلعت است سبز که در فلان شب پرائے
تو بدست من فرستاده اند و دیگر نشان صحت این سخن آنکہ در درکات دوازده ہزار
ولی را خلعت ولایت دادند و آں فرجی سبز که طرازے ازاں سورۂ اخلاص بود ترا
بدست من فرستادند بعضے ازاں اصحاب حضرت شیخ بایاں را در اثناء راه در خوردند
همراه خود بردند و تبلیغ رسالت کردند گفت صدق الشیخ عبد القادر سلطان الوقت
وصاحب التصرف * **نقلست** از ابو الحسن یوسفی میگوید که وقتے واردے عظیم وارد
شد که بیشتر امور آں بر من مشکل بود بر شیخ خود شیخ علی بن هیتی رفتم تا مشکلات پیش او
بگویم و حل آں بجویم پیش از آنکه من چیزے بگویم گفت حل مشکلات تو با قوال نتواں
کرد بلکه از قدرت افعال می باید و آں دریں زمان شیخ عبد القادر را مسلم است
پیش او می باید رفت از انجا در خدمت شیخ به بغداد رفتم و دیدم در محراب مدرسه
جلوسے فرموده است پیش رفتم سوئے من نظر کرد و یک رشته ملوّن پیچ در پیچ از زیر
سجاده کشید یکطرف آں بدست خود گرفت و دویم طرف بدست من داد ہر پیچے که ازاں
رشته باز همیکرد و گرہے از حال من میکشاد * **بیت** بکشا گره زلف که کار دل و جان را
وابسته بیک تار موئے تو دیدم - چوں ہر پیچ بپیچ بکشاد و منکشف شد مرا جمیع احکام
آں وارد و ظاهر گشت بر من خفیات امور آں و فرمود خذ هذا بقوة و امر قومك
یاخذوا برخاستم و پیش شیخ علی بن هیتی آمدم و ابتدا فرمود گفته بودم - که شیخ
عبد القادر در ملاک آئمه عارفان و مالک ازمه مقربان است ای ابا الحسن این بر دها

که بر درخت باطنت دارد و بر تو شگفته و این اثمار انوار که بهال حال تو برآورده اثر
نظر شیخ است که بر دارد تو افتاده و این مشاهدات ترا روداده و اگر بعشر عشیر مشاهده
این حال بعد عمر مجاهده صد سال نتوان رسید اگر شیخ نفرموده خذها بقوة و امر
قومك یاخذوا و هراینه عقل تو زایل شدی و در زمره مومنان حشر تو بودی و لے
امید است که مقتدای خواهی شد ۞ **نقلست** از شیخ ابوالصابر خادم شیخ ابوالبرکات
رضی الله عنه که شنیدم از شیخ ابوالبرکات که میفرمود حق سبحانه تعالی عهد کرده است
از شیخ عبدالقادر که هیچ ولی تصرف نکند در ظاهر و باطن مگر باذن آنحضرت و او کسی ست
که داده شده است او را تصریف در اکوان بعد موت چنانکه بوده است قبل موته رضی الله
عنه ۞ **نقلست** از شیخ ابوطالب عبدالرحمن هاشمی رحمة الله علیه که گفتم از شیخ جمال
العارفین ابومحمد بن عبدالله بصری رضی الله عنه سوال کردند که خواجه خضر زنده است یا
نے فرمود وقتی مرا با خواجه خضر ملاقات بود گفتم یک حکایت عجیب بگو که ترا از اولیاء الله
گذشته باشد خواجه خضر فرمود وقتی در ساحل بحر محیط میگذشتم که آنجا نه هیچ آدمی و نه غیر
آن ناگاه دیدم که مردے گلیم پیچیده خفته است در خاطر آمد که ولی خداست بسر پاے
خودش جنبانیدم سر برداشت و گفت چه میخواهی گفتم برخیز و بندگی کن گفت برو تو
نفس خود را مشغول دار گفتم اگر برنخیزی میان خلق ندا کنم که این ولی خداست وے
گفت اگر تو بروی من هم مردم را ندا کنم که این خواجه خضر است گفتم مرا چگونه شناختی
گفت بارے تو ابوالعباس خضر هستی اما بگو که من کیستم من در حال متوجه حضرت حق شدم

ومناجات کردم یارب من نقیب اولیائیم ندائے شنیدم اے ابو العباس تو نقیب اولیا
هستی ولے کسانیکہ مرا دوست دارند وایں ازاں طائفہ است کہ من ایشانرا دوست
میدارم پس آمد دروئی بمن آورد و گفت اے ابو العباس شنیدی تو حدیث ما۔ باوے
گفتم آرے مرا دعا کن گفت دعا از تو خواہم اے ابو العباس گفتم از دعا چارہ نیست گفت
عرب وخرك الله نصيبك منه گفتم زیادہ کن دراں حال از نظر من غائب شد
ازانجا رواں شدم رسیدم بریک تودہ ریگ کہ نہایت بلند بود وبالائے آں نوری دیدم
کہ چشم ازاں نور خیرہ میگردید وقصد کردم تا بہ بینم کہ آں نور ازکجا برمی آید ناگاہ دیدم
آنجا عورتے گلیم پیچیدہ خفتہ است مشابہ آں گلیم آمد کہ مذکور شد خواستم کہ آں عورت را
بپائے بجنبانم ندا شنیدم کہ بادب باش باآں کسانیکہ ما ایشانرا دوست میدارم پس ساعتے
نشستم تا آں عورت بیدار شد گفت الحمد لله الذی احیانی بعد ما اماتنی و
اليه البعث والنشور والحمد لله الذی انسنی به واوحشنی عن غيره
بعد ازاں نظر بمن کرد وگفت یا ابا العباس اگر پیش از منع با ادب میبودی گفتم بالله
عليك تو زوجہ آمد باشی گفت آرے دریں بریہ یک عورتی از ابدال نقل کردہ
بود برائے غسل او حق سبحانہ تعالیٰ مرا اینجا آورد چوں ازاں فارغ شدم اورا برداشتند
وسوئے آسمان بردند گفتم مرا دعا کن گفت اے ابو العباس دعا از تست گفتم از دعا
چارہ نیست گفت بگذر وفرك الله نصيبك منه گفتم زیادہ کن گفت ملامت نکنی
اگر از تو غائب شوم دراں حال نگہ کردم اورا ندیدم ایں شیخ میگوید از خواجہ خضر علیه السلام

پرسیدم کہ مثل این طایفہ احباب را سر قدم ہم میباشد کہ رجوع ایشان بدو بود گفت آری
گفتم در عہد ما کیست گفت شیخ عبد القادر رضی اللہ عنہ گفتم چیزے مرا از احوال او گفت
فرد احباب است و قطب اولیا در زمان خویش و حق تعالیٰ ہیچ ولی را بمقام نرساند مگر آنکہ
شیخ را مقام برتر ازاں داد کاس محبت بخشاند ہیچ اولیا را الا آنکہ شیخ را بہتر و گوارا تر
ازاں عطا کرد این بعض کلام خواجہ خضر است علیہ السلام در فضل شیخ عبد القادر
رضی اللہ عنہ *

الباب السادس عشر فی سلطنتہ رضی اللہ عنہ علی الجن والانس والابدال وعلی جمیع الاکوان

نقلست از ابو سعید عبد اللہ بن احمد بغدادی رحمۃ اللہ علیہ کہ وقتے عجوزۂ من
فاطمہ نام شانزدہ سالہ بر بام بر آمدہ بود بالائے بام غایب شد بر شیخ محی الدین عبد القادر
رضی اللہ عنہ رفتم و قصہ حال خود باز نمودم فرمود امشب در خرابہ کرخ و آن محلی است
در بغداد او برو و بر زمین دائرہ بکش وقت کشیدن دایرہ بگو بسم اللہ علی نیتہ عبد القادر
و تو دراں آن دائرہ بنشیں چوں شب سخت تاریک شود طوائف جن بر تو خواہند گذشت
بصورت مختلفہ و تو ہیچ خوف نکنی و وقت سحر بادشاہ با لشکر خویش بگذرد و بیروں ازاں
دایرہ از تو باز پرسد بگوئی شیخ عبد القادر رضی اللہ عنہ مرا بر تو فرستادہ و خبر خود باو
بگوئی راوی میگوید ہمچناں کردم جنیاں طایفہ طایفہ بصورت مختلفہ ہیبہ میگذ شتند
و ہیچ یکی نمیتوانست کہ نزدیک دائرہ آید تا آنکہ بادشاہ ایشان بر اسپ سوار و پیش

جماعتی از جنیاں پیدا شد مقابلہ دائرہ بیامد بایستاد و مرا پرسید حاجت تو چیست گفتم
شیخ عبد القادر مرا بر تو فرستادہ است درحال از اسپ فرود آمد و زمین بوسید و خارج
دائرہ بنشست و گفت برائے چہ فرستادہ است خبر غائب شدن عجوزہ با و گفتم فرمود تا
آں دیو کہ دختر ترا بردہ است حاضر کنند درحال آں مارد با آں عجوزہ حاضر آوردند۔ و
گفتند کہ این از دیوان چین است آں دیو را گفت ترا چہ باعث شد کہ آں عجوزہ را
از رکاب قطب ربودی گفت آں دختر مرا خوش آمد و در دل من جا کرد فرمود تا آں
مارد را گردن زدند عجوزہ مرا تسلیم کرد با و گفتم مثل تو فرمان بردار مر شیخ را ندیدم گفت
با چگونہ مطیع او نباشم کہ چوں از خانہ نظر بجمیع اقصاء عالم میکند از ہیبت ہمہ در فرار
میشوند و چوں حق تعالی قطب میکند ممکن میگرداند او را بر جن و انس ۔ **ایضاً**
راوی مذکور میگوید کہ وقتے مردے از اصفہان بر شیخ آمد رضی اللہ عنہ و گفت مرا
زوجہ است او را صرعہ می آید جمیع اہل عزائم یعنی افسونگراں در کار او درماندہ اند فرمود
آں دیو لیست از دیوان وادی سراندیپ نام او حالش اگر بار دیگر زوجہ تو مصروع
شود در گوش او بگوئی اے حالش شیخ عبد القادر کہ مقیم است ببغداد و میفرماید کہ
تو باز نیائی اگر باز آمدی ہلاک شوی ۔ پس آں مرد رفت و ہمچناں کرد کہ شیخ فرمودہ بود
بعد از دہ سال دیدم آں مرد را از حال زوجہ او پرسیدم گفت بعد ازاں او را صرع نیامد
تا این زمان و روساء صناعت تقدیم چنیں گفتند کہ چہل سال در حیات شیخ عبد القادر
ہیچکس در بغداد مصروع نشد بعد از وفات او صرع آمدن گرفت ۔ **نقلست** از

ابوعبداللہ محمد بن خضر حسینی رحمۃ اللہ علیہ کہ وقتے ابوالمعالی احمد بن مظفر بخدمت شیخ آمد
عرض کرد کہ پانزدہ سال ہست کہ از پسر من تپ نمیرود و اعضاء او کج شدہ است شیخ فرمود
برو در گوش او بگو کہ اے ام ملام شیخ عبدالقادر ترا میگوید کہ از پسر من برو بسوئے دجلہ
ابوالمعالی گفت رفتم و ہمچناں کردم کہ شیخ فرمودہ بود بعد ازاں او را تپ نیامد و خبر
رسید کہ بیشتر از اہل دجلہ تپ زدہ شدہ **ایضاً** راوی مذکور میگوید کہ وقتے شیخ ابوالحسن علی
بن احمد مریض شد۔ شیخ بہ عیادت آمد در خانہ او راغبی بود و آں نوعیست از جنس کبوتر
و قمری گفت یا سیدی ایں راغبی شش ماہ است کہ بیضہ نمی آرد و ایں قمری نہ ماہ ہست
آواز نمیکند شیخ غبی را گفت منع مالک بیارو بدہ آنچہ در نسبت مر مالک خود را و قمری را
سبحٰن الملک در حال قمری در نالہ شد و راغبی بیضہ آوردن گرفت تا آنکہ بمرد شیخ علی بن
ابوالقاسم میگوید کہ شیخ ابی بکر حامی احوال سفیدواست و حضرت شیخ او را میفرمود۔ کہ
شریعت مطہرہ از تو شکایت میکند و حضرت شیخ او را از بعضی چیزہا منع میکرد باز نمی آمد۔
روزے حضرت شیخ دست مبارک بر سینہ او فرود آورد ہمہ احوال و مقامات او سلب
کرد و بہ بدحالی تمام از بغداد او در قرن رفت و در ہر وقت کہ قصد بغداد میکرد می برد
افتادی و اگر کسے او را بر داشتی تا در بغداد آرد ہر دو می افتادند۔ وقتے مادر ابوبکر گریہ کناں
بر شیخ آمد و عجز حال خود باز نمود کہ من قدرت رفتن ندارم جگرم از آتش فرقت او میسوزد
مصرعہ چکنم آہ چہ سازم جگرم میسوزد۔ شیخ فرمود او را اذن کردم تا از قرن فرود زمین
شدہ در بغداد آید و از چاہے کہ درون خانہ نسبت سر زند و با تو سخن گوید و شیخ مظفر با ابوبکر

سوونے داشت حضرت عزت را درخواب دید فرمان شد اے مظفر چہ میخواہی درحال

ابوبکر **مصرعہ** واللہ کہ یارا چنیں باید × فرمان شد اگر ایں آرزو میخواہی برو

درحضرت ولی من شیخ عبدالقادر وبگو کہ میگوید پروردگار تو بنشانی آنکہ من خواستم

کہ بلائے نازل کنم بر خلق و تو شفاعت کردی و شفاعت تو قبول کردم یا رب آنکہ درخواست

کردی ہر کہ مرا دیدہ است از مومنان بروے رحمت کنی و بفضل خود بروے عام گردانی

و من ہمچناں کردم اکنوں من از ابوبکر خشنود شدم تو ہم خوشنود شو از و بعد از اں سلطان

انبیا مشرف شد صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ میفرمود یا مظفر قل لنائبی

فی الارض وولدی عبد القادر کہ میگوید جد تو کہ درحال ابوبکر بکن - از انکہ

غضب نشدی بر وے اگر از بہر شریعت من اکنوں او را بخشیدم تو ہم او را بنظر عنایت منظور

فرمائی × **بیت** چوں اہل کرم بر سر الطاف آیند + ہم جرم و گناہ بخشند و ہم بخشایند

شیخ مظفر چوں ازیں واقع فارغ شد عزم ملاقات ابوبکر کرد تا او را مژدہ ایں فتح وظفر

برساند ناگاہ در راہ در خورد و آنزمان ابوبکر را نیز ایں واقعہ کشف شدہ بود - ہر دو بخدمت

آمدند - شیخ فرمود بلغ رسالتک ہرچہ او دراں واقعہ دیدہ بود عرض کرد و چیزے

کہ فراموش کرد آنرا شیخ یاد دہانید ابوبکر در خدمت شیخ تائب شد و شیخ او را در کنار

گرفت و با سینہ خود ضم کرد درحال آنچہ گم کردہ بود باز یافت **مثنوی** اے تو بقا

در وصفی در کمال × روح ستانندہ و سلاب حال × بخشش تو نعمت گنج رواں ×

بخشش تو علت رنج و رواں × در کشش از کردہ بد روزنا × شب بکن از ہیبت خود روزنا

ابو بکر را پرسیدند تو پیش ما در چگونه آمدی گفت مرا بر میداشتند و از زیر زمین تا آں جا
می آوردند تا بوالده ملاقات میکردم باز بر میداشتند ہمراں مقام میبردند شیخ ابو الحسن
در جماعۂ مشایخ میگویند که شیخ عباد جائے دم زده بود که بعد از وفات شیخ وارث حال او
من خواهم شد وقتے شیخ دست او بگرفت و گفت اے عباد آنچه تو بداں میل کنی
آرزوئے آں داری اگر تو دورانه اختم ولشکر جبرئیل را فرمودیم که خون تو ریزند و ہر دو دست
بر ہم زد و جمیع حال او سلب کرد و او را از مقام حضور مہجور ساخت بیت بادشاہی
جہاں را نا دری * غیر تو کس را نرسید قادری * مدتے دریں حال بود تا آنکه شیخ حمید
بروئے راستی حالی پیدا شد که دراں مغلوب گشت و از قشر بشریت چوں مار از پوست
بدر آمد عالم ملکوت او را کشف شد و ہمدراں عالم بجماعۂ مشایخ رسید که ہراں جا و نسیم وزید
و ہر یکی روح روح افزار او مست گشتند بیت باد صبا که ز کوئے دلبر آمد * بر ہر که وزد
و دل بر آید * وقیل هذا من طیب مقام الشیخ عبد القادر و گفته شد که
ایں از خوبی مقام حضرت شیخ عبد القادر است - بعد ازاں در باطن خود شنید که ہاتفے
میگفت یا رب میخواهم که عباد را حال رد کنی ندا و صدا در داد که رد حال او نکند مگر آنکه
از و سلب کرده است چوں شیخ حمید در بشریت آمد از حضرت قادریه عباد را در خواست او
فرمود با سؤل او قبول کردم برو او را بر من بیار بر خواست و او را بخدمت شیخ آورد
فرمود که اے عباد کفارت جریمۂ او چه بکن گفت بالراس والعین از آنجا بر آمد ناگاه او را
در راه وجهے رو داد که از وجود خود غائب گشت و از سر ہر موئے او شراره خون

روان شد پس از ان افاقت کرد و گم کرده خود را یافت همدران وقت حضرت شیخ حمید
را فرمود که رب عزت رد عباد کردید و این زبان در فلان موضع است من قسم یاد کرده
بودم که رد حال او نکنم تا آنکه در خونش شفیقم امر داد و در چون او فتاد **قطعه** دشمنان را
بچون کفن سازیم × دوستان را قبائے فتح دہیم × رنگ تر و پرور عیش ما نبود + شیر
سرخیم و افعی سیه ایم × **ایضاً** راوی مذکور میگوید که حضرت شیخ بعد ازین واقعه فرمود
دو کس با من منازعت کردند در حال حضرت حق ایشان را گردن زد **بیت** هر کس که
نشد مطیع حکمت × خود دید سزا سیاست بد × در پیش احد سر انرا × شمشیر سیاست
بود در زد × شیخ ابو الغنائم میگوید که وقتے من و شیخ علی بن هیتی متوجه حضرت شیخ
العالمین بودیم چون بدر بلیز رسیدیم دیدیم که جوانے بر آن آستانه بیخود اندیده و افتاده است
چون شیخ علی را دید گفت اگر در حضرت شیخ بار یابی شفاعت این بے بضاعت فراموش
نکنی چون بر شیخ آمدیم شیخ علی در سخن آمد که حضرت کریم در جرم بخشی گنه گاران تیز روزگار
بهانه جو است امید دارم که جرم آن افتاده که سر بر در نهاده است بمن بخشید × ×
بیت کار ما چیست گنه ورزیدن × عادت تو گنه آمرزیدن × فرمود برو بتو
بخشیدم - **بیت** غلام همت آن عارفان ماکرمم + که یک گناه نه بینند صد خطا
بخشند × شیخ علی به بشاشت تمام از انجا بر آمد و آن جوان را بشارت داد که شفاعت
قبول کردند و از سر جریمه تو درگذشتند آن جوان فی الحال بشنیدن این فال اقبال
فارغ البال باز در هوا پرید باز بخدمت شیخ رفتم تا تعبیر این واقعه بپرسم و ازین معنی

آگاه شویم فرمود یکی از مردان غیب است وقتی در هوا می رفت چون بسمت الراس
بغداد رسید در دل گذرانید که درین شهر هیچ مرد نیست ازین سبب فی الحال حال او
گردانیدم و بخاک راه نشاندم ایکه در کوچه معشوقه ما میگذری بر حذر باش که سر می شکنند
دیوارش اگر شیخ علی شفاعت او نکردے بهمین حال جان دادے در دم حال او نکردمے
ونه بخشیدمے - قطعه ایوان رفعت تو بجائیست کز نیاز * هر سر بلند آمده چون
خاک پست پست * دست سیاست تو بشیران لجام کرد * در کارگاه عز و علا دست
دست تست * نقلست از شیخ ابوسعید قیلوی که حضرت شیخ چون فرمود قدمی
هذه علی رقبة کل ولی الله هر جا که ولی بود از حاضر و غایب سر تسلیم پیش نهادند
مگر مردے از اصفهان سرباز زد و گفت ما هم ولی ایم و او هم ولی خداست چه حاجت
که پیش او سر فرو کنیم حضرت قادریه جمیع احوال او سلب نمود و از مقام قربتش بغربت انداختند
حضرت مودود ودود قادریه شهود میفرمود که چون آن پیر اصفهان خود را بدین حال
دید پشیمان گشت و در بغداد آمد و به شیخ علی بن هیتی و جماعه مشایخ را گفت که من از گفته
خود پشیمان گشته ام در حضرت شیخ شفاعت من بکنید گفتند ما از عظمت و هیبت آنحضرت
یارائے گفتن نداریم ولی تو وقتی آنجا حاضر شوی و اگر التفاتی شود ما هم آنجا هواداری
و یاری میباشد دریغ نخواهیم داشت * القصه آن مرد در صحبت شیخ حاضر شد فرمود
چه کسی است این ایشان عرض کردند که پیر اصفهان است اکنون از گفته خود پشیمان
گشته و تائب شده میخواهد که حضرت شیخ قبول کند فرمود حاجت نیست وقت

ہماں بود کہ حاضر نشد بنظر شہارمی در دو دید بند بند جدا شد بہیبت اللہ اللہ چہ عظیم
و چہ رفیع القدر است غوث الاعظم کہ جہاں بندۂ فرمان اوست ۔

نقلست از شیخ ابو محمد مفرج میگوید کہ چوں لوائی دولت قادریہ سر بر فلک کشید و صدائے غلغلہ
کوس سلطنت قادریہ بگوش اقصی و ادنی در رسید صد نفر از اعیان فقہاء بغداد جمع
آمدند بجہالی ہریکی مشکل از آنحضرت بپرسید کہ موجب الزام الزم او باشد چوں در مجلس حاضر
شدند شیخ در مراقبہ شد دیدم کہ از سینہ مبارک ایشاں بارقۂ برجست بر صدر در آں
صدر در گذر کرد و کسی اطلاع نیافت الا ما شاء اللہ در حال مبہوت شدند و فریاد برآوردند
و جامہا پارہ کردند و سر برہنہ بر منبر آمدند و سر بر قدم حضرت شیخ نہادند و در مجلس چناں
شور برخاست کہ گمان بردیم کہ بغداد تمام در تزلزل آمد پس ازاں ہریکی را در کنار
گرفت و بسینہ مبارک خود میسود و ہریکی را میفرمود سوال تو چناں و جواب تو
چنیں چوں مجلس منقضی شد ایشانرا ملاقات کردم و ازاں حال استفسار نمودم گفتند
چوں در مجلس حضرت شیخ آمدہ نشستیم آنچہ خواندہ و دانستہ بودیم از علوم غرایب مفہوم
ہمہ گم کردیم گویا کہ از دلہا ما منسوخ شد و چوں مارا در کنار مبارک خود گرفت گم شدہ خود
را در کنار بازیافتیم و مسائل مارا جوابہا فرمود کہ ما آں را وقتی نشنیدہ بودیم و نخواندہ
بودیم بہیبت کرد وراں شرح معانی بسم ، گفت جوابے کہ چہ گوید کسے × × × ×

نقلست از ابو المظفر منصور بن مالک واسطی میگوید وقتی در مجلس شیخ در بغل
من کتابی بود در علم فلسفہ و روحانیات پیش از انکہ کتاب را بہ بیند یا بپرسد فرمود

اے منصور بدرستی ست این کتاب تو بیرون این را بشو ❊ بیت بشو اوراق اگر
همدرس مائی ❊ که علم عشق در دفتر نباشد ❊ دیدم که نفس من بشستن آن کتاب اصلاً
مصلحت نمیکند بسبب آنکه مرا با و دلبستگی بود عزم کردم که این کتاب را در خانه گذارم و باز
در خدمت شیخ بیارم سوئے من نظر کرد نتوانستم که برخیزم - فرمود این کتاب خود ببین
بکشادم چه بینم که کاغذ ها سفید است و هیچ حرفے در وے نیست بدست شیخ دادم اوراق
او گرداند و فرمود این فضائل قرآنیست و مرا داد و دیدم که بخط خوب نوشته فضائل قرآنی
ست بعد ازاں تو به میکنی از آنچه بزبان گوئی و در دل نبود گفتم نعم یا سیدی هرچه از
مسائل آں کتاب بود فراموش گشت و از باطن منسوخ شد گو یا که وقتی در دل نگذشته
بود تا این زمان ❊ بیت کیست کو قادر بود بر هرچه است ❊ جز شهی کو هست سلطان
محی الدین ❊ میر باید علم و حال از سینها ❊ اے خردمنداں چه قدرتها ست این ❊
نقلست از ابو محمد عثمان حریفی رحمة الله علیه که شیخ علی بن هیتی و شیخ ابو سعید قیلوی
رضی الله عنهم بر در شیخ جاروب میدادند و آب میزدند قطعه آں کیست که خلقی همه دیوانه
او بیند ❊ مرغان اولی اجنحه پروانه او بیند ❊ حور و ملک با سر و گیسوئے خود از شوق ❊
جاروب کشاں بر در کاشانهٔ او بیند ❊ و نه نشستند مگر باذن او عرض میکردند که مارا امان
باشد و آنحضرت میفرمود ولکم الامان پس ازاں می نشستند با دب تمام - و هر که
حاضر بودے از ایشاں بوقت سواری شهسوار میدان فردیت غاشیه پیش او گرفتی
و آنحضرت ازیں منع کردے ایشاں می گفتند بمثل هذا نتقرب الی الله ......

راوی میگوید بسیار مشایخ را دیدم که معاصر آنحضرت بودند چون بر در مدرسه
رباط او می رسیدند تقبیل عتبه میکردند **بیت** آن قبلهٔ صفا که نوازش باد منظری سرها
بر آستانهٔ او خاک در شوند ❊ **نقلست** از عمر بزاز که روز جمعه همراه حضرت بمسجد جامع
میرفتم کسی با شیخ التفاتی نمیکرد و برو سلام نکرد با خود گفتم ای عجیب هر جمعه با تشویش
تمام بمسجد میرفتیم از اژدحام مردم بسیار هنوز این خطره تمام نشده بود که شیخ تبسم کنان
سوی من دید و مردم بسلام شیخ رو آوردند چنانکه میان ما و میان حضرت حایل
شدند گفتم این حال بود شیخ التفات بمن کرد و گفت این را تو خواستی ندانستی که دلهای
مردمان بدست منست اگر خواهم دلهای ایشان را از خود بگردانم و اگر خواهم روی
در خود کنم ❊ **نقلست** از شیخ بقا رضی الله عنه که گفت وقتی مردی پیر با
جوانی نزد شیخ عبد القادر رضی الله عنه آمدند و گفتند مر حضرت شیخ را که این را دعا
کن که این پسر منست و در واقع پسر او نبود بل کان علی سرایة غیر صالحة
پس حضرت شیخ در غضب شد و گفت کار شما با من بر این چه رسید و در میان خانه
رفت در حال از غضب شیخ در اطراف بغداد آتش در گرفت اگر یک محل می نشست
محل دیگر بر می خاست راوی شیخ بقا میگوید دیدم که از آسمانها بلا نازل شد در بغداد
مانند قطع غمام بسبب غضب شیخ عبد القادر رضی الله عنه **بیت** مساز چشم سیه
سرخ ترک من ز غضب ❊ که آتش زده در مردمان چه قهرست این ❊ در حال بر شیخ
آمدم دیدم هنوز در غضب است من نرفتم در گوشه نشستم و میگفتم یا سیدی ا

خلق رحمت کن که هلاک شدند بیت ازیں شدت برآمد جان عالم ترحم یا حبیب الله ترحم۔ تا آنکه غضب شیخ فرو نشست در حال دیدم که آں بلا ها دفع شد آتش هم فرو نشست هاں اے درویش اگر کسی از بے ادبی و شومت نفس خود گرفتار غضب قادریه شود باید که بین العشائین جانب عراق متوجه شده بایستد قصیده مفرح الاتراح را بخواند اگر خواندن نداند بدست گرفته بایستد امید است که آثار آن فی الحال در یابد و از هر بلا خلاصی بیند قصیده مفرح الاتراح این است :- قصیده

از رهِ فقر و فنا گوئی سبقت برده برم ۔ تا بجان و دل گدائے شیخ عبدالقادرم

هست دائم در طواف کعبهٔ کویش دلم ۔ در رهِ صدق و صفا این است حج اکبرم

چشم مستانه هوائے خلد کویش کوثر است ۔ آب حیرت میخورد رضوان ز حوض کوثرم

می نهم گریان رخ خود بر درت هر صبح و شام ۔ رحمتے بر روئے گرد آلوده و چشم ترم

چند روزے شد که محرومم از آں رو مرده ام ۔ جلوهٔ جاں پرورم فرما سلامت جانی ام

اے صبا از من بآں سلطان گیلانی بگو ۔ سوختم اکنون بیا بر باد ده خاکسترم

مردم از غم الغیاث اے غوث اعظم الغیاث ۔ وقت آں آمد که بنمائی جمال انورم

چوں نمی بینی کنوں سوئیم ز عین مرحمت ۔ جائے آں دارد که در دنیا نه بینی دیگرم

بے جمال جاں فزایت زندگانی مشکل است ۔ رحمتے ورنه تن و ایں خرقه با هم میدرم

سوئے لطف تو بود هم کس نگه در و هم چشم ۔ زاں بچشم غیرت آورد ند محنت بر سرم

هر چه بر من کرده اند آخر ز غیرت کرده اند ۔ وائے بر من گر کرم هائیت نگردد یاورم

نیست یا غوثا بمن جز جرم و گناه از هیچ رو | رو مکش از من که بس بیدل خراب ابترم
کردمی پرواز برگلزار کویت چون هزار | چون پرم سنگ جفا بشکست اکنون چون کنم
شد ز تاب آتش غم تن مرا انگشت سان | هست کوی حرقه ماتم ز حسرت در برم
در تپ فراقم شب و روز از عنایت رحمتی | میخورد خونم غم و من هم بغم خون میخورم
مانده در کنج غمم از بی التفاتی های تو | همچو صد بقیه بحبت روزگاری می برم
دارم امید آنکه از هیچ ساوت با صفا | گر بود طالع شود طالع همایون اخترم
یک دم ای سرو مبارک پی قدم از راه لطف | نه بروی من چه شد آخر همان خاک درم
میکنم ختم سخن تا چند گویم سوز دل | گر نوشتن با قلم در ناله آمد دفترم
گر گناهی رفته باشد توبه ها کردم ز سر | عذر من بپذیر افسر نه ز لطفت بر سرم
چیست در پیش کرمهای تو جرم غزنوی | الکرم یا غوث اعظم بالترحم الکرم

الباب التاسع عشر فی مجلس وعظ رضی الله عنه

.... نقلست از شیخ عمر کیمیایی و عمر بزاز و از شیخ عبد الرزاق و عبد الوهاب ابنای حضرت محی الدین ابو محمد عبد القادر رضی الله عنه که وقتی بر بالای منبر می فرمود که پیغمبر صلی الله تعالی علیه و علی آله و اصحابه وسلم را روز شنبه شانزدهم از ماه شوال سنه احدی و عشرین و خمسمایه در خواب دیدم که می فرماید یا بنی لم لا تتکلم گفتم یا ابا من مردی عجمم بر فصحاء بغداد چگونه گویم فرمود دهن بکشا ام چنان کردم هفت بار در دهن دمید و گفت بر خلق سخن گوی وادع الی ربک

بالحکمة والموعظة الحسنة **قطعہ** کرشمہ کن وبازار ساحری بشکن * بغمزہ
رونق اعمال سامری بشکن * بباد دہ سر دستار عالمی یعنی * کلاہ گوشہ آئین سروری
بشکن * برون خرام ہبر گوی خوبی از ہمہ کس * سزائے حور بدہ رونق پری بشکن *
پس نماز ظہر بگذاردم وہم برجا خود نشستم دیدم کہ خلق بسیار جمع آمد و زبان من
بستہ شد - امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ را دیدم کہ در مجلس مقابل من استادہ است
ومیگوید اے فرزند چرا سخن نمیکنی گفتم یا ابا زبان من بستہ شد امیر المومنین فرمود
دہن باز کن دہن بکشادم شش بار در دہن من دمید گفتم چرا ہفت بار نہ میدمی فرمود
از جہت ادب رسول صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم واز نظر من متواری شد بعد ازاں
در سخن آمدم وگفتم غواص فکر دریای قلب غواصی میکند برائے دُرِ معارف پس بیرون
می آرد آنرا بساحل صدر پس ترا میکند دلّال ترجمان زبان پس خریدہ میشود بنفائس
اثمان حسن طاعت در بیوتی کہ اذن اللہ ان ترفع راویان میگویند - کہ اول
کلام شیخ ایں بود برخلق - **نظم** یارب آں ترک عجم طرفہ ملاحت دارد * چہ ملاحت
چہ فصاحت چہ صباحت دارد * در دمی خندہ او نازنمک می بارد * شور عالم
ہم ازاں شد کہ ملاحت دارد * پیش او جملہ فصیحان عرب اعجمی اند * کہ بسی نازکی لطف
فصاحت دارد * ہمہ شب دیدۂ من برہم ازاں خیراں شد * کہ برخسار تو اے ماہ
شباہت دارد * غوثی بندہ شد آں دلبر گیلانی را * کہ فصاحت بملاحت بسماحت
دارد * **نقلست** از شیخ عبد اللہ - عبد الوہاب ابنان حضرت محی الدین رضی اللہ عنہما

کلام میکرد والدمن در هفته سه بار یکره جمعه وشنبه و سه شنبه بمدرسه خود ویکره یکشنبه
در رباط حاضر می شدند در مجلس او علما و فقها و مشایخ وغیر ایشان و مدت کلام والد بر
خلق چهل سال بود اول از احدی وعشرین وخمسمائة تا آخر سنه احدی وستین
وخمسمائة و فواید کلام شیخ که در مجلس وعظ می نوشتند چار صد محبره وغیر آن مجلس حضرت شیخ
در نقرباشنه نفر خالی نبود که وفات نیافته * **نقلست** از شیخ ابوسعید قیلوی رحمة الله
گفت در مجلس حضرت شیخ محی الدین ابومحمد عبدالقادر رضی الله عنه بارها پیغمبر صلی الله
تعالی علیه وعلی آله واصحابه وسلم وپیغمبران دیگر را مشاهده میدیدم ارواح انبیا میان
آسمان و زمین جولان میکردند مثل جولان ریح در آفاق و ملایکه را میدیدم علیهم السلام
که طایفه طایفه در مجلس حاضر میشدند و مردان غیب را رضوان الله علیهم وجنیان را
میدیدم که در مجلس مبادرت میکردند وخواجه خضر علیه السلام بسیار حاضر شدے و
گفتے هر که فلاح میگوید پس باید که ملازمت این مجلس لازم داند * **نقلست** از شیخ ابوزکریا
بن ابی نصر بغدادی معروف بصحرائی رحمة الله علیه که گفت شنیدم از پدر خود که
میگفت وقتے جنان را استدعا کردم بعزایم ایشان بسیار درنگ کردند به نسبت عادت
قدیم خود بعد از آن بیامد و گفتند ما را استدعا مکن وقتے که شیخ عبدالقادر در وعظ میباشد
گفتم چرا گفتند از بهر آنکه در حضرت او میباشیم گفتم شما هم گفتند او خاص ما مجلس میشینند
از از دحام است و بسیار طوایف از ما بر او اسلام آوردند و پیش او توبه کرده .....
نقلست از شیخ ابوذرعه طاهر که وقتے در مجلس شیخ محی الدین عبدالقادر رضی الله عنه

حاضر شدم در تاریخ سنه سبع وخمسین وخمسمائة شنیدم که میفرمود مرا سخن با مردانست
که در مجلس من حاضر میشوند از وراء بهشت کوه قاف اقدام ایشان در هواست و
دلها بر ایشان در حضرت قدس غالبست وطواقی ایشان شوق حق جل وعلا میخواهد که
بالش سوخته گردد عبد الرزاق پسر حضرت شیخ زیر پائے منبر نشسته بود سر بر داشت ساعتی
در هوا نظر کرد میدید تا آنکه بیهوش شد طاقیه او وتره گریبان پیراهن بسوخت شیخ از منبر
فرود آمد وآن آتش را بکشت و فرمود اے عبد الرزاق تو نیز از ایشانی - راوی میگوید
از عبد الرزاق پرسیدم که چرا بیهوش گشتی گفت چون نظر کردم در هوا مردان غیب را
دیدم که سر فرو انداخته خاموش استاده اند کلام شیخ می شنیدند چنانکه تمام فضا را
از کثرت ایشان مملو بود ثیاب ولباس ایشان را از آتش بعضی نعره میزدند در هوا می
پریدند وبعضی بر زمین می افتادند وبعضی هم در مقام خود در هوا می غریدند - راوی
میگوید در مجلس بارها از هوا بانگ وناله وفریاد شنیده می شد * نقلست از شیخ
شریف ابو عبد الله محمد بن ابو الغنائم از ابو المفاخر حسینی بغدادی که وقتے حاضر شدم
در مجلس شیخ خود شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه در تاریخ سنه خمس وخمسمائة
مقدار ده هزار مردان هر روز در مجلس حاضر بودند - شیخ علی هیتی رضی الله عنه مقابل
نشسته بود ناگاه نعاس برو غلبه کرد فرمود که خاموش باشید همه خاموش شدند چنانکه
هیچ نفس از ایشان می آمد و جنبیدن اصلا در میان نبود و شیخ از بالاے منبر فرود
آمد و پیش شیخ علی هیتی با ادب بایستاد و سوئے او میدید - و شیخ فرمود تو پیغمبر را

ودیدی صلی اللہ تعالی علیہ وعلی آلہ واصحابہ وسلم گفت آرے بچہ وصیت کرو گفت
بملازمت تو پس شیخ فرمود من اجل التادیب ازمعنی این سخن شیخ علی ہیتی
را پرسیدند گفت آنچہ من در خواب میدیدم او در بیداری مشاہدہ کردہ۔ راوی
میگوید آن روز ہفت نفر از حاضران مجلس وفات یافتند بعضی در ہماں مجلس وبعضی در
خانہ رفتہ × **نقلست** از شیخ عبد اللہ جبائی رحمۃ اللہ علیہ کہ گفت وقتی شیخ
محی الدین رضی اللہ عنہ میفرمود کہ مرا در خواب وبیداری میگویند کہ بکن یا بکن۔
وچناں کلام من بردل من ہجوم میکند وغالب می آید کہ اگر سخن نکنم خفا شوم۔
وممکن نیست کہ ساکت شوم وپیش از اں نزدیک من دو نفر یا سہ نفر می بودند۔ کہ
کلام می شنودند پس ہجوم بسیار شدن گرفت در مصلا باب حلب می نشستم۔ بعد
از اں چوں ازدحام بسیار شد منبر را در نمازگاہ بیرون شہر بردند خلقی بیامدے سوار بر
خیول وبغال وجمال وحمیر ومجلس را حلقہ میکردند چنانکہ حصار ومواز نہ ہفتاد ہزار نفر
در مجلس شیخ حاضر شدے × **نقلست** از شیخ ابو القاسم محمد بن احمد رحمۃ اللہ علیہ
کہ گفت من نیز بر منبر شیخ می نشستم واو رانقیبان بودند کہ پایہ منبر دوکان نفر می نشستند
و در اں محل نہ نشستے مگر ولی یا صاحب حال × **نقلست** از شیخ ابو الفلاح گفت
شنیدہ ام کہ حضرت شیخ میفرمود من نیم ہیچو واعظان شما من بامر حق جل وعلا سخن میگویم
وسخن من بامر الست کہ در ہوا ایستادہ اند × **نقلست** از قاضی القضاۃ ابی صالح
کہ شنیدم از عم خود ابو عبد اللہ عبد الوہاب کہ میگفت در بلاد عجم مسافر شدم واز

انواع علوم و فنون حکم حاصل کردم به بغداد آمدم و از والد اذن خواستم که در حضور او
وعظ گویم مرا اذن کرد بالائے منبر برآمدم و انواع علوم و مواعظ نه بیان کردم۔ والد
می شنید مجلس بآب در دیده نشد و در دل هیچ اثر نکرد و اهل مجلس همه فریاد آوردند۔
و از والد خواست کردند تا وعظ گوید من فرود آمدم و والد بالائے منبر برآمد فرمود من
بازچه صایم بودم و ام یحیی چند بیضه بریان کرده در سکره بطاق نهاده و گربه بیاید۔ و
آں سکره بر زمین انداخت سکره بشکست چوں ایں سخن گفت از اهل مجلس همه طرف
نعره ها برخاست چوں از منبر فرود آمد پرسیدم که چیست فرود آمدی فرزند تو بسفر
خود مینازی هیچ سفر از اینجا تا آنجا کرده اشارت بدست مبارک بسوئے آسمان کرد
بعد ازاں فرمود چوں بالائے منبر می آیم حق تعالی بر دل من تجلی میکند و مرا بسط
مخصوص میکند و خلق را ازاں ذوق و وجد پیدا میشو چنانکه دیدی۔ در آدمی میگوید
وقتے دیگر بالائے منبر آمدم و در حضور والد فنون علوم اصول فقه و مواعظ بیان کردم
بانه کلام من در مجلس اثر نه کرد از منبر فرود آمدم و والد بالائے منبر آمد و گفت ای ابله شبعت
صبر یک ساعت است در حال از اهل مجلس شور و فریاد برخاست و من نیز ازیں معنی از والد
می پرسیدم فرمود تو متکلم هستی بخود و من متکلم هستم بغیر * نقلست از ابو حفص عمر بن
حسین بن خلیل طیبی رحمة الله علیه که گفت وقتے شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه
مرا میفرمود ای عمر از مجلس دور مشو که در و خلقها میشود و اسے بر کسی که ازیں دولت
فوت میشود و میرود * بیت * هر که ایں عشرت نخواهد سرخی روئے تباه ** و آنکه

ابن مجلس بتجدید زندگی بر وے حرام × راوی میگوید بعد از مدتے ناگاہ در
مجلس شیخ خواب بر من غلبہ کرد دیدم کہ خلعتہائے شیخ و سبز از آسمان نازل شد بر
اہل مجلس و من چشم بکشادم و خواستم تا خلق را ازیں حال خبر کنم در حال حضرت شیخ
ندا کرد کہ فرزند خاموش باش **شعر** فلیس الخبر کالمعاینۃ۔ **نقلست**
از شیخ عدی ابن مسافر کہ روزے در مجلس وعظ میگفت و باران می بارید و بعضی مردمان
متفرق شدند شیخ سر بالا کرد و گفت من جمع میکنم و تو تفرقہ میکنی فی الحال باران از
مجلس در ایستاد و در بیرون مے بارید × **نقلست** از شیخ ابابکر بن احمد محمد طنیان
کہ شیخ عماد میگفت روزے شیخ عبدالقادر رضی اللہ عنہ وعظ میفرمود کہ باران رسید
شیخ سر برآورد و گفت کہ من جمع میکنم و تو تفرقہ میکنی۔ باران بایستاد از مجلس باذن
اللہ تعالی۔ راوی میگوید کہ یک روز من از شہر بیرون آمدہ بودم ناگاہ باران
در رسید گفت من از ثقہ شنیدم کہ روزے شیخ وعظ میفرمود و باران در رسید سر برآورد
و گفت من جمع میکنم و تو پراگندہ میکنی پس باران از مجلس ایستاد تا آنکہ من بجا نہ
رسیدم بعد ازاں باریدن گرفت ×

الباب الثامن عشر فی تدریسہ و فتواہ رضی اللہ عنہ

... **نقلست** از شیخ عبد الوہاب رحمۃ اللہ علیہ
کہ مدت والد رضی اللہ عنہ تدریس و فتوی بمدرسہ خود سی سال بود اول سنہ
ثمان و عشرین و خمسمائۃ و آخر آں سنہ احدی و ستین و خمسمائۃ × **نقلست**

از شریف عبد الله ابو محمد بن خضر حسینی موصلی گفت شنیدم از پدر خود که شیخ محی الدین
عبد القادر رضی الله عنه در سیزده علم تکلم میکردم - میگفتند در مدرسه خود درس تفسیر و حدیث
و مذهب و درس خلاف و در اول روز و در آخر روز پیش از تفسیر و علوم حدیث و مذهب و درس خلاف
و اصول و نحو میخواندند و خود بعد از ظهر قرآن میخواندند در مصحف رضی الله عنه ......
نقلست از سه شیخ - شیخ ابو الحسن محمد بن احمد علی محمد هاشم بغدادی - و شیخ
محی الدین و شیخ سیف الدین محمد تیر کرده از والد خود قاضی القضات ابی صالح و از پدر
خود عبد الرزاق و از عم خود عبد الوهاب و ابو الحسن از عمر بزاز که چون فتاوی می آمد بحضرت
شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه از بلاد عراق یا غیر آن ما ندیدیم که شبی مانده
باشد نزد او یا مطالعه کند یا فکر نماید در و بلکه عقیب خواندن بروی نوشت فتوی خود را
و آنحضرت فتوی بقول شافعی و احمد میکرد و چون علماء عراق فتوی او میدیدند تعجب
می آمد ایشان را از عین صواب و سرعت جواب او و هر که پیش او مشغول میشد
یعنی از فنون شرعیه در اندک روزگار از همه اقران خود غلبه مینمود باو همچنان
محتاج می بود - **نقلست** از شیخ عبد الرزاق که آمد فتوی از عجم به بغداد و بعد از
دیدن علماء عراقین و هیچ یکی را جواب شده آن واضح نشد چه میفرمایند علماء عظام
و فقهاء کرام در حق مردی که سوگند خورده به سه طلاق که بدست او اکند عبادت کنند حق
سبحانه و تعالی را بعبادتی که منفرد باشد بآن عبادت در وقت تلبس آن ... همه مردم یکسر
یعنی پس چکار کند - راوی مذکور میگوید که آوردم فتوی را پیش والد خود شیخ محی الدین

عبد القادر رضی اللہ عنہ بہ فور نوشت باید کہ آنمرد کہ بمکہ آید و خالی کند مطاف را
از برائے خود تا تنہا طواف کند یک ہفتہ و سوگند خود را بکشاید ۔ **نقلست**

از شیخ ابو الحسن و علی بن ہیتی رضی اللہ عنہ کہ رفتم بہ شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ
عنہ و شیخ بقا بطا بزیارت قبر احمد حنبل پس دیدم او را کہ بیرون آمد از قبر خود و در کنار گرفت
گفت یا عبد القادر محتاجم من بسوئے تو در علم شریعت و علم حقیقت و علم حال و فعل
رضی اللہ عنہ ۔

الباب التاسع عشر فی وفاتہ رضی اللہ عنہ

نقلست از شیخ عبد الوہاب قدس اللہ سرہ العزیز کہ ہیچ ماہے از ماہہا نبودے
مگر آنکہ پیش از آغاز پیش والد من آمدی اگر در وے بدی و سختی مقید شدہ بودے
بصورت ناخوش آمدی اگر در وے خیر مقدر بودے بصورت خوب آمدی ۔ آخر روز
جمعہ سلخ جمادی الاخر سنہ ستین و خمسمائۃ جمعے از مشایخ در صحبت نشستہ بودند ۔ جوانی خوب
درآمد و گفت السلام علیک یا ولی اللہ من آمدہ ام کہ ترا تہنیت کنم و بگویم
آنچہ مقدر است در من از خیر و شر ۔ راوی میگوید ہیچ ندیدیم در مردم دراں رجب
مگر نیکوئی چوں روز یک شنبہ آمد سلخ رجب شخصے کریہ المنظر آمد و گفت السلام علیک
یا ولی اللہ من ماہ شعبان ام آمدہ ام تا ترا تہنیت کنم و گویم آنچہ مقدر است در من
از موت و فساد خلق در بغداد و گرانی در حجاز و قتل و کشتن در خراسان ماہ شعبان آمد
ہر چہ ہر جا گفتہ بود واقع شد و شیخ در ماہ رمضان چند روز بیمار شدہ بود و روز دو شنبہ

بیست و ششم ماه رمضان جمعی از مشائخ پیش او حاضر شدند چون شیخ علی بن هیتی و شیخ
نجیب الدین سهروردی و غیرهما شخصے با بهاء و فر تمام در آمده گفت السلام علیک
یا ولی الله من ماه رمضانم آمده ام تا ترا اعتذار کنم از آنچه بر تو مقدر شده است
در من و وداع کنم ترا که آخر اجتماع منست با تو پس باز گشت آنحضرت در ربیع الآخر
سال دوم از دنیا برفت و رمضان دیگر نیافت * نقلست از شیخ عبد الوهاب
در مرض موت آنحضرت طلب وصیت کرد و فرمود علیک بتقوی الله وطاعته
یعنی لازم گیرید تقوی که خالص از برائے حق تعالی باشد و لازم گیر طاعت او و لا
تخف احدا او لا ترجه و مترس از هیچ یکی و رجا هم مدار از هیچ یکی وکل الحوائج
الی الله اکلها واطلب و بسپار همه حاجتها بحق عز وجل واطلب حاجتها از و ولا تثق
باحد سوی الله عز وجل ولا تعتمد الا علیه التوحید التوحید وجماع
الکل و بعد از ان پیغمبر سود مر اولاد خود را که گرد او نشسته بودند حاضر شده اند غیر شما نیز هستند
خبر بدهید و جا دهید ایشان را و ادب ایشان بجا آرید اینجا رحمت عظیم در نثار هستند و جاے
تنگ ندارید بر ایشان و میفرمود علیک السلام و رحمة الله و غفر الله لی و
لکم و تاب علی و علیکم منقولست یک شبانروز این کلمات مذکور میفرمود انا
لا ابالی بشیء ولا بملك الموت من از هیچ چیز باک ندارم و از ملک موت هم باک
ندارم و نقلست که صیحهٔ عظیم زد و این در روزے بود که عشیهٔ آن نقل کردند و منقولست
از شیخ عبد الرزاق و شیخ ابی نصر موسی که چون آنحضرت را سکرات الموت در آمد گفت

استغیث بلا اله الا الله الحی الذی لا یموت ولا یخشی من ان یفوت

سبحان من ان تعذر بالقدرت وقهر العباد بالموت لا اله الا الله

محمد الرسول الله تا آنکہ ابداً مفارقت نمود رضی اللہ عنہ وارضاہ عنا راوی

میگوید۔ بارہا شنیدم از شیخ کہ بالائے منبر میفرمود مر خدائے تعالیٰ را بندگانند کہ ماہ رمضان

می آید و بر ایشان عذر میخواہد از آنچہ رسد ایشان را از مرض در ایام آن بدان اے

درویش کہ در مفتاح الاخلاص آوردہ است وفات حضرت شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ

عنہ در سنہ احدی وستین وخمسمائۃ ہفدہم از شہر ربیع الثانی بود ولی قول اولی

صحیح است زیرا آنکہ بعضی فاضل کہ از بغداد آمدہ اند نیز چنین نقل کردند کہ عرس آنحضرت

آنجا در ہفدہم ماہ مذکور کنند × شعر فی وفاتہ .... تاریخ نظم سلطان عصر شاذ مال

قطب اولیا × کامد وفات روز قیامت علامتی × تاریخ سال وقت وفاتش چو

خواستم × از دادئی حدیث بگفتا قیامتی × قطعہ غوث اعظم کریم محی الدین ×

ہمہ لطف و کرامتے دیدم × پانصد وشصت ویک زہجرت بود × کز وفاتش

علامتی دیدم × سال تاریخ فوت آنحضرت × اے معانی قیامتے دارم ...

الباب العشرون فی نسبہ رضی اللہ عنہ

وارضاہ عنہ۔ شیخ محی الدین ابو محمد عبد القادر رضی اللہ عنہ ابن ابی صالح

موسیٰ۔ بن عبد اللہ۔ بن یحییٰ زاہد۔ بن محمد۔ بن داؤد۔ بن موسیٰ۔ بن عبد اللہ۔

بن موسیٰ الجون۔ بن عبد اللہ محض × بن حسن مثنیٰ۔ بن حسن۔ بن علی کرم اللہ

وجهه رضوان الله تعالی علیهم اجمعین * بدان ای درویش جون
اسمی است از اسماء اضداد هم بر ابیض اطلاق کنند و هم بر اسود و کثیر الاستعمال بمعنی
ثانی است چون موسی گندم گون بود از ینجهة او را جون خواندند - و عبدالله محض یعنی
خالص هست و ملقب بود آنحضرت باین کلمه از جهة خالص بودن او از هر دو جانب
هم از جانب پدر و هم از جانب مادر زیرا که پدر او حسن مثنی و مادر او فاطمه است
بنت حسین بن علی کرم الله وجهه و او را مجل نیز گویند بضم میم و تشدید لام مشتق
از اجلال و والده حضرت شیخ رضی الله عنه ام الخیر امة الجبار فاطمه بنت ابو عبدالله
صومعی از اجله مشایخ جیلان و رؤساء زهاد ایشان بوده رضی الله عنه *

الباب الاحدی عشرون فی ذکر اولاده

ونفقه علیه رضی الله عنه شیخ سیف الدین عبدالوهاب جمال اسلام

قدوة علماء فحول متکلمین تفقه و سماع کرد بحضرت والد خود شیخ محی الدین عبدالقادر
رضی الله عنه و بسفر عجم رفته در طلب علم و از انجا فنون علم حاصل کرد - درس بنیابت
بها و بعد از والده خود رضی الله عنه در مدرسه او محدث و واعظ و مفتی بود و بسیار عالم
و عارف از فیض صحبت او بر آمدند وفات کرد در بغداد شب بیست و پنجم از شوال
سنه ثلث و تسعین و خمسمائة مولد او در شعبان بود در سنه اثنی عشر و خمسمائة
رضی الله عنه * شیخ شرف الدین عیسی جمال علما سراج عراق و مصر بود
لسان متکلمین جامع بود در علم ظاهری و باطنی تفقه و سماع علوم کرد بر والد خود

رضی الله عنه - و درس حدیث و وعظ و فتوی میفرمود از مصنفات او ست - کتاب
جواهر الاسلام در علوم صوفیه که آنجا بسیار از حقایق چنان بیان فرمود که بسا کسی از و مستفیض
گشته اند او به بغداد بود در علوم رضی الله عنه - شیخ تاج الدین - ابی بکر -
عبد الرزاق سراج عراق آئمه فخر حفاظ شرف الاسلام تهذیب انام تفقه و سماع کرد بحضرت
والد خود رضی الله عنه حدیث و درس و فتوی میفرمود بسیار کس از فیض صحبت او
عالم و فاضل بر آمدند - دایم الفکر و کثیر الصمت صحیح الزهد بود رضی الله عنه و سی سال بالا تر
نمیداشت حیا من ربه عزوجل و وفات در بغداد ششم ماه شوال سنه ثلث و عشرین
و خمسمائه بود رضی الله عنه - شیخ ابو اسحاق ابراهیم سعد تفقه و سماع کرد
بحضرت والد و محدث بود وفات کرد در بغداد بیست و پنجم ذوی القعد سنه ستمائه
شیخ ابو عبد الرحمن عبد الله - تفقه علوم کرد از والد خود رضی الله عنه و حدیث
میگفت وفات کرد در بغداد بیست و هفتم از صفر سنه سبع و ثمانین و خمسمائه رضی الله
عنه - ابو ذکریا یحیی عالم تفقه کرد از والد خود و شنید او و محدث بود وفات یافت
ببغداد شب برات سنه ستمائه و مولد او در ششم از ربیع الاول سنه خمسین و خمسمائه
رضی الله عنه - ابو نصر سراج الدین زین المحدثین تفقه کرد بر والد خود
و برفت و متوطن شد در دمشق و همانجا وفات یافت شب غره جمادی الآخر سنه تسع
و ثلاثین و خمسمائه و این آخر اولاد آن حضرت بود - ابناء شیخ عبد الوهاب
رضی الله عنه ابو منصور رضی الله عنه و شیخ ابو الفتح سلیمان شیخ ابو منصور تفقه

کرده بود بحضرت جد خود و والد خود رضی الله عنه وفات یافت در بغداد و درس میگفت

در مدرسه جد خود و والد خود سوم از ماه رجب سنه ثلث و ستمائه و مولد او شب آخر

ذی الحجه سنه ثمان و اربعین و خمسمائه × ابناء شیخ عبد الرحمن قاضی القضات

ابو صالح نصر قدوه مشایخ و مفتی عراق بود تفقه کرد بحضرت والد شیخ عبد الرزاق رضی الله عنه

و سماع علوم کرد از والد خود و از عم خود شیخ قطب الدین در بغداد وفات یافت سیزدهم

شوال سنه ثلث و ثلثین و ستمائه و شیخ ابو القاسم عبد الرزاق فخر فضلا جلال اصحاب

جلیل و جمیل بود در بغداد وفات یافته هفتم از ربیع الاول سنه ست و ستمائه - و شیخ

ابو محمد اسمعیل فخر فضلا فقیه و محدث و کثیر الصمت رضی الله عنه بود وفات یافت در بغداد

در سیزدهم از محرم سنه ستمائه مدفون شد نزد مقبره امام احمد حنبل رحمة الله علیه ×

شیخ ابو المحاسن فضل الله تفقه کرد بر والد خود و سماع کرد از والد و از عم خود عبد الوهاب

رضی الله عنه و شهید شد در بغداد سنه ست و خمسین و ستمائه و مولد او در سنه اربع

و سبعین و خمسمائه و ستمائه و مولد او در سنه اربع و سبعین و خمسمائه در بغداد و این

فقیر از بعضی فضلا شنیده که یکی از فرزندان شیخ عبد الرزاق درین زمانه حاضر است شیخ

جمال الله نام شبیه الخلق است بجد خود شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه و اکثر

اوقات در سرای بسلام هم می آیند و آن عزیز که شرف صحبت ایشان دریافت نقل

میکرد که من یک وقت بحضرت ایشان عرض کردم که شک نیست که انسان کامل را در حیات

و وفات مخیر کرده اند اما معلوم نیست که عمر شما تا چند خواهد کشید گفت نمیدانم اما و قتی که بابا

یعنی جدم شیخ عبد القادر رضی اللہ عنہ در سماع گرم شد و مرا در کنار گرفت - و فرمود
اے جمال اللہ از من اخی مہتر عیسیٰ علیہ السلام را سلام رسانی از اینجا معلوم میشود
کہ عیسیٰ علیہ السلام را بہ بینیم و آں سلام کہ بر من امانت است با و رسانم - او صاف
صاف بتفصیل آنحضرت اقتضا ر عیسیٰ میکند از اینجہت قلم از اں مصروف شد * ابنا ے
شیخ ابی عبد الرحمن عبد اللہ - اول ابو محمد عبد الرحمن جمال مشائخ وزہاد
بود و حدیث نقل میکرد از جد خود شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ وفات یافتہ
بود دہم ماہ صفر و پنجم از محرم سنہ اربع وعشر وستمائۃ و شیخ ابو محمد عبد القادر تفقہ
کرد بعم خود ابی بکر عبد الرزاق و وفات یافتہ در خرابہ از سواد بغداد در شہر ربیع الآخر
سنہ اربع وثلثین وستمائۃ و در ہماں جا مدفون شد - شیخ ابو محمد عبد اللہ بن شیخ
ابو محمد عبد العزیز جمال اولیاء و شرف مشائخ و از اجلہ اہل زمان خود بود و از کرامات او
دفترہا نوشتہ اند اکثر در جبال و برار می میگذرانند رضی اللہ عنہ * نقلست
از شیخ ابو سلیمان داؤد بن ابو الفتح سلیمان بن شیخ عبد الوہاب محدث و شیخ
مریداں بودہ وفات یافتہ در بغداد و در شہر ربیع الاول شردہم سنہ ثمان واربعین و
ستمائۃ و مدفون شدہ بمقبرۃ الحلبہ نزد پدر و جد خود * ابنا ء قاضی القضات
ابی صالح نصر اول شیخ محی الدین سراج علما و مفتی عراق تفقہ کرد بوالد خود و شنید
از و جلیل القدر عزیز العلم وکثیر الحلم و شبیہ بود بجد و پدر خود یعنی شیخ محی الدین عبد القادر
رضی اللہ عنہ وفات یافتہ در بغداد سنہ ست وخمسین وستمائۃ و شیخ ابو بکر زکریا

یحییٰ جمال عراق و فخر متکلمین بود تفقہ کرد بر والد خود و داور اکلا مبیست بزبان اہل حقیقت
و شریعت بدیع و بدیہہ رضی اللہ عنہ شہید شد از دست تتار در شہر صفر سنہ ست
و خمسین و ستمائیہ املیت ھذا الکتاب من اولہ و آخرہ بزاویہ الروضۃ
المقدس بخطیرہ قطب الاقطاب فرد الاحباب مطلع الانوار منبع الاسرار
دلیل الطریقۃ ترجمان الحقیقۃ مصباح مصلوٰۃ الوجود الداعی الی اللہ
الودود سیدی و مولائی الشیخ داؤد الذی قیل فی مناقبہ
لو کان فنا للا ادھینۃ صورت لا الکنی و لا انزو لکان ھو۔ نظم
تعالی اللہ زہے شاہے کہ حضرت شیخ داؤد است × کہ اندر صورت و سیرت نہ بندہ
بہ ازیں صورت × جمالش کعبہ ملک و ملک باشد چنیں باشد × کہ روح شیخ
محی الدین مجسم شد بدیں صورت × رباعی یارب زہی جمال عبدالقادر ×
یارب بکمال حال عبدالقادر × بر حال ابوالمعالی ضار و ضعیف ۔ رحمی کہ شود
وصال عبدالقادر ×

تمت تمام شد ہذہ النسخۃ الشریفۃ المبارکۃ المسمیٰ تحفہ القادریہ
من تصنیف حضرت شاہ ابوالمعالی سلمہ اللہ تعالیٰ و غوصہ فی بحر محبتہ آمین ۔ آمین
یارب العالمین ×

بسم اللہ الرحمن الرحیم

وبہ نستعین

حمد مجید وثنائے مجید حضرت محی الدین را کہ حقیقت الشان آیت مظہر ذات و صفات جلال و جمال ولیست کہ الانسان سری وصفتی مشعر بدوست و درود بے قیاس مر حضرت محبوبی را کہ مقصود از ظہور خدائی ظہور ولیست لولاک لما اظہرت الربوبیۃ اشارت باوست وعلی الہ واصحابہ وعترتہ اجمعین اما بعد میگوید بندہ بیمقدار شرمسار امیدوار بدرگاہ حضرت غفار القوی فقیر ولی بن ملوک شاہ الصدیقی القادری البحری تہاوری کہ یکے از بندگان درگاہ حضرت غوث ربانی و قطب صمدانی مسرت رحمانی موصوف بصفات سبحانی و مظہر ذات سلطانی قطب الاقطاب غوث الاعظم حضرت محی الملۃ والدین شیخ عبد القادر الحسنی الحسینی قدس اللہ سرہ و نور اللہ مرقدہ است آں مشرف بہ تشریف قدمی ھذہ علی رقبۃ کل ولی اللہ فلا فخر لی × ای عزیز سعادت آں سراست کہ قدم مبارک ایشاں برآں سر بود و شرف آں ولی راست کہ زیر سایۂ چتر

لوائے محمدی بود * ای عزیز الولد جزء لابیه و هذا اولا شمایف

عین الاب فی اتباع الاقوال والافعال والاحوال * ای عزیز

که هر ولد که هست بهتر است مر پدر را و این ولد بزرگ عین پدر هست در مرتبه و شرف
یعنی همه پیغمبران را رتبه محبی بود و حضرت سلطان الانبیاء را رتبه محبوبی بود و اکثر اولیا
مرتبه غوثی و قطبی و محبی داشتند و حضرت ایشان را محبوبی بلا شک و شبه و در اکثر جائے
درین رساله که فرمان حضرت سبحانی است کنایت این مرتبه محبوبی است - اکنون به
تصریح شرح خواهد پیوست انشاء الله تعالی * بیت از زبان قاصر چه بر آید
کز عهده وصفش بدر آید * چه حد سن بود مدحت برانگویم * که عاجز گشت پیران ثنائی *
چون دیدم که رساله حضرت ایشان بعبارت عربی است و کلام حضرت قدسی مشتمل
بناز و نیاز محبی و محبوبی و ترجمه او بپارسی ساختم تا عام و خاص و اخص الخاص ازو
نصیب برند - چند نکته بدیع که بفیض سبحانی و مدد غوث ربانی قطب صمدانی بخاطرم
رسید درین رساله درج کرده و حسن عقیده که باین درگاه علیا بود اظهار نمودم امید دارم
که بروح پاک حضرت ایشان و معتقدان و تابعان ایشان بخشند - الهی اگر بنیکم بدیشان
گیرند و رید باشم بدیشان بخشند و التجامی نمایم که در دنیا و آخرت در سلک سگان ایشان منسلک
سازند بیت شنیده ام که سگان را قلاده می بندند * چرا بگردن حافظ نمی نهی
رسنے * اگرچه معانی این رساله از افهام و فکر رکیک مابعید است اما از جهة با عقد بندگی
و محبت که زبان ملوث را بنام پاک ایشان پاک سازم و دل تاریک را بیاد محبت ایشان

صفا دہم وباللہ التوفیق والعون و توقع از کمال کرم و لطف بزرگاں دارم کہ جملہ خطا و
سہو پوشند و در صفت عبارت نکوشند بلیت کارویں صفت عبارت نیست ؎
بجز خرابی در و اشارت نیست × غرض این معنی طائفہ حصول معانیست نہ حسن عبارت
حضرت غوث الاعظم کلام قدسی ۔ قال اللہ یا غوث الاعظم قلت لبیک کل
طور بین الناسوت والملکوت فھی شریعۃ وکل طور بین الملکوت والجبروت
فھی طریقۃ وکل طور بین الجبروت واللاھوت فھی حقیقۃ یعنی ہر طورے
کہ درمیان ناسوت و ملکوت است آں شریعت است و ہر طورے کہ درمیان ملکوت
وجبروت است آں طریقت است و ہر طورے کہ درمیان جبروت ولاہوت است
آں حقیقت است ۔ ای عزیز عالم ظاہر را ناسوت گویند و عالم فرشتہ را عالم
ملکوت گویند و عالم معقولات را عالم ارواح وجبروت خوانند و آنچہ ورائے ایں عالم
است لاہوت نام نہند یعنی لاہوت ذات وجبروت صفات و ملکوت فعل و ناسوت
اثر فعل ۔ ای عزیز از ناسوت تا جبروت اقوال و افعال است کہ الشریعۃ
اقوالی والطریقۃ افعالی والحقیقۃ احوالی والمعرفۃ راس مالی چوں
از شریعت درگذشتی جملہ خاست کہ الحقیقۃ احوالی یعنی شریعت گفتار و طریقت
کردار و حقیقت احوال ہست یعنی درمیان ناسوت و ملکوت شریعت است ۔
یعنی عمل بر گفتار ہست و درمیان ملکوت وجبروت طریقت است یعنی عمل بر کردار است
چنانچہ وجود فرشتہ نیز پاک ست کہ لا یعصون اللہ ما امرھم صفت ایشانست

یعنی درمیان جبروت و لاہوت حقیقت است یعنی حال من است کہ لا یعبر
بالمقال یعنی اینجا نہ گفتار است و نہ کردار ٭ ای عزیز من وتو دریں مرتبہ ناسوت
است و دل تو در مرتبہ ملکوت است و روح تو در مرتبہ جبروت و سر تو در مرتبہ لاہوت است
چوں از ناسوت درگذشتی بملکوت رسیدی وچوں از ملکوت درگذشتی بجبروت رسیدی
وچوں خود را از جبروت رہاندی بلاہوت رساندی ٭ ای عزیز ذکر زبان و ذکر
دل و ذکر روح و ذکر سر و ذکر زبان ناسوتی۔ و ذکر دل ملکوتی و ذکر روح جبروتی و ذکر
زبان لا الہ الا اللہ و ذکر دل اللہ و ذکر روح ھو و ذکر سر اناً دریں مرتبہ نہ عبارت
است و نہ اشارت ٭ ای عزیز لاہوت محیط بر جبروت و جبروت بر ملکوت و ملکوت
بر ناسوت واللہ بکل شئی محیط یعنی لاہوت معنی است جبروت صورت و جبروت
معنی است ملکوت صورت و ملکوت معنی است و ناسوت صورت یعنی ہر ارادہ کہ در لاہوت
پیدا آید در جبروت رو نماید و در ملکوت و ناسوت ظاہر گردد و باہر لا تتحرک شیئ الا
باذن اللہ اشارت بدوست ٭ ای عزیز لاہوت مثال تخم و جبروت و ملکوت مثال
شاخ است و برگ و گل است ٭ ای عزیز پیش از ظہور تمام درخت در تخم بود۔
اما نہ اسم بود و نہ رسم بعد از ظہور تخم در درخت است نہ نام تخم و نشان ٭ ای عزیز
پیش از ظہور خلق باطن حق بود و بعد از ظہور حق باطن خلق فہم من فہم ٭ ای عزیز
ایں خطاب محب با محبوب است کہ جملہ اطوار در تست یعنی شریعت قول تست و طریقت
تست و حقیقت حال تست چنانچہ در انبیا تحمل حضرت سلطان انبیا در اولیا ذات پاک

حضرت ایشانست وله المثل الاعلی فی السموات والارض - یعنی ہمین معنی

است ۔ قال لی یا غوث الاعظم ما اظهرت کظهوری فی الانسان

بیست ظہور من در چیزے چنانچہ ظہور من در انسان نام ظہور ماست کہ موصوف بجمیع

صفات ماست - چنانچہ در خبر است از حضرت سلطان الانبیاء والاولیا صلی اللہ تعالی

علیہ وعلی آلہ واصحابہ وسلم کہ ہرکہ موصوف بیکی از صفات حق بود البتہ او بہشتی بود

حضرت صدیق اکبر عرض نمود هل فی یا رسول اللہ فرمان شد کلها فیك

پس ازیں معلوم شد کہ ایشان بجملہ صفات موصوف اند بزرگے خوش فرمود

بیت آن پادشاہ اعظم دربستہ بود محکم ۔ پوشید دلق آدم ناگاہ بر در آمد - حضرت

خواجہ ابوالحسن خرقانی میفرماید حق سبحانہ تعالی چون خواست کہ صفت خود ظاہر کند

آدم را در ظہور آورد ۔ بیت آدمی معنی جمال دوست دان ۔ ہرچہ غیر آدم است

آن پوست دان ۔ ای عزیز نمیدانی کہ انسان ناقص اند کہ حقیقت جیو آن

دارند وبعضی کامل اند کہ صفت ملک دارند - وبعضی اکمل اند کہ صفت رحمانی دارند

کہ الناس علی ثلثة اقسام قسم یشبهون البهائم اولئك کالانعام

بل هم اضل سبیلا - کہ ہمت ایشان جز بر اکل وشرب نبود وقسم یشبهون

الملئك کہ ہمت ایشان جز بر طاعت وعبادت نبود وقسم الانبیاء کہ ہمیشہ ایشان را

بجز ذوق وشوق محبت وفکر وذکر حضرت حق نباشد ودایم در بحر مراقبہ ومکاشفہ ومشاہدہ

مستغرق بودند واز صفات خود فانی وبصفات حضرت باقی ۔ ای عزیز دریاب کہ

چه راز با محبوب میره و که تو ظهور اسے الشان اکمل در تو بذات و صفات ظاهرم تو بمعنی و
من توام درین حالت اگر خود را جوئی مرا یابی و اگر مرا جوئی خود را یابی۔ **نظم** تو من شدی
من تو شدم * تو جان شدی من تن شدم * تا کس نگوید بعد ازین * تو دیگری
من دیگرم * **ثم سألت یا رب هل لك مكان قال لی یا غوث
الاعظم انا مكون المكان فلیس لی مكان** پس سوال کردم اے
پروردگار من هست ترا مکان پس گفت حضرت پروردگار من مکون مکانم
و نیست مرا مکان * ای عزیز اکنون دریاب اگر حضرت عزت را مکان بودے
چه لازم آمدے وذات حضرت نامحدود و نامنتهاهست و دیگر معلوم شدے که مکان
قدیم است پس هر دو کلمه کفر است **ثم سألت یا رب هل لك اكل و
شراب قال لی یا غوث الاعظم اكل الفقیر اكلی وشرابه شرابی**
پس سوال کردم اے حضرت پروردگار من هست مر ترا هست خوردن و آشامیدن
گفت ای غوث بزرگ خوردن فقیر و شرب فقیر خوراک و شرب منست * ای عزیز
این اضافت شرف فقیر است چنانچه ناقة الله و بیت الله یعنی فرمود شتر صالح و خانه کعبه
ازان خداست و خانه حضرت خداست **اذا تم الفقیر فهو الله واذا تم الفقیر
یكون عیشه كعیش الله** یعنی فقیر حقیقی آنرا گویند که موصوف بصفات الله بود
و از صفات خود پاک بود برا او این خطاب روا بود و اضافت **اكل الفقیر اكلی** سزا
بود * ای عزیز این آن اکل و شرب است که حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم

اشارت بدو کرده است ابیت عند ربی وهو یطعمنی ویسقینی ای عزیز
عام خلق شرب واکل انبیا علیہم الصلوٰۃ والسلام واولیا علیہم الرحمۃ را ہمچو اکل وشرب خود
میدانند وقال لی حال بر زبان حی رانند کہ مالهذا الرسول یاکل الطعام
ویمشی فی الاسواق ای عزیز این نمیدانستند کہ ایشان نور بودند از اوصاف
بشری دور بودند ہرچہ در دست ایشان وتن ایشان میرسید نور میگشت ای عزیز
دریاب کہ در عالم محبت خوردن وآشامیدن محبوب عین خوردن وآشامیدن خود
ای عزیز این خطاب حضرت محب با حضرت محبوب خود است ای غوث بزرگ خوردن
وآشامیدن من است فہم من فہم ثم سألت یا رب من ای شیء
خلقت الملئک قال خلقت الملائکۃ من نور الانسان وخلقت الانسان
من نور ذاتی پس سوال کردم کہ اے حضرت پروردگار من از کدام چیز آفریدی
تو فرشتگان فرمان آمد کہ آفریدم فرشتگان از نور انسان وانسان را از نور ذات خویش
ای عزیز زبان حضرت سلطان الانبیاء صلی اللہ علیہ وسلم نزول بر این معنی است
کہ اول ما خلق اللہ نوری وروحی وعقلی وخلقی انا من نور اللہ
والمؤمنون من نوری ودر بعضی جا والخلق منی نیز وارد است ای عزیز
اول کہ بحر محیط سر بر زد نور محمد صلی اللہ علیہ وسلم بود این نور روح از مصدر کہ لولاک
لما خلقت الافلاک کنایت از وست کہ خلقت موجودات از نور تست۔ اگر تو نمی بودی
ہیچ وجود موجود نگشتی لولاک لما خلقت الکونین۔ یعنی ہرچہ موجود است از

نور وجود تست بلکہ ظہور خدائی من از ظہور نور تست کہ لولاک لما اظہرت الربوبیۃ
اشارت بدوست یعنی ہمہ موجودات از وجود تو پیدا آمدند تا تو بظہور نیامدی ہیچ چیز ظاہر
نمیشد پس خدا تعالی کہ میگفتی و ہر کہ خدائے من ظاہر گشتی × ای عزیز چون تنزل
فرمود احمد شد با میم ہمین معنی دارد در ینجا اشارت بمرتبہ حقیقت است خود نمود پس
انسان اکمل حضرت احمد است صلی اللہ علیہ وسلم کہ جملہ موجودات از فرشتہ وغیرہ از وی
پیدا و ظاہر و باہر گشت چنانکہ بزرگان تفسیر نور محمدی صلی اللہ علیہ وسلم کردہ اند و جملہ
موجودات از نور وے بیان فرمودہ اند اشارت بمحبوب است کہ ظاہر و باہر نور محمد ست
صلی اللہ علیہ وسلم و انسان کامل است یعنی فرشتہ را از نور تو آفریدم و تیرا از نور خود
فافہم و لا تسأل قال اللہ لی جعلت الانسان مطیتی وجعلت سائر
الاکوان مطیۃ الانسان یعنی اے غوث بزرگ گردانیدم انسان را فرمانبردار
خویش و گردانیدم باقی اشیا را فرمانبردار آں انسان یعنی انسان مامور و محکوم منست
و جملہ جہان محکوم و مامور انسان و انسان امیر است و باقی اکوان مامور و انسان حاکم
است و باقی محکوم کہ لسان الامیر لسان اللہ والانسان ظل اللہ فی
الارض اینست و خلیفہ حضرت حقست کہ انی جاعل فی الارض خلیفۃ ×
قطعہ × مسجود ملائک آمد آدم × کہ نور پاک در وے بود مدغم × اگر این نکتہ دانستی
عزازیل × ہزاراں سجدہ آوردے و مادم × ای عزیز در عالم کبری حضرت حق ہمچو
شخصے است و انسان ہمچو سایہ چنانچہ سایہ را جنبش و سکون و قیام و قعود بخود نیست

جز نیستے ہمچناں ایشانرا نیز حرکت و سکون و قیام و قعود بجز حضرت حق نیست ھو الحی

القیوم لا تتحرک شیئ الا باذن اللہ ہمیں معنی وارد بیت چو تو وا لستی

کہ ظل کیستی × فارغی گر مردی و گر زیستی × ای عزیز فرمانبرداراں را گویند کہ

ہیچ چیز مخالف نبود چنانچہ سایہ کہ بہمہ وجوہ مطیع و فرمانبردار ست ہیچ وجہ مخالف

نیست ہمچنانست کہ بہمہ وجوہ مطیع و فرمانبردار حضرت × ای عزیز اکنون دریاب

کہ ایں راز و خطاب حضرت محب است یا حضرت محبوب است کہ تو انسان اکمل ہستی

کہ قیام و قعود و حرکت و سکون تو بمن است کہ ہیچ وجہ مخالف نۂ نہ در گفتار و نہ در

کردار و نہ در احوال یعنی فرمود تو عین فرمودۂ من است و کردۂ تو کردہ من است

و جملہ جہان و اکوان فرمانبردار تو بیت چنانچہ بندۂ از بندگان حضرت نست ×

ازاں فدائے من آمد کہ من فدائے تو ام × یا غوث الاعظم نعم الطالب

انا و نعم المطلوب الانسان و نعم الراکب الانسان و نعم المرکوب

لہ سائر الاکوان اے غوث بزرگ محبوب من نیکو طالب ہستم من و نیکو مطلوب

انسان و نیکو سوار انسان ہست و نیکو مرکب مر ایشان را جمیع اکوان است × ای عزیز

چہ تازہ چہ تازیان ہیرود و چہ فرمان در میان می نہد کہ نیکو طالب ہستم و نیکو مطلوب

انسان × ای عزیز دریاب چوں حق سبحانہ و تعالی بر صورت محمدی و بر نور احمدی

عاشق و والہ گشتہ ایں فرمان در میان نہاد کہ یحبھم و یحبونہ و بزبان نیز فرمود

قل ان کنتم تحبون اللہ فاتبعونی یحببکم اللہ × ای عزیز ایں خطاب با محبوبیت

است کہ نیکو طالب منم و نیکو مطلوب تو ئی اے انسان کامل آمد و نیکو مطلوب تابعان
تو اند بطفیل تو کہ خیل محبوب محبوب تر اند ۔ بلبیت عاشقان ہر چند مشتاق جمال
دلبر اند ۔ دلبران بر عاشقان از عاشقان عاشق تر اند ۔ عشق میساز د بحسن و حسن
مے نازد بعشق ۔ آرے آرے زیں دو معنی عاشق یک دیگر اند ۔ اما حقیقت از اصل
است اگر بتحقیق نظر کنی خود طالب خود مطلوب و خود عاشق است و خود معشوق ۔

ای عزیز عاشق حسن خود است آں بے نظیر حسن خود را خود تماشا میکند قال
لی یا غوث الاعظم الانسان سرّی و انا سرہٗ لو عرف الانسان
منزلتہ عندی یقول فی کل نفس من الانفاس انا الملک لا ملک
الا لی ۔ گفت یا غوث بزرگ انسان سر من است و من سر ویم ۔ اگر شناختے انسان
منزلت خویش را کہ نزد من است ہر آئینہ میگوید در ہر دم کہ من مالکم و مراست پادشاہی
و نیست ملک جز مرا یعنی انسان نیز سر من است و ہم از من و ہمدم من و ہمراہ من

ای عزیز چہ نکتہ بدیع است اکنوں دریاب کہ با محبوب چہ راز درمیان می نہد ۔ کہ
اے محبوب پیش از ظہور من سر تو ام یعنی در ازل تو باطن بودی اکنوں در باید من
باطن تو ام سخن بلند است یعنی تو منی و من تو ام ایں منی و تو ئی جز اعتبار پیش نیست
ہمہ تو ئی و دو ئی و خودی ہیچ نیست یعنی عارف کہ دریں مقام رسد و ایں معرفت
حاصل کند پس در ہر دمی بگوید کہ مراست ملک و ایں مقام حاصل نشود و ایں مرتبہ
رو ننماید مگر باتباع محبوب کہ ایں محبوبانست و ایں خطاب مطلوبانست فہم من فہم

قال لی یا غوث الاعظم ما اکل الانسان شیئ وما شرب وما

نعل وما قام وما نطق وما صمت وما نعل وما سکن وما توجہ

بشئ وما غاب عن الا انا فیہ ساکن ومتحرک فیہ اے غوث بزرگ

نخورد انسان چیزے ونہ نوشد ونہ نشیند ونہ استد ونہ گوید ونہ خاموش ماند ونہ سکون

کند ونہ رو آرد بچیزے ونہ غائب شود از چیزے مگر من ساکنم ومن متحرکم دراں

انسان ٭ ای عزیز ہمہ افعال انسان بقدرت منست ودر ہمہ امور انسان من

حاضرم ومن ناظرم ومن قادرم ومن ظاہرم یعنی انسان خلیفہ من است ومن خلیفہ

ویم ہر حکمی کہ مرمخلف را باشد مرخلیفہ را بود اے محبوب تو کہ انسان اکملی در تو بذات و

صفات ظاہرم خوردن ونوشیدن وگفتن وشنیدن وایستادن ونشستن تو بمن ہست

زیراکہ در عالم محبت محب ومحبوب بنفس واحد است چنانچہ کلام قدسی ناطق پدوست

فاذا احببت عبدی احببت کنت لہ سمعا ولسانا وبصرا وّ

یدا بی یسمع بی وبی ینطق بی فہم من فہم ٭ چوں مجنوں در محبت لیلی

محو شد خود را جملہ لیلی یافت وگفت انا لیلی ولیلی انا چوں محبت مجازی ایں

کیمیا گری پیدا میکند محبت چہ تاثیرہا دارد ٭ قال لی یا غوث الاعظم ضمیر

الانسان ونفسا وروحہ وسمعہ وبصرہ ولسانہ ورجلہ کل

ذالک اظہرت النفس بنفسی لا ھو الا انا ولا انا غیرہ اے غوث بزرگ

تن انسان ونفس آں وروح آں وشنیدن آں ودیدن آں وزبان آں ودست

آں و پایہ آں انسان ہمہ ظاہر کردم آں انسان را از روئے ذات نہ آں منم و نہ
من غیر انسانم یعنی انسان ما ہست و من ذات و صفات و اسمار و افعال در روئے
ظاہرم من مظہرم و انسان مظہر است یعنی انسان نہ عین منست و نہ غیر من و انی
چنانکہ است یعنی اسماء کونی مر اسمار آلہی نتواں نہاد و نہ اسمار الہی را بر کونی
یعنی مطلق را مقید نتواں گفت و نہ مقید را مطلق اگرچہ مقید از روئے حقیقت مطلق
بیت گر حفظ مراتب نکنی زندیقی ٭ در مشرب ارباب کمال حفظ مراتب شرط است ٭
ای عزیز ایں راز با محبوب است کہ انسان اکمل است و ہمہ مراتب طی کردہ مقید
مطلق و مطلق مقید شدہ و قطرہ بدریا پیوستہ و نور مطلق گشتہ اگر محب را جوید
محبوب را یابد و اگر محبوب را جوید محب را یابد ٭ قال لی یا غوث الاعظم
اذا رائیت المحترق بنار الفقر والمنکسر بکسر الفاقۃ متقرب الیہ فانہ
لاحجاب بینی و بینہ گفت ای غوث بزرگ چوں بینی کسی را کہ سوختہ شدہ است
بآتش فقر و شکستہ و گداختہ شدہ است بہ بسیاری فاقہ پس تقرب نمائی سوئے او کہ
نیست حجاب میان من و میان او ٭ ای عزیز در عبارت ایں طائفہ فقر و فاقہ
اشارت بہ نیتی است کہ از خودی و ہستی نیست شدہ باشد اذا تم الفقر فہو
اللہ کنایت از وست ٭ ای عزیز نیستی صفات عبودیت و ہستی صفات ربوبیت
است واللہ الغنی وانتم الفقراء منطق بر وست چوں از صفات ربوبیت
پیوستی یعنی نیست مطلق شدی پست ہست مطلق گشتی ٭ ای عزیز چوں

چوں درویش خود را بنار فاقہ سوختہ نور گشتہ یعنی آلایش خودی و دوئی باتش فقر سوختہ خالص لوز ماندہ پس لاحجاب بینی و بینہ یعنی حجاب ہمیں آلایش خودی وہم دوئی بود و بیگانگی و بعد چوں ایں حجاب ازمیان بر داشتہ شد یگانگی و قرب حقیقی روے نمود فہم من فہم ٭ ای عزیز دریاب کہ ایں راز با محبوب است یعنی تقرب تو عین تقرب سنت و خدمت و عبودیت تو خدمت و عبودیت سنت و عصیان و بعد تو عصیان و بعد سنت یعنی تو منی و من تو لاحجاب بینی و بینہ یعنی چوں ایں را در آتش انداز ند ایں رنگ و صورت و صفت آتش گیرد و لافرق بینی و بینہ حاصل آید چوں محبت با آتش محبت سوختہ و گداختہ گردد و لافرق بینی و بینہ حاصل آید چوں محبت آتش محبت سوختہ و گداختہ گردد و لافرق بینی و بینہ رو نماید فہم من فہم ای عزیز ایں فقر است کہ بداں حضرت محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم فخر کردی و از بدی کہ الفقر فخری و ایں فقر خاصہ حضرت سلطان الانبیا ست صلی اللہ علیہ وسلم کہ ہمہ انبیا ازیں حرفت فخر یافتہ و فرمودہ لکل نبی حرفۃ ولی حرفتان الفقر والجہاد ٭ ای عزیز مراتب فقر بس اعلی است و از نشان بے نشان است کہ اذا تم الفقر فھو اللہ من لم یذق لم یدر قال لی یا غوث الاعظم لا تاکل طعام ولا تشرب شرابا ولا تنم نومۃ الا بقلب حاضر و عین ناظرۃ عندی گفت اے غوث بزرگ مخور تو طعام را و منوش تو شراب و مخسپ تو خواب را مگر نزدیک من پس نخوردم طعام را و نہ نوشیدم آب را و نہ کردم

خواب را اگر بدل حاضر وچشم ناظر بہ نزدیک پروردگار خویش ۔ ای عزیز خوردن و
خفتن حضرت انبیا و اولیا دال براین است و نیست ایشان خالص و مخلص در تقرب
حضرت حق است جل جلالہ خوردن حضرت انبیا و اولیا مثل دیگران نیست ۔ کہ
ابیت عند ربی وھو یطعمنی و یسقینی ناطق بدوست و خفتن خوردن
ایشان با ذوق و شوق حضرت حق است بیت سحر کرشمہ وصلش بخواب میدیدم
زہے مراتب خوابی کہ بہ زبیداری ہست ۔ ای عزیز ایں طعام دیگر است و ایں
شراب دیگر و ایں خواب دیگر است اگر یک ذرہ ازیں طعام یا قطرہ ازیں شراب
ترا روزی شود دریا ملک زدن ازیں خواب چشم ترا حاصل شود امید کہ نظر بر کونین
نیندازی و چشم ہمت تا ابد الآباد بر حور و قصور نکشائی تا ما زاغ البصر و ما طغی
نقد وقت تو گردد و لذت طعام و شراب ہر دو جہان ترا زہر قاتل نماید کہ ان للہ
جنۃ لیس فیہا حور و قصور و لا لبن و لا عسل و لکن یتجلی ربنا ضاحکا
ترا جلوہ دہد ۔ ای عزیز ایں طعام و شراب و خواب خاصہ انبیا و اولیاء اعظم را
باشد بعضی را در سال و بعضی را در ماہ و بعضی را در ہفتہ و از ہزاراں یکی را در روزے
و حضرت غوث الثقلین را ہمیشہ بود و زندگی ایشان بایں طعام و حیات بایں شراب و
راحت ایشان بایں خواب ۔ قال لی یا غوث الاعظم من حرم عن
سفر الباطن ابتلی بالسفر الظاهر ولم یزد منی الا بعدا منی فی السفر الظاهر
اے غوث بزرگ کسی کہ محروم کردہ شد از سفر باطن او مبتلی کردہ شد بسفر ظاہر و

او را ظاہر نشد از ما گر بعید از من یعنی دوری از من و مہجوری و غفلت و نسیان یعنی
از حظ حضوری و از شوق باطن و قرب معنوی محروم ماند و از مکاشفہ و مشاہدہ و
معاینہ محروم و بی نصیب بود و سفر ظاہری سیر کردن و رفتن در جہان است و سفر
باطن قصد و توجہ بسوئے جانان است انی ذاهب الی ربی اشارت بدوست
ای عزیز این را دو معنی است معنی ظاہر این است کہ در سفر ظاہری فراغت
عبادت بیشتر ہم ازین معنی روزہ خوردن مباح است و چہارگانی را دوگانی آست
و نماز نفل عفو است پس کسی کہ مبتلا کردہ شد بسفر ظاہری او محروم کردہ شد از
سفر اخروی یعنی از ثواب عقبیٰ یعنی مسافر ظاہری بہمہ چیز محتاج است و مطیع بود
بہمہ حال پس کسی کہ خود محتاج و مطیع بود دیگرے را نفع رسانیدن نتواند پس محروم
باشد از ثواب اخروی * معنی دوم آنست کہ یعنی درویش مبتلا کردہ بے ارشاد
مرشد مجذوب سالک شد بعبادت ظاہری بصوم و صلوٰۃ زیادتی و بر عمل ریائی
و خود نمائی است و خود بینی و خود پرستی کہ در اصطلاح عشاق و عرفا این را سفر ظاہری
گویند پس او محروم کردہ شد از سفر باطنی یعنی از حضوری و سروری و جمعیت و
مشاہدہ و مکاشفہ و معاینہ این را در اصطلاح صوفیہ سفر باطن گویند زیرا آنکہ اعمال
ظاہر منظور خلق است و اعمال باطن منظور حق است کہ ان اللہ لا ینظر الی
صورکم ولا الی اعمالکم ولکن ینظر الی قلوبکم ونیاتکم * پس سفر ظاہری
آراستن تن است و سفر باطنی آراستن دل است کہ نظر حق است * ای عزیز

هم ازینجی است که بزرگان فرموده‌اند که راه حق نه در زمین است و نه در آسمان و راه
حق در لست اشارت براه دل است هر که براه رفت حضرت حق را یافت و هر که این راه
گم کرد گمراه گشت ای عزیز القلب بیت الله الاعظم باید که این بیت را
صفا دهی و از خار و خاشاک یا غیر آن پاک گردانی که القلب حرم الله وحرام
علی حرم الله ان یلج فیه غیر الله ببیت تا بجاروب لا نر دلی راه
انرسی در سرای الا الله ای عزیز سفر ظاهر کار عباد و زهاد است و سفر باطن
کار عشاق است اهل شکار سفر ظاهر عبارت از تزکیه نفس داشته‌اند و سفر باطن از
تصفیه دل و تخلیه سر است هر که سفر ظاهر کرد و صنعت را دید و هر که سفر باطن کرد
صانع را دید سفر ظاهر عبارت از سیر الی الله تعالی و سفر باطن عبارت از سیر فی الله
چنانچه منقولست از رابعه بصری رحمة الله علیها که یاران در وقت نوبهار آمدند و گفتند
که ای رابعه بیرون بیا تا صنعت را ببینی رابعه آه آه میزد و میفرمود که ای کوتاه بینان
درون بیایید تا صانع را ببینید پس ازین معلوم شد که سفر ظاهر صنعت دیدن است
و سفر باطن دیدن صانع پس کسی که مبتلا کرده شد بعبادت ظاهر محروم کرده شد از
حضوری باطن و هر که مشغول کرده شد به تزکیه نفس او باز ماند از تخلیه و تصفیه دل و صحیح
وسر ای عزیز سفر ظاهر عبارت است از سلوک و سفر باطن عبارت است از جذبه
باید که سعی و کوشش در سفر باطن کنی بارشاد مرشد کامل عنقریب الایام بمقصود برسی
بسیار مردمان در سفر ظاهر عمر ضایع کردند و بخیال فاسد بی ارشاد کامل قدم بعبادت

ظاہرداری وخودنمائی نہادہ مشغول شدند وپنداشتند کہ بامقصود رسیدیم اما بجائے نرسیدند نسخہ دراز شد مثال این تقریر چنانست کہ مردے بادشاہے راہمائی کرد وبلبیر بیرون محل راجاروب دادہ ومصفا ساخت وانواع انواع طریق آراستہ اما جائے جلوس بادشاہ ہمچناں گذاشت چون حضرت سلطان نظر برجایگاہ انداخت منظور رحمت نساخت وجملہ خدمت او مکروہ شد × قال لی یا غوث الاعظم الاتحاد حال لا یعبر بلسان المقال فمن آمن بہ قبل ومن رد الاتحاد و رد الحال ومن رد الحال فقد کفر ومن اراد العبادۃ بعد الوصول فقد اشرک باللہ العظیم یعنی اتحاد حالست کہ تعبیر کردہ نشود آنحال رابلسان مقال پس کسی کہ ایمان آورد بداں حال واتحاد پس او مقبول است وکسی کہ رد کرد اتحاد را ورد کرد حال را پس کافر شد وکسی کہ حق است عبادت را بعد از وصول پس تحقیق شرک کرد بحضرت خدائے بزرگ × ای عزیز شیخ این سخن نازک است - جز بحال راست نیاید حلول واتحاد در مذہب سنت وجماعت ممنوع است زیراکہ حلول فرود آمدن را گویند واتحاد یوستگی را گویند پس ذات حق سبحانہ تعالیٰ از و منزہ است ومقدس ومذہب حلول واتحاد باطل است ہم ازیں معنی × ای عزیز ایں سخن بیان میکند کہ الاتحاد حال یعنی اتحاد حال است وبیان آں بطور عقل وبصاحب عقل راست نیاید - زیراکہ شریعت گفتار است کہ الشریعت اقوالی وحجت شریعت مرصاحب عشق وحال را نیست کہ ان اللہ لا یواخذ العشاق بما صدر منھم زیراکہ

صاحب حال دیوانہ است × **ای عزیز بیت** هرچه از دیوانه آید در وجود
عفو فرمایند زان دیوانه زود × **ای عزیز** زبان مملوک شرع و دل و سر مملوک حق لیس
باید که زبان را با خلق داری و دل را با حق سپاری تا باقی برخوردار ی × **ای عزیز**
این آن اتحاد است وحلول است که سرمایه اهل قبول است این پیوستگی باطن و معنوی
است نه حلول را اتحاد صوری ظاهر است وتعالی عن ذالك علواً کبیراً اگر این
اتحاد در تو یک ذره پدید آید ترا از تو بر باید واتحاد و یگانگی معنوی پیدا آید - یک
همنشینی رو نماید **ای عزیز** حضرت عین القضاة همدانی میفرماید که علماء ودانایان این را
حلول واتحاد پندارند جانم فدا ئے این حلول واتحاد باد - این حلول حلول دیگر واین
اتحاد اتحاد دیگر و این حلول واتحاد در امثالے بیان کنم سامع باش چنانچه صورت در
آئینه و آفتاب و ماهتاب ودر حق آید آفتاب و شاهد بجائے خود است اما یک نسبت
پیدا آید که صورت شاهد و آفتاب در آئینه پدید آید چون عارف و عاشق دل خود را صفا
وهد پس جمال معنوی در وے ظاهر و باهر گردد × وتعالی الله عن ذالك علواً کبیراً
بیت سعدی حجاب نیست تو آئینه صاف دار × زنگار خورده ننماید جمال دوست ×
ای عزیز پس کسی که اتحاد و حال را منکر شود کافر گردد . زیرا آنکه این حال واتحاد همه جمله
انبیاء و اولیاء خاص باشد پس انکار از حال انبیا و اولیا کفر است **ومن اراد العبادة
بعد الوصول فقد اشرك بالله العظیم** × **ای عزیز** عبادت در دوگانگی
است و وصول در یگانگی روآوردن است و محض شرکت دیگر - **ای عزیز** در وصول

محویہ است اذا تجلی خضع لہ مصرع سلطان بہ سر جا خیمہ زد غوغا نماند عام را ؎
و بخود آمدن شرکت زیراکہ خود بینی خدا بینی بود ؎ بیت سعدی بنجویشتن نتوان رفت
سوئے دوست ؎ کاینجا طریق نیست کہ اغیار بگذرد ؎ و شیخ فرید عطار میفرماید ؎
ای عزیز تو درین گم شو کمال این است۔ و بس از گم شدن کمال است۔ و از
شعور گذشتن وصال است چون از خود و شعور خود گذشت پس عبادت کہ خواہد و برائے
چہ خواہد و اگر خواہد مشرک شود۔ زیرانکہ وصول احد است و دین خود عبادت زر بینہ
و پیرایہ انبیا و اولیا ہست ہیچکس ترک نکرد پس نیکو سوچہ آید این را دو جواب ست
اول آنست کہ حضرت سلطان الانبیاء فرمود کہ لی مع اللہ وقت لا یسعنی
فیہ ملک مقرب ولا نبی مرسل پس بہ وقت وصال حضرت حق سبحانہ
روئے بعبادت آوردن است و عبادت خواستن محض شرک است در الوقت و در آن
حال کہ جبرائیل یار بود و انبیا برگشت و از خودی خود بیزار گشت چون جبرائیل حاضر آمد و
و ام المومنین حضرت بی بی عایشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا خود را نمود سے حضرت فرمود
من انت من انت پس عبادت کہ خواہم فہم من انہم ؎ جواب دویم بعد از وصول
عبادت ایشان مثل عبادت دیگران نیست در آن مقام عابد از خود و از شعور خود غایب
اگر عبادت از خود داند و یا طلب اجرت بود و یا نجات از عبادت جوید بلکہ خود را در میان
بیند مشرک بود چنانچہ خواجہ شبلی در وقت سفر سود ے ان صلیت فاشرکت
وان لم اصل فقد کفرت او را ہمین روئے نمود ے اگر این سخن حال

اے عزیز این آن رازاست کہ حضرت چون بمقام قاب قوسین رسیدند فرمان آمد

کہ قفت فان اللہ یصلی زیادہ ازین تصریح نتوان نمود * قال لی یا غوث

الاعظم من سعد بسعادت الازلی فطوبی لہ ولم یکن مخذولا ابدا

بعد ذالک حدیث ومن شقی بالشقاوت الازلی فویل لہ

ولم یکن مقبولا بعد ذالک فقط گفت اے غوث بزرگ کسی کہ نیکبخت ہست

بہ نیکبختی ازل پس خوشی مرویرا کہ نباشد قبولیت بعد آن پس اے عزیز دانی

کہ درین چہ نکتہ است یعنی ہیچکس بر طاعت وعبادت خود ناز د ونبیجی جز حضرت حق

را نہ بیند وایمان جز بر قلم ازلی نیارد کہ اگر قلم ارادت بر سعادت رفتہ است پس او

مسعود ونیک بخت است واگر قلم ارادت بر شقاوت رفتہ است او شقی وبدبخت

است وہلاک جز حق را نہ بیند یعنی موحد مومن آنست کہ نجات وہلاکت جز از حضرت

حق نداند واعتماد بسعادت وشقاوت بر گناہ نہ نہد زیرا کہ شقاوت وسعادت ازان

وقت است کہ این بود ونہ گناہ ونہ طاعت بود ونہ مذہب وسنت وجماعت نظم

زہد تو بچہ کار آید چون راندہ درگاہی * کفرت چہ زیان دارد چون نیک سرانجامی

اے عزیز کارہا ئے خدا تعالی معلول بعلت نیست ہر کہ را خواند بے علت خواند و

ہر کہ را راند بے علت راند ہر چہ واند کند ومحتاج ہیچ چیز نبود و از ہیچ چیز نپسندید وفیہا نا

مطلق است وماضی ومستقبل وحال واستقبال وازل وابد نزد او یک است * ہر چہ

خواست کرد وہرچہ خواہد کند یفعل اللہ ما یشاء ویحکم ما یرید ما شاء اللہ

کان و ما لم یشا لم یکن او را جلوه دهد ۔ نظم آنرا کشتی از صومعه در دیر گبران
افگنی ۔ دوین را کشتی از بتکده سر حلقهٔ رندان کنی ۔ چون و چرا در کار تو عقل زبون
را رسد ۔ قربان دہ حضرت توئی حکم که خواهی آن کنی ۔ یعنی عزازیل عابد هفتاد
لک سال را یعنی بلعم باعور و برصیصا زاہد را از صومعهٔ قدس و از سجادهٔ قرب بیرون
آری و در دیر گبران اندازی و حضرت ابابکر و عمر و عثمان را از بت کده لات و عزا
بیرون کشی سر حلقه اولیا و اصفیا گردانی یعنی زنجیر شقاوت ازل که در گردن آن
لعین بود عبادت حالی و ظاہری ہیچ کار نکرد و رشته سعادت ازلی که در گردن این
مسعود بود بت پرستی ایشان ہیچ زیان نه نمود قال لی یا غوث الاعظم جعلت
الفقر و الفاقه مطیتین الانسان من رکبها فقد بلغ المنزل قبل
ان یقطع المفازات و البوادی گفت اے غوث بزرگ گردانیدم من فقر و فاقه
را مطیب مر انسان را کسی که سوار شود بر آن ہر دو پس تحقیق رسید بمنزل طو پیش از قطع
کردن مفازات و مفار بوادی ۔ ای عزیز اگر خواهی که ازین دریائے عمیق و از
بادیه مہلک سلامت در گذری و بکنار مراد برسی پس باید که بر کشتی و مرکب فقر و
فاقه سوار شوی برائے قطع منازل جز این مرکب دیگر نیست یقین دان زیرا آنکه
حجاب این راه و بند این گذرگاه تعلق است چنانچه شیخ سعدی میفرماید ۔ بیت
تعلق حجاب است و بی حاصلی ۔ چو پیوندها بگسلی واصلی ۔ تعلق دور نشود و پیوندها شکسته
نگردد مگر بفقر و فاقه زیرا آنکه فقر عبارت گذشتن از ہستی است و فاقه عبارت از شکستن

شہوات تا شہوات نفسانی دور نکنی بدوست نرسی۔ چنانچہ حضرت موسیٰ را فرمان
شد تجوع ترانی و شیخ بایزید را حکم شد دع نفسک و تعال حضرت سلطان الانبیاءؐ
کہ فرمودہ اند اجیعوا بطونکم و عروا اجسادکم و اکموا اکبادکم لعلکم
ترون اللہ جھرۃ ای عزیز برائے حصول مقصود و برائی وصول محبوب زاد
و راحلہ از فقر و فاقہ سازی تا زود بمنزل برسی و ہر کہ رسید بدیں زاد و راحلہ رسید زیرانکہ
در ابتدا تجرید و در انتہا تفرید حاصل نشود مگر بفقر و فاقہ × ای عزیز فقر عبارت
از نیستی و فنا و محو است و فاقہ عبارت از امساک خودی و پندار دوئی است تا
سالک بنیستی و فنا و محو است از خود حاصل نیاید و بقا و ہستی رو نمی نماید تا امساک
خودی و پندار دوئی دور نکند افطار عود است حاصل ابیت عند ربی ھو
یطعمنی و یسقینی کنایت ازوست × روزہ عبارت امساک از غراست و از
شہوات و لذات نفسانی و جسمانی بنیت و افطار عبارت از وصول مشاہدہ عین است
و بذوق شوق سرے در درون جان است کہ الصوم لی و انا اجزی بہ یعنی
کسی کہ امساک کرد از برائے من از غیر من و از لذات نفسانی پرہیزد از برائے من
پس من وے باشم یعنی جمال مشاہدہ من وے بود پس روزہ عبارت از اتصال
فہم من فہم × قال لی یا غوث الاعظم لو علم الانسان ما کان لہ
بعد الموت ما تمنی الحیوۃ فی الدنیا و یقول بین یدی اللہ کل لحظۃ یا
رب امتنی امتنی اے غوث بزرگ اگر دانستی انسان کہ چیز است مر انسان را

بعد الموت پس آرزو نکرد می حیات را ور دنیا پس شگفتے و بیخوا ستے از درگاه حق سبحانہ
عزوجل ہر لحہ اے پروردگار من بمیران مرا شتاب چوں دنیا بندیخانہ مومن باشد
بحکم الدنیا سجن المومن وجنة الکافر پس در بندیخانہ ہیچ آسایش و راحت
نیابد و بعضے جا گفتہ اند کہ الدنیا واھة لیس فیھا راحة و بعضی فرمودند ای عزیز
اینجا چہ جائے راحت است و چہ حظ باشد مرد مکروه را در جائے مکروه قرار بود زیرا نکہ
کرم پلیدہ خوش نبود و قرار نگیرد مگر در پلیدی — ای عزیز مومن ظریف است جز در جای
ظریف قرار نگیرد و در جائے مکروه آرام نکند این ہمہ نعمت عقبی است اگر در دنیا رحمت و
راحت بودے ہیچ انبیا و اولیا از اینجا رحلت نفرمودے وعده دیدار حضرت پروردگار
در اینجا نمودے الموت جسر یوصل الحبیب الی الحبیب نفرمودے یعنی
موت پل است کہ میرساند دوست را بدوست تا بر این پل سوار نشود بمحبوب نرسد
اکنون بدانکہ ای عزیز موت بر دو نوع است یکی صوری دویم معنوی — موت معنوی
آنرا گویند کہ باختیار بود و بجہت حاصل آید پیش از مرگ کہ بداں امر حضرت نبوی
صلی اللہ تعالی علیہ وعلی آلہ واصحابہ وسلم فرموده کہ موتوا قبل ان تموتوا
ہر کہ بدین مرگ بمیرد براد مقصود و محبوب خود رسید و موعود دیگراں مقصود کرد — ہر کہ
در عشق بمیرد ہمہ تن جان باشد مصرع ہر کہ از جاں بمیرد زنده بجاناں باشد
ای عزیز باختیار مردن آں بود کہ از جمیع حظوظ نفسانی و شیطانی مباح و غیر
مباح پاک شوی و از صفات ذمیمہ و حمیده برای ایں معنی بر ہیچ چیز قائم مدعا زم

وجازم نباشی چنانچہ مردہ خود را و تصرف خود را در دست غیرے می نہد و ہیچ حرکت و
سکون از خود نمیکند این را موت معنوی خوانند و این جز انبیا و اولیا نباشد۔ لو علم
الانسان اگر بدانید مردم کہ بعد موت معنوی این حصول است مر انبیا و اولیا را در
ہر لحظہ و لمحہ بگویند پیراں مرا اے حضرت پروردگار بدین موت معنوی ۔ ای عزیز
بدین موت مردن کار مردان است ہر کہ بدین موت مُرد بمقصود رسید ۔ ای عزیز
جان بجاناں دہ وگرنہ از تو بستاند اجل خود تو منصف باش حافظ این نکو یا آن نکو ۔
بیت چو روزے بہ بیچارگی جاں دہی ۔ ہماں بہ کہ در پائے جاناں دہی ۔
ای عزیز این موت است کہ بداں امر حضرت بعبالست فتمنوا الموت ان کنتم
صادقین و از روئے موت ظاہری منع و از روئے موت معنوی فرض است
اے محبوب من ترا بدرگاہ من این منزلت و رفعت است و در پردۂ غیب پس کسانیکہ
بیرون پردہ اند ندانند مراتب درون پردہ را ۔ قال لی یا غوث الاعظم
حجۃ الخلائق یوم القیامۃ الصم والبکم والعمی فہم یحجوا فی القبر
کذالک حجۃ خلایق این اضافت مصدر بسوئے مفعول است و ذکر فاعل ترک
مراد ازیں حجت حضرت عشق مر خلایق را روز قیامت بکری و گنگی و کوری بود۔ پس
ہیچ کردند و گریہ و زاری در گور ہمچنیں باشند ۔ ای عزیز فردا بگور سوال کردہ شود
از ہر نعمت کہ عطا کردہ شدہ است چرا شکر این نعمت بجا نیاوردید کہ از ہمہ نعمتہا بزرگ
نعمت بینائی و شنوائی و گویائی است ۔ ای عزیز آدمی کہ شرف و نعمت بر ہمہ یافتہ

ازیں نعمت اگر سائلی سوال کند کہ جملہ حیوانات ایں نعمت دارند نیک موجہ آید جواب
ای عزیز ایں گویائی گویائی دیگر و ایں شنوائی شنوائی دیگر و ایں بینائی بینائی
دیگر زیر آنکہ ایں شنوائی و بینائی و گویائی تعلق بروح اضافی دارد و نفخت فیہ
من روحی کہ ایں روح پرتو روح رب است اگر شنوائی و گویائی و بینائی انسان
و حیوان برابر بودے پس حیوان نیز رسیدہ شدے ازیں نعمت پس تحقیق شد کہ
ایں گویائی و شنوائی و بینائی دیگر است ای عزیز سامع آں سمع است کہ سامع
کلام حق است و ایں آں بصر است کہ ناظر جمال حق است اکنوں بمقصود باز گردیم
کہ روز قیامت بسیار افسوس خورند بکری و گنگی و کوری یعنی چوں ایشاں کلام حق
نشنیدند و بزباں ذکر حق نکردند و بدل مشغول نشدند و مشاہدہ آیات حق ندیدند
و بدال محظوظ و مستغرق نشدند و چوں نعمتہائے ایشاں سلب آنگاہ شناختند بر
حکم النعمۃ اذا فقدت عرفت پس چنداں افسوس و ندامت خورند و گریہ
و زاری نمایند و متحیر و بیہوش شوند کہ چرا ایں نعمتہائے بزرگ راحق بجا نیاوردیم و شکر ایں
مشغول نگشتیم قال لی یا غوث الاعظم المحبۃ حجاب بین المحب والمحبوب
فاذا فنی المحب عن المحبۃ فقد وصل الی المحبوب یعنی محبت حجاب است میان
محب و محبوب چوں فانی گشت محب از محبت پس تحقیق رسید بسوئے محبوب - یعنی
ای عزیز محب و محبوب را یک دائرہ فرض کن و محبت خط وسطی آں میان محب
و محبوب چوں خط وسطی طرح افتاد چنانچہ بصورت دائرہ بود دو نیمچاں رو نماید یعنی ظہور

اسم محب و محبوب از محبت است چون محبت برخیزد محب محبوب گردد یعنی چنانچه
یک دایره بخط اوسط دو قوس شد یک قوس را نام محب نهادند و قوس دویم را نام محبوب
نهادند چون خط اوسط از میان برخیزد محب محبوب گردد فهم من فهم ۔ ای عزیز یعنی
ای محبوب من نظر بردار شعور خود و میان بیار محب محبوب را از عین حقیقت یک
وجود انگار که کون المحب کون محبوبہ یعنی چون خود را فانی ساخت این حقیر
برآورد که انا لیلی و لیلی انا زیاده تصریح نتوان نمود قال لی یا غوث الاعظم
رایت الارواح کلها یرقصون فی قوالبهم بعد الست بربکم یوم القیٰمۃ
گفت اے غوث بزرگ دیدم ارواح عاشقان را که آں همه ارواح رقص میکنند در قالب
خویش بعد فرمان الست بربکم ۔ ای عزیز ارواح عاشقان همیشه در رقص اند و سکون
و قرار بر ارواح عاشقان حرام است که السکون علی قلب الاولیاء حرام یعنی
تحرک اولیاء ارواح از استماع الست بربکم ۔ اگر سائلی سوال کند که فرمان الست بربکم
در ازل یکبار واحد بود حالا رقص ارواح در آمد بکدام معنی جواب ای عزیز کلام حضرت
محبوب چندان لطیف و ظریف است و شیریں چون آں کلام بسمع جان ایشان رسید
چندان لذت و ذوق و محظوظ شدند که تا ابد الآباد در رقص اند و تحرک و بداں حظ و لذت
مستغرق اند و محو گشته همیشه آں استماع در سمع جان ایشان هر لحظه و لمحه حاضر و موجود است
جواب دویم چنانچه ذات حضرت محبوب را حد و نهایت نیست همچناں کلام حضرت محبوب را
صورت و انقطاع نیست پس تحرک در رقص ارواح عاشقان را سکون و قرار نیست

فهم من فهم ای عزیز عاشقانرا که رقص و جنبش که در حال سماع پیدا آید رقص و جنبش
ارواح که از ندائے الست بربکم روئے نمودہ الا چوں کلام حضرت لطیف و ظریف میشنوند
آں جنبش روح برایشاں غالب میگردد و در تن اثر میکند جملہ اعضا در حرکت و رقص
می آیند پس ارواح آں کسانیکہ از ندائے الست بربکم مست گشته بودند و در رقص
در آمده بودند تا ابدالآباد در رقص اند و ارواح کسانیکه بدال فرمان حضرت سبحانه
محظوظ نگشته بودند در ایشاں جنبش ہیچ اثر نمیکند و ازیں حظ و ذوق بے نصیب و محروم
اند ای عزیز حرکت ظاہری نتیجه حرکت معنوی است یعنی حرکت بدن علامت حرکت
روح است و حرکت روح علامت حظ و ذوق و شوق که از ندائے الست بربکم روئے نموده
بودند۔ ای عزیز حظ روح در قلب اثر میکند و از قلب بقالب میرسد اعضا در حرکت
می آید و مرغ روح پرواز میکند میخواہد که قفس بیروں رود و بوطن اصلی میرسد قفس
و امن که میکرد و قفس با نیز در حرکت و گردش می آرد رزقنا الله وایاکم کرماً و
لطفاً هذه النعمة قال لی یا غوث الاعظم من سألنی عن الرؤیه
بعد العلم فهو محجوب بعد الرؤیة ومن ظن ان الرؤیة غیر العلم
فهو مغرور برؤیة الرب گفت اے غوث بزرگ کسی که پرسد از من رؤیته بعد
علم رؤیته پس اوست محجوب بعلم رؤیته و کسی که گمان برد آنکس بدرستی که رؤیته بغیر علم
است پس اوست مغرور برؤیته رب × ای عزیز دیدن و دانستن است چوں تحقیق
دانستی ببین که جہاں صورت است معنی دوست و در معنی نظر کنی ہمه اوست

ای عزیز پس هر که سوال کند از که سوال کند سوال در دوئی و شعور خودی است
دیدن عبارت از ارتفاع دوئی و خودی است پس اگر سوال کند محجوب بود ای عزیز
در باب آنچه فرمان عالیشان است که دیدن حضرت حق غیر علم نیست که لا تدرکه
الابصار وهو یدرک الابصار ای عزیز این درگه شی محدود باید و او لا حد است
پس درگه برای دیدن رنگ و صورت و چشم باید حضرت حق سبحانه و تعالی از این منزه
پس دیدن حضرت حق غیر علم نیست ای عزیز حضرت حق را بحق توان یافت و شناخت
که عرفت ربی بربی ای عزیز ذات حضرت حق معنیست و صورت آن صفات
است و صفات معنیست که صورت آن اسما است و اسما معنیست و صورت آن
افعال است یعنی لاهوت معنیست و صورت آن جبروت است و جبروت معنیست
که صورت آن ملکوت است و ملکوت معنیست که صورت آن ناسوت است یعنی این
طریق دیدن و دانستن است ای عزیز بگوش هوش بشنو که چه مینویسد برای
دیدن معنی دیده معنوی باید بایست دیدن روی ترا دیده جان بین باید و این
کجا مرتبه چشم جهان بین من است ای عزیز ذات بدیده صفات توان دید
پس علم صفاتست صفات را بدیده اسما و اسما بدیده افعال ای عزیز هر چه در
عالم خود دیده بینائی که بدان خدا تعالی را ببیند و بداند و شناسد پس بدیده روح ظاهر
ملک توان دید و بدیده دل ملکوت و بدیده روح جبروت و بدیده سر لاهوت پس
بدیده ظاهر افعال و بدیده باطن اسما و بدیده روح صفات و بدیده سر ذات پس برای

دیدن ذات دیدہ صفات باید کہ آں علم است فہم من فہم قال لی یا غوث

الاعظم من رآنی استغنی من السوال فی کل حال ومن لم یرانی

فلا ینفعہ السوال فھو محجوب عنہ بالمقال گفت اے غوث بزرگ کسی کہ دید

آنکس مرا او بی نیاز است آنکس از سوال در ہمہ حال وکسی کہ ندید مرا پس نفع نکند آنکس را

سوال زیرا آنکہ او محجوب است ازاں دیدن بگفتگوی ٭ ای عزیز ایں فرمان را معانی

بسیار است اما بقدر فہم خود چیزے مینویسم یعنی کسی کہ مرا دید مرا یافت او سوال از چہ

چیز کند ازیں کدام نعمت بہتر است وفاضلتر است کہ او خواہد در ینصورت ترقی اعلی

بسوئے او ہم لازم آید ایں محال است۔ دوئم آنکس کہ مرا دید مرا یافت ہمہ یافت وہمہ

ازاں وے گشت کہ من لہ المولی فلہ الکل پس چہ خواہد وبرائے چہ خواہد بیت

دیوانہ کنی ہردو جہانش بخشی ٭ دیوانہ تو ہردو جہاں را چہ کند ٭ سیوم کسی کہ خدا تعالی

را دید وشناخت از خود رفت ومحو مطلق گشت پس او چہ خواہد وبرائے چہ خواہد یعنی

خواستن طمع وخودی بود واز طمع خودی پاک گشت ۔ چہارم کس کہ حضرت حق را

دید وشناخت در مقام بین الجمع رسید پس بخود آمدن وروئے بسوال آوردن تفرقہ

بود وتفرقہ شکست ونقصان کمال است فہم من فہم وکسی کہ ندید مرا پس نفع نکند

اورا سوال زیرا آنکہ او محجوب است بسوال ۔ ای عزیز ہر چند معنی است یعنی کسی

کہ حضرت حق را ندید ونشناخت پس اورا سوال چہ نفع کند زیرا آنکہ چوں از دیدن حضرت

حق محجوب گشت واز یافت حق محروم ماند او بے نصیب ازل واہد گشت زیرا آنکہ سر ہمہ

سعادتہا و اصل ہمہ نعمتہا دیدن و شناختن حضرت حق است چوں حضرت حق را ندید
و نیافت پس او چہ دید و چہ یافت بیت گر ہر دو جہاں دہند مارا + چوں وصل تو
نیست بے نوائیم یعنی ہیچ ندید و نیافت بیت دیدہ را فائدہ آنست کہ دلبر
بیند + ورنہ بیند چہ بود فائدہ بینائی را یعنی بینش نابینا گر دو جہان عوض
دہند او را ہیچ نفع نہ کند یعنی سوال غیر حق نزدیک اہل معرفت بطالت و ضلالت
است یعنی غیر حق را جمال و کمال کجا است بیت ہر کس ز در تو حاجت خود میخواہد
من آمدم از تو ترا میخواہم دویم کسی را کہ بحق حضور است حاجت نبود پس او را
سوال چہ نفع یعنی خواست او قبول نیفتد زیرا آنکہ مستجاب الدعوات ولی اللہ بود
سوال بے معرفت ولی حضور نفع نکند سیوم کسی کہ مرا دید مرا شناخت او بے نیاز
گشت از ہمہ قیود و گنگ گشت از ہمہ گفتگو فارغ شد از ہمہ جہت و جستجو [illegible] من
عرف اللہ کل لسانہ نقد وقت او شد بیت چو بلبل روئے گل بیند زبانش
در حدیث آید مرا از دیدن رویت فرو بستہ است گویائی پس گفتگوئے او ہیچ
نفع نکند و جست و جوئے او ہیچ سود ندارد زیرا آنکہ او محجوب است بگفتگوئے خویش

قال لی یا غوث الاعظم لیس الفقیر عندی من لیس لہ شیئ
بل الفقیر الذی لہ امر فی کل شیئ اذا قال لشیئ کن فیکون گفت
اے غوث بزرگ نیست فقیر نزدیک من آنکس است کہ نیست مر ویرا چیزے بلکہ فقیر
آنکس است کہ مر او را امر بود در ہر چیزے و چوں گفت آں فقیر مر چیز را کہ شو پس آں

شود یعنی اذا تم الفقر فهو الله یکون علیشه کعیش الله - ای عزیز
فقیر حقیقی آنست که تخلقوا باخلاق الله بود - ای خلق گیرید بخلقها ے من -
والتصفوا باوصاف الله باشد وازصفات بشریت گذشته وباوصاف الوهیت
موصوف گشته اے محبوب من همه فقیران درمقام نیستی وفنا اند وازصفات بشریت
وازاحتیاج غیریت گذشته اند تو آں فقیری که درمقام بقا وهستی رسیده و صفات ربوبیت
وعینیتی حاصل کرده چنانچه بحکم من موجود معدوم ومعدوم موجود شود همچناں ازامر
تو نیز ناپدید آید وپیدا ناپیدا گردد وشرح ایں سخن بالا گذشته قال لی یا غوث الاعظم
لا الفة ولا نعمة فی الجنان بعد ظهوری بها ولا وحشة ولا حرقة فی النار
بعد خطابی لاهلها گفت اے غوث بزرگ نه الفت بود مر هیچ یکی را با هیچگی و نه
انس بود مر محبی را با محبوب نه ذوق نعمت بود مر اهل نعمت را در بهشت بعد از ظهور
من دران بهشت و نه وحشت و نه سوزش بود بعد خطاب من مر اهل آں دوزخ را
نظم هرجا که سلطان خیمه زد غوغا نماید عام را × چو آفتاب برآید ستاره را چه وجود
اذا تجلی شیء خضع له نزدیک ایں فقیر بهشت محو میشود ومکان لامکان گردد -
پس مر ذات حق را حد ومکان لازم آید تعالی الله عن ذالك علوا کبیرا
اگر سائلی سوال کند که بهشت جائے باقی است محو او چگونه درست آید جواب نعمت بهشت
نیز باقیست محو او نیز جایز نبود اکنون بقدر فهم جواب هر دو مینویسیم انشاء الله تعالی
ای عزیز در تجلی ذات نه اسم بود ونه رسم ونه نقل ونه اثر چنانچه در جمال شاهد مجازی

عاشق ہمہ چیز محو گردد و مبتلاشی میداند و از شعور خود بے شعور گردد خاصا کہ در جمال
وکمال شاہد حقیقی و از انوار تجلی ذاتی چگونہ ہمہ چیز محو و متلاشی نگردد و از شعور خود بے شعور
نگردد ای عزیز دریاے مطلق کہ لاحد است اگر بر حوض مقید غالب آید آب او را
وحید او را دریا بد مکان آب مقید لامکان است و آن آب مقید مطلق گردد وحید او
لاحد شود پس ای عزیز ذات حضرت حق نامحدود است و نامتناہی بر ہر حد کہ
غالب آید آن حد را نامحدود گرداند و مکان را لامکان سازد فہم من فہم
من لم یذق لم یدر قال لی یا غوث الاعظم انا اکرم من کل
کریم وانا ارحم من کل رحیم وقال انی انا الکریم الرحیم گفت ای غوث
بزرگ من کریم ترم از ہمہ کریمان و من رحیم ترم از ہمہ رحیمان وگفت مرا بدرستی
و راستی کہ من کریم و رحیم ہستم ای عزیز کریم دانی کہ کیست اگر کسی ہزار گناہ کند
ہمہ را بخشد و بجاے آن ہزار نیکی دیگر ثبت کند سبحان اللہ خاصا کہ اگر آن باشد
اگر کسے لک گناہ کند ہمہ را بخشد و بجاے او لک نیکی کند و رحیم بسیار بخش را گویند کہ
ہرگز بر انتقام نرود و ہمہ عذر ہا بپذیرد و چندان کند کہ او را حساب نکنند و در عدد
و شمار نیاید و اگر کافرے بدکردار تمام ملک دنیا دہد بدرگاہ او منفذ ارے نباشد
و اگر مومن گنہگار را تمام نعمت عقبی بخشد بدرگاہ او غنیمتی نباشد و بسیار بخش آنرا
گویند کہ از ازل تا ابد بدرگاہ جز بخشش نبود و ہرچند کہ بخشش کند قیمت نبود ای عزیز
بتاکید فرمود کہ بدرستی و راستی بتحقیق و بالیقین و بلا شک و لا شبہ و لا ریب کہ من کریم

ہستم رحیم یعنی اے طالبان واے عارفان واے عاشقان وای صالحان
وای جمیع بندگان من کریم رحیم ہستم مومنان وکافران را وصالحان وفاجران را در
عقبیٰ قال لی یا غوث الاعظم نم عندی لا کنوم العوام ترا نی
ترانی قطب یارب الاعظم کیف انام عندک قال خمود الجسم
عن اللذات وخمود النفس عن الشهوات وخمود القلب عن
الخطرات وفناء ذاتک فی الذات گفت اے غوث بزرگ بخسپ نزدیک
من نہ بچو خسپیدن عوام بہ بینی مرا۔ پس عرض کردم کہ اے پروردگار من چگونہ
بخسپم نزدیک تو گفت بخمود تن از لذات وخمود نفس از شہوات وخمود قلب از خطرات
وخمود روح از خطیات وفناء ذات ای عزیز خسپیدن عوام بالذات وشہوات و
باسایش تن وبہ آرزوئے نفس ودل پر از کبر وکینہ وحسد وحرص وروح از خطیات
والہام پریشان یعنی بخسپ بتزکیہ نفس وبا تصفیہ دل وباتجلیہ روح وتجلیہ سر تو مرا
ای عزیز ہر کسی کہ اینچنین خواب کند پس او جز حق را نہ بیند ای عزیز خواب عام
عبارت از بے شعوری وغفلت است وبرادر مردن است کہ النوم اخ الموت
کہ بالذات وشہوات وکبر وکینہ وحسد وحرص وخطرہ خسپد آواز مردہ ہم نبرد۔ ہرچہ در
بیداری خیال وخطرہ وشہوات ولذات داشت ہماں در خواب رونماید۔ وخواب
خاص عبارت از بے شعوری وخودی ودوئی وبا تزکیہ وبا تصفیہ دل وباتجلیہ
سر وبالذات مشاہدہ وبا آرزوئے وصال وبا آتش جمال خسپند پس او را فناء ذات

فی الذات حاصل آید زیرا آنکہ ہرچند خیال در بیداری ہمان در خوابست این فرمان
در معراج حضرت غوث الاعظم است معراج ہمہ اولیا در خوابست یعنی در باطن خود ست
چون ایشانرا عروج باطن حاصل آمدے از شعور ظاہری بے شعور میشدے - پس
آن حالت را خواب بنامدے ای عزیز اگر انصاف دہی نکتہ بدیع نویسیم کہ از
عالم بخاطر رسید و بزرگان سنت و جماعت رضوان اللہ تعالی عنہم اجمعین کہ حضرت
خداوند کریم را در خواب دیدن درست داشتند و ہمین سر ست کہ در طور عقل و شعور
خودی این دعوی شرک است درست نباید جایز نہ پندارند اما اگر در طور عشق و
بیخودی و بے شعوری این حالت و این وقت رو نماید محال نہ پندارند - از راوی
مروی است کہ چون حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم را وحی آمدے
روئے مبارک سرخ میشدے و ہمہ اعضا در جنبش آمدے و از شعور بے شعور میشدے
و بوئے عنبر و عود و مشک و کافور پیدا و نیا ہر شدے آنگاہ حضرت حق سبحانہ با ایشان
بے ایشان سخن گفتے و اصحاب از جہت ادب چشم بر بستے این حالت را حضرت علمائے
ظاہر خواب و جنون و بے شعوری خوانند و حضرت باطن بے شعوری و بیخودی و
معراج جمع الجمع نام نہند درین حالت دیدہ و شنیدہ و گفت حضرت انبیا و اولیا رضوان
اللہ تعالی علیہم اجمعین است محال نہ پندارند و ہر دو طایفہ جایز پندارند و ایمان
و تصدیق از دل و جان بیارند قال لی یا غوث الاعظم قل لاصحابک
و احبابک من اراد منکم صحبتی فعلیہ اختیار الفقر ثم الفقر من الفقر

فاذا تم فلا هم الا انا گفت اے غوث بزرگ بفرمائی مر اصحاب و دوستان خود را
اگر کسی بجوید آنکس از شمار صحبت من پس بر آنکس لازم است که اختیار کند فقر بسبب نہایت
فقر از فقر وقتی که تمام شود فقر پس نباشند ایشان مگر موصوف بصفات من ای عزیز
فقر پیرایه انبیا و زینت اولیا و تاج و دواج انبیا و اولیا ہست ہر کس را که بدین دواج
برگزیدند و بمقام قاب قوسین رسیدند و ندا را اذا تم الفقر فهو الله و یکون
عیشه کعیش الله در دادند و فقیران را گویند که چشم ہمت بر دوز و قصور نبیند از دو و
فقیران را که از حظوظ دنیاوی و نفسانی دست بردارد و بہشتی خود را در نظر نیارد و چون
از خود ہیئت شود ہیچ ہست گردد یعنی میان بنده و حضرت خدا چهار حجاب است اول
اشد حجاب دنیا و حظوظ وے دوم حجاب دین و لذات سیوم حجاب اخروی و کرامات
وے چهارم حجاب شعور و شعاروی چون بنا فقر این ہر چهار حجاب بسوزد پس نور گردد
فاذا تم الفقر فهو الله حاصل آید شیخ این در چند جا بالا تحریر یافته قال
لی یا غوث الاعظم جعلت فی النفس طریق الزاهدین وجعلت
فی القلب طریق العارفین وجعلت فی الارواح طریق العاشقین
وجعلت فی السر محل الاسرار گفت مرا اے غوث بزرگ گردانیدم در نفس راه
زاہدان و گردانیدم در دل راه عارفان و گردانیدم در روح راه عاشقان و گردانیدم
در سر محل اسرار خود یعنی زاہدان در تزکیه نفس کوشند یعنی تن خود را از حدث و نجاست
نگاه دارند و زبان را از غیبت و فحش و دروغ پاک سازند و دست نیز جا بجا نباشند و پای

بجا آرند یعنی زاہدان در طہارت ظاہر سعی و کوشش بلیغ فرمایند و عارفان در تصفیہ
دل کوشند یعنی باطن خود را از صفات مذمومہ چنانچہ حسد و حرص و کبر و کینہ و غل و غش
و بغض پاک دارند جملہ حرکات و سکنات خلق از خالق دانند واللہ خلقکم وما
تعملون بر خوانند و عاشقان در تخلیہ روح سعی بلیغ نمایند یعنی روح خود را از محبت غیر
خالی دارند و باطن را از مودت اغیار پاک و مصفا سازند و روح ایشان ہمیشہ مشتاق
دیدار بود و در ذوق و شوق یار بود و از غیر بیزار بود و از خطاب یحبہم ویحبونہ
مخمور بود و دیگر دانید محل اسرار یعنی در سر ایشان سریست کہ لا یجوز کشفہ
سریست در عہد حقیقہ گر شود آن کشف بی شبہ بے نمونہ صورت معبود می برآید ای عزیز
ہر چہ اسرار عیان تو اند نمود بیان تواند کرد قال لی یا غوث الاعظم طوبی لک
ان کنت عفوا و رحیما علی برائی گفت اے غوث بزرگ خوشی مر ترا اگر
باشی تو مہربان بر خلق من قال لی یا غوث الاعظم کل شیئ مسکنہ
ومظہرہ انا والی المصیر گفت اے غوث بزرگ من مسکن ہر چیز و مظہر آن
چیز ہستم و بسوئے من بازگشت ہر چیز ہست ای عزیز اکنون دریاب اگر واجب الوجود
نبودی ممکن الوجود رو نمودے یعنی بوجود حضرت حق ہمہ وجود موجود شد اگر عرش مجید
واگر ذرہ حقیر ای عزیز خواجہ حسین منصور حلاج بشنو کہ چہ نیکو بیان فرمایند کہ اللہ
مصدر الموجودات ای مظہر الموجودات والیہ المصیر یعنی منہ
بدا و الیہ یعود شاہد حال است کل شیئ یرجع الی اصلہ نیز دال بر ہمیں

است ای عزیز این ماوائے وساکن ومظہر ظرف ومظروف ندانی وحلول واتحاد
نہ پنداری بلکہ ہر چیزے بقاء حضرت حق باقی بود وبہ امر حضرت حق سکون وقرار دارند
وبظہور حضرت حق ظاہر کل شیئ ھالک الا وجھہ لہ الملک ولہ الحمد والیہ
ترجعون یعنی ہر چیز بخود ہلاک ومعدوم مطلق است الا وجہہ کہ بحق قایم وساکن و
ظاہر است فہم من فہم۔ قال لی یا غوث الاعظم اعتصموا فی دعوت
الفقراء فانھم عندی وانا عندھم گفت اے غوث بزرگ بگو مر اصحاب
خود را کہ تکیہ گیرند وپناہ جویند در دعاء فقراء پس بدرستی وراستی کہ ایشاں نزدیک من
اند ومن نزدیک ایشاں ہستم۔ ای عزیز حاصل سخن اینست کہ فقراء مقبولان درگاہ
محبوباں بارگاہ حضرت اللہ اند ہر کہ بہ پناہ محبوباں رود از خوف وقہر ایمن گردد۔ وہر کہ
تکیہ محبوباں جوید از ہمہ عالم بے نیاز بود ہر کہ رجوع بدعوت محبوباں کند ہمہ مراد در کنار
وے نہند۔ قال لی یا غوث الاعظم لا تنظر الی الجنۃ وما فیھا ولا
تنظر الی النار وما فیھا حتی ترانی بلا واسطۃ گفت کہ اے غوث بزرگ کہ
نظر مکن سوئے بہشت وچیزے کہ دراں جنت است ونظر مکن سوئے دوزخ وچیزے
کہ دراں دوزخ است تا بہ بینی مرا بغیر واسطہ یعنی عبادت از جہۃ بہشت وحور وقصور
مکن واز خوف دوزخ وعذاب وعقاب نیز یعنی محض لوجہ اللہ ورضاء اللہ
بکن تا مرا بہ بینی بے واسطہ یعنی فرداء قیامت فرمان رسد مر آنکسان را کہ پرستش برائے
بہشت کردند ویا از خوف دوزخ کہ اے کم ہمتاں واے ناشاکراں اگر بہشت ودوزخ

نیا فزیدمے پس شمایان عبادت وپرستش من نمیکردید یعنی منعم راترک داده سوئے نعمت
نگریستید پس نعمت ازان بہشت بے وصال حاصل نیاید و میسر نگردد ای عزیز نزدیک
عارفان کامل ہرکہ نجات ازعبادت داند وہلاک از گناہ او مشرک است نہ موحد زیراکہ
منجی ومہلک غیرحق دانستہ وموحد آنست کہ منجی ومہلک جز حق را نداند ونافع وضار
جز صانع را تصور نکند تا ازین ہردو حجاب بیرون نیاید وصول بحضرت حق میسر نگردد ــ
یعنی اے محبوب من ہمہ عالم باین دو حجاب محجوب اند بہ بہشت ودوزخ ودین ودنیا
ونیکی وبدی وقہر ولطف وقرب وبعد وخوف ورجا ونور وظلمت وطاعت وگناہ نظر
خود را ازین ہردو حجاب بردار تا باشی ازجمال وکمال من برخوردار واللہ اعلم ہ قال
لی یا غوث الاعظم من شغل بسوائی کان مصاحبہ نار یوم القیمۃ
واھل الجنۃ یتعوّذون عن النّعیم کاھل النار یتعوّذون عن الجحیم
گفت اے غوث بزرگ کسیکہ مشغول است آنکس بغیر از من پس باشد مصاحب آنکس
در روز قیامت آتش واہل بہشت وقتیکہ مشغول ومشوف شوند باجمال وکمال من
پناہ خواہند از بہشت یعنی رجوع نکنند باز بہ بہشت وفریاد بردارند ہمچو اہل دوزخ کہ مشغول
بعذاب وعقاب وپناہ جویند از دوزخ وفریاد بردارند از عذاب ای عزیز نزدیک
عاشقان صادق غیر دوست را جمال کجاست وراحت کجا است بغیر لقاء دوست کہ لا
راحۃ للمؤمنین بدون لقاء اللہ اگرچہ بہشت پر نعمت بود باحور وقصور آمادہ
ببیت صحبت حور نخواہم کہ بود عین قصور ہ باخیال تو چرا با دگرے پردازم ای عزیز

چه راز میرود میان محب و محبوب که هرکه با غیر من مشغول است مصاحب دو بار است
یعنی هرچه غیر من است همه آتش است اگر بهشت پر نعمت است * ای عزیز
جنت فردوس تا رخ زیبا تو نه بینم * فردوس چه کار آید اگر یار نباشد * آورده اند که
لیلی را فردائے روز قیامت امنا و صدقنا در دوزخ نمایند و مجنون اشتیاق نماید در
دوزخ افتند بیت گر سلسلهٔ زلف تو بر دوزخیان بندند * و بیچ نماز خود دوزخ
بجا خواهند * یا دوست کنج فقر بهشت است و بوستان * بے دوست لعنت است
بجاه تونگری - نزدیک اہل معرفت ما شغلك عن الحق فهو صنمك
وطاغوتك پس پرستنده صنم مشرک بود * مشرک صاحب نار باشد رحمه الله
المعرفت ای عزیز این نیز عطف کلام بر سابق که اہل قرب فریاد کنند از بعد یعنی
چون بقرب معنوی حقیقی ذاتی رسند از قرب صفاتی و افعالی فریاد بر آید یعنی این
قرب ایشان بعد نماید یعنی سوهد چون بدریا بر ذات غوطه خورد و از شعور هستی بے شعور
شود چون اندک بسوز باز آید قرب روبی نماید فریاد ازین بر آید یعنی آسایش در مرتبه
ذات است که آن مقام تمکین است و قرب و بعد مقام تلوین است ای عزیز قرب
و بعد هر دو حجاب اند چون ازین گذشتی با حق پیوستی فهم من فهم فریاد هر کس در مرتبه
خود است حسنات الابرار سیئات المقربین و سیئات المخلصون
علی خطر عظیم نیز شاهد این حالست بیت حوران بهشتی را دوزخ بود اعراف *
از دوزخیان پرس که اعراف بهشت است * چون آن مراتب طی کند از فریاد

خلاص شوند ای عزیز فہم من فہم این سخن کار ہر کس نیست بیت ہنوز از کاف

کفرت ہم خبر نیست بہ حقایق ہائے ایمان راچہ دانی ای عزیز کثافت و لطافت ہر

دو مرتبہ خود دارد ہمچنانکہ نیشکر و شکر تری و نبات و مصری مقدار مرتبہ خود دارد یعنی چون

شعور خوردی و بینی خبر دفرما و زیر رود رحمہ اللہ المصنف قال لی یا غوث الاعظم

ان لی عبادا سوی الانبیاء والمرسلین لا یطلع علی احوالھم احد من

اھل الدنیا ولا احد من اھل الاخرۃ ولا احد من اھل الجنۃ

ولا احد من اھل النار وما خلقتھم للجنۃ ولا للثواب ولا للعقاب

ولا للحور ولا للقصور فطوبی لمن آمن بھم وان لم یعرفھم یا غوث

انت منھم ومن علاماتھم فی الدنیا ان اجسامھم محرقۃ من

قلۃ الطعام ونفوسھم محرقۃ من الشھوات وقلوبھم محرقۃ

عن الخطرات وارواحھم محرقۃ عن الخطیات وھم اصحاب

البقاء المحترقون بنور اللقاء گفت اے غوث بزرگ بدرستی مرا بندگانند

غیر انبیاء و رسل کہ مطلع نیست کسی بر احوال ایشان از اہل دوزخ و آفریدہ نشدند

ایشان از برائے بہشت و نہ از برائے حور و نہ قصور خوشی مر آنکسانرا کہ ایمان آوردند

بہ ایشان اگرچہ نشناختند ایشانرا اے غوث بزرگ انت منھم تو از ایشان ہستی

و بعضی علامات ایشان در دنیا کہ جسمہائے ایشان سوختہ شدہ است از خطیات و ہم

ایشان از اصحاب لقا اند ای عزیز اکنون دریاب کہ از جہت محبت غیرت ہیچ یکی را

بایشاں معرفت نیست زیرا آنکہ ایشاں محبوبان حق اند کہ اولیائی تحت قبائی
لا یعرفهم غیری کہ ایشاں ہمیشہ در قید نور عظمت باشند و در پردہ سرادقات باشند
ای عزیز ہر یک از محبوب خود رشک می برد چنانچہ در خبر است کہ چوں حضرت رسالت
پناہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بمقام قاب قوسین او ادنی وَ
فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر رسیدند و دیدند کہ مرد سرہ از ہیجا پا
گلیم کشیدہ غلطید حضرت ایشاں را غیرت در کار شد کہ در چنیں جائے با ادب این بے ادب
کیست در مکان نیاز ایں بناز چیست فرمان حضرت سبحان در رسید کہ اویس است
حضرت التماس نمودند کہ مرا شوق تمام است کہ او را دریابم فرمان رسید کہ بعد از ہفتاد
سال اندکی استراحت کردہ و بدرگاہ من عہد کردہ کہ مرا در ہر دو جہاں پوشیدہ نگہ
داری ہیچ یکی را آشنا و شناسا نگردانی ما نیز عہد کردیم کہ ترا و مثل ترا با ہیچکس آشنا
و شناسا نگردانم ایں چہ اضافت خاص است بلکہ اخص الخاص است کہ انّ
لی عباد سوی الانبیاء والمرسلین اگر ایں اضافت عیاں سازم ہمہ زیر و زبر
گردد اما حضرت محبوب رب العالمین بشنو کہ الولایۃ افضل من النبوۃ و بزرگے
نیز فرمودہ بیت درخلوت گدایاں مرسل کجا بگنجد ٭ در تنگ نائے معنی صورت چہ کار
آید۔ میخواہم کہ معنی ایں حدیث و ایں خبر نویسم تا از دل رخصت نیافتم و گوشہائے
غیراں را متحمل ایں اسرار ندیدم سخن را بہ بیراہ گوئی افشاء سر الربوبیۃ کفر
زباں درکشیدم کہ لا یطلع علی احوالهم احد یعنی نہ خاص و نہ عام زیرا آنکہ ایشاں

محبوبان درگاہ و معشوقان حضرت اللہ اند ظہور ذات ایشان محض برائے ظہور ذات حق
است کہ با بہشت نسازند و با حور نہ پرواز ند و بر عسل و لبن نظر نمی اندازند ایشان در بہشت
باشند کہ ان للہ جنۃ لیس فیہا حور و قصور و لا لبن و لا عسل و لکن
تجلی ربنا ضاحکاً در بہشت مومناں حور و قصور نباشد کہ کسی بر حال ایشان
مطلع نگردد زیرا آنکہ خلقت وجود ایشان برائے بہشت و حور و قصور نیست محض برائے
شناخت و محبت ذات است و خلقت بصر برائے جمال و کمال خود و خلقت زبان برائے
کلام خود و خلقت قلب برائے محبت یعنی نظر ایشان جز بر جمال نیفتد و سمع ایشان
جز بر سلام نکشاید ای عزیز بر دعا حضرت سلطان المحبوبین نشنیدہ اللھم اجعل
فی بصری نوراً و فی سمعی نوراً و فی قلبی نوراً و فی لسانی نوراً و اجعلنی
نوراً - ای عزیز این محبوبان با تباع آں سلطان محبوب جملہ نور گشتند کہ ھم اصحاب
البقاء المحترقون بنور اللقاء کنایت از دست یعنی ایشان را از خود فنا و بقاء حق
باقی کہ چوں خود را فدا م باقی ساختہ اند باقی اند گشتند و ایشان سوختہ شدند بلقائے نور
چنانچہ عاشق شمع میسوزند و نور میگردد و اللھم اجعلنی نوراً عبارت ازاں نور است
ای عزیز چوں نار ظاہری ہر چیز را ہم رنگ و ہم صفت خود میگرداند و ہم اورا در خورد
بس نور خدا بر ہر کہ و بر ہر کہ غالب آید او را نیز ہم صفت خود گرداند ظاہر و باطن نور گردد
ای عزیز بہ کلام قدسی چہ فہم کردی کہ نہ ایشان از برائے بہشت اند نہ از برای حور
و قصور نہ از برائے ثواب و عقاب اند یعنی ذات حضرت حق سبحانہ چنانچہ پاکست منزہ

ہم ازیں چیزہا ایشاں بے پرواہی اند و پاک زیرآنکہ ایشاں ہم صفت و ہم تصرف
حضرت حق دارند و متصف باوصاف آلہی بر حکم اتصفوا باوصاف اللہ و
تخلقوا باخلاق اللہ زیادہ تصریح نتواں نمود ہم من فہم امنت منہم یعنی تو
یکی از ایشاں ہستی یعنی ہیچ یکی از ایشاں ترا و کمال ترا نشناختند و نداشند جز من فطوبی
لمن امن بھم وان لم یعرفھم پس راحت و خوشی مرکسی را کہ ایمان آورد
اگرچہ نشناسد اگر سائلی سوال کند اگر نشناسد چگونہ ایمان آرد ای عزیز شناخت بر
سہ نوع است یکی تقلیدی دویم استدلالی سویم تشہیدی یکی شریعتی دویم طریقتی ۔ سویم
حقیقتی یکی ظاہری دویم باطنی سویم سری و روحی یعنی بر کمال ظاہر ایشاں ایمان
آرد و حقیقت حال ایشاں بے معرفت بود چنانچہ فرمان صاحب شریعت است کہ
لی مع اللہ وقت لا یسعنی فیہ ملک مقرب ولا نبیٌّ مرسل پس تحقیق
پیوستہ کہ در رتبہ ایشاں و حال ایشاں ہیچ یکی را خبر نیست ای عزیز یعنی اے
محبوب من ہیچ یکی را از عالمیاں در رتبہ حقیقی تو خبر نیست و معرفت نیست ۔ چنانچہ
آوردند کہ مریدے از حضرت ایشاں در شہرے رسید و برائے ملاقات بزرگے کہ او را نسبت
نقشبندی بیکروند رفت آں بزرگ فرمود کہ با خود ہمیشہ بدرگاہ حضرت حق حاضرم اما پیر
شما را گاہے ندیدم او چوں بدرگاہ ایشاں حاضر آمد حضرت ایشاں فرمودند کہ احوال
درونی را بیرونی نداشند کہ محبوبان اندروں در پردۂ عصمت و سراچہ عزت باشند کہ
اولیائی تحت قبائی لا یعرفھم غیری و مردان بیروں در باشند ۔ قال

لی یا غوث الاعظم اذ اجادک العطشان فی یوم شدید الحرا

وانت صاحب الماء البارد ولیس لک حاجۃ بالماء فلو کنت تمنعہ

لکنت ابخل الابخلین فکیف امنعہم رحمتی وانا شاهد علی نفسی

بانی ارحم الراحمین اے غوث بزرگ چوں بیاید ترا تشنہ در روز سخت کہ ما و تو صاحب

آب سردی یعنی نزد تو آب سرد است و ترا باں آب حاجت نیست پس اگر دریغ

داری و منع کنی تو یعنی ندہی تو ہمیں آب را بداں تشنہ پس باشی بخیل تر از بخیلاں

پس چگونہ کنم من رحمت خویش را از ایشاں و من گواہ ہستم بر ذات خود باین کہ بدرستی

من رحیم ترم از ہمہ رحیماں ایں فرمان وال است برانیکہ یعنی من ہیچ محتاج نیم و ہمہ

چیز نزد من است و از اں ہنست و از ہیچکس دریغ ندارم و از ہیچکس ملاحظہ نکنم و از طاعت

و نیکی زیادہ و افزوں لنازم و از گناہ و بدی تنگ و نقصان نکنم نہ در دنیا و نہ در آخرت

ہر چہ پیدا کردم برائے بندگان کردم یعنی بعضے در دنیا امیر اند و در عقبیٰ است فقیر و بعضی

در دنیا فقیر اند و در آخرت امیر و بعضی در ہر دو سرائے امیر و بعضی در ہر دو سرائے فقیر و

بعضی را بر مقدار ہر یکی کہ علم من است آنچہ محتاج است بداں مقدار بدو رسانم یعنی اے محبوب

من تو دریاء رحمتی و ہیچ چیز محتاج نہ ہر تشنہ محبت و سوختہ فراق کہ نزدیک تو بیاید و بتو

رجوع بصدق نماید تو او را سیراب از شراب محبت مست گرداں و بجمال کمال من رساں

یعنی ذات تو موصوف بصفات من است چنانچہ ارحم الراحمین ہستم بر بندگاں و بندگان

خود و طالبان و معتقدان و صادقان خود ارحم الراحمین باشش فہم من فہم ×

قال لی یا غوث الاعظم ما بعد منی احد من المعاصی وما قرب
احد من الطاعات الا بعد الانکار یعنی اے غوث بزرگ نیست بعید ہیچ یکی را
از من بارتکاب معاصی و نیست قرب ہیچ یکی را بمن بطاعت مگر بعد انکار این ہر دو
یعنی قرب از فضل است و بُعد از قہر یعنی طاعت و معصیت شرط قرب و بعد و نجات
و ہلاکت نیست یعنی این ہر دو سبب است پس سبب غیر مسبب صورت نہ بندد و ظاہر
و باہر نگردد و طاعت بے قبول موجب شکر نگردد و معصیت بے قہر موجب بُعد نشود
و سائر بزرگان بارتکاب معصیت قرب یافتند چنانچہ حبیب عجمی کہ رباخوار بودند و بشر
حافی کہ شراب خور بود و فضیل قطاع طریق بود و بسا مردمان از طاعت بہ بعد رسید
چنانچہ بلعم و برصیصا و ابلیس پس ای عزیز کارہائے حضرت خداوند معلول بعلت نیست
من قبل قبل بلا علة ومن رد رد بلا علة برین سخن اجماع سنت و جماعت
است و ہمتا و دولت مخالف این نسخہ اند جواب دویم مگر بعد انکار یعنی ہر دو
مناسبت دل ازین ہر دو بردارد و نظر بر قہر و فضل بگمارد قال لی یا غوث
الاعظم لو قرب منی احد لکان من اہل المعاصی لانہم من اصحاب
الندم والعجز اے غوث بزرگ اگر قریب بودی از من ہیچ یکی ہر آئینہ بودے
قریب از اہل عصیان زیرا آنکہ بدرستی ایشان از اہل ندم اند و عجز ای عزیز ازین فرمان
حضرت سبحان این مفہوم پیوستہ کہ پشیمانان و عاجزان قریب اند از رحمت من زیرا آنکہ
خواہان مغفرت اہل عصیان اند و تشنگان آب رحمت اہل ندم اند و منتظران قدرت

اہل عجز اند ای عزیز پشیمان تر و عاجز تر ہیچ یکی از عاشق نیست نه روی بود له
و نه رای رفتن و نه طاقت گسستن و نه بخت پیوستن نیست نه بخت دولت آنم
که با تو نشینم و نه صبر قوت آنکم که از تو درگذرم پس از عاشق عاصی تر و عاجز تر و
پشیمان تر هیچکس نبود قریب تر اگر سائلی سوال کند که بکدام وجه عاشق عاصی باشد
جواب از جهت کار در خود نه اند فهم من فهم قال لی یا غوث الاعظم اهل
المعاصی محجوبون بالعصیان واهل الطاعة محجوبون بالطاعة ولی ورائهم
قوم آخرون لیس لهم غم المعصیة ولا لهم غم الطاعات وهم العارفون
گفت ای غوث بزرگ اہل معاصی محجوب اند بعصیان و اہل طاعت محجوب اند بطاعت
و مرا ست بندگان اخص الخاص هستند ورای ایشان که نیست مر ایشان را غم معصیت
و نه غم طاعت و ایشان عارفانند ای عزیز اہل محجوب اند بعصیان ازین که از مغفرت
حق ناامید گشته خود را اہل دوزخ پنداشتند و خود را بعید از رحمت دانستند و خود را از جهت
عصیان موجب عذاب و عقاب یافتند از حق محجوب گشتند و اہل طاعت نیز محجوب شدند
که رستگاری از جحیم بطاعت دیدند و رسیدن نعیم از عمل پنداشتند و خود را بواسطهٔ طاعت
موجب ثواب یافتند و از خوف حضرت حق بنعیم شدند و محجوب گشتند ای عزیز هر دو
طایفه بعید اند و محجوب اند قومی محجوب بحجاب ظلمانی و قومی محجوب بحجاب نورانی و جماعتی
محجوب دنیا و جماعتی محجوب بعقبیٰ و ورای ایشان بزرگانند که ایشان را عارفان نامند که این
هر دو جهان بر داشتند و مهلک و منجی حضرت حق را پنداشتند و ثواب و عذاب از

حضرت حق پنداشتند و نظر همت بر کونین نیندا ختند و ما زاغ البصر و ما طغی

و ما توفیقی الا بالله ولا تتحرک شیئ الا باذن الله پرخوانده اند و همت ایشان

بر طاعت فزود نباید و خطرهٔ ایشان نزد معصیت نگردد و میل دل ایشان بر جور و قصور

نباشد و پریشانی خاطر ایشان از عذاب و عقاب نبود ایشان همه از حضرت حق دیده

و دانسته اند و بفراغ خاطر نشسته اند قال لی یا غوث الاعظم بشر المذنبین

بالفضل والکرم و بشر المعجبین بالعدل والنقم گفت ای غوث بزرگ

بشارت ده هر گناهگار را و بعدل و انتقام ای عزیز نیکوکاران تکیه بر عبادت و اعتماد

بر طاعت دارند و بدکرداران نظر بر فضل و کرم حضرت حق دارند ای عزیز عادت

بادشاهان است که عجب و تکبر و تفاخر را خوش نکنند که این همه چیزها در خزانه ایشان مهیا

است مگر گناه و عجز و پشیمانی در گنهگاران پیدا است ای عزیز حضرت خدا یتعالی

باید و تصرف کما حقه چیز بنده و عاصی نام و عاجز نباشد و اظهار رحمت و مغفرت چیز بر عاجز

و فاسق نبود و کمال رحم چیز بر مذنب زیبائی ندهد زیرا که روشنی فضل و کرم را تاریکی

عصیان باید و ظلمت را نور هدایت شاید **بیت** چون بدیدم عفو تو عاصی طلب ٭

خوشه عصیان گرفتم زین سبب ٭ چون بشارت دیدم کارساز ٭ هم بدست خود دریدم

پرده باز - این راز با محبوب میرود که تو موصوفی بصفات من باید که بر عصیان کنندگان

و عاجزان و نادان شفقت کنی و فضل و کرم زیاده نمائی و بر متکبران و عابدان خود بینان

و زاهدان متکبر و متفاخر بے نیازی کنی که التکبر مع المتکبرین عبادة ای عزیز

اکنون درباب که عبادت پادشاهان بے نیاز نیست که بر رعیت دنیز کش بند شکسته و عاجز
رحم وفضل وکرم کنند واسرار سلوک خود بین ونشکبران خراب ونگونسازان سازند و بسوئے
ایشان نظر شفقت نبیند از زیرا آنکه امرا متکبر و متفاخر بر مال وجمال خود نکنند واز قهر هیچ
بینند نشنید و عاجزان و شکستگان بر کرم ورحم او دارند و هیچ خبر خود در میان نیارند زیرا آنکه ایشان
هیچ خبر ندارند رحمه الله المصنف قال لی یا غوث الاعظم اهل الطاعة یذکرون
النعیم واهل العصیان یذکرون الرحیم گفت ای غوث بزرگ اهل طاعت یاد
میکنند بهشت را واهل عصیان یاد میکنند حضرت پروردگار را یعنی اهل طاعت نظر بر عمل خود
دارد و فکر خود بر جنت نعیم گمارد واهل معصیت نظر بر لطف وکرم دارند وهمت وفکر بر غفور الرحیم
گمارند زیرا آنکه بهشت جائے نکوکاران است چون ذکر نعمت نعیم رود واهل طاعت خوش شوند
وخود را مستحق نعیم دانند واهل معصیت شرمنده و خجل گردند و ذکر فضل رحیم کنند ای عزیز
چه نویسم که گوشهائے عزیزان تحمل نیارند حضرت ابوالبشر آدم صلوات الله گناه کرد و عاجز
ونادم گشت مقر با قرار ربنا ظلمنا شد بآن کمال رسید که او را نهایت نیست وابلیس که معلم
ملکوت بود وعابد هفتاد لکه سال مقر با قرار انا خیر منه خلقتنی من نار وخلقته
من طین بود بآن زوال پیوسته که او را نهایت نه ای عزیز درین نکته تامل است اکنون
درباب یعنی نزدیک عارفان کامل که حسنات عام وخاص چون گناه کبیره است وگناه عام
وخاص طاعت بزرگ است زیرا آنکه در طاعت که معزوری پیدا میشود ودر عبادت که
عجب پیدا شود آن عبادت از گناه هم بدتر بود ودر گناهے که عجز ونیستی رونماید از عبادت

افضل بود ای عزیز عارفان کامل هستی و خودی کبیرہ است بلکہ شرک است و شرک منافی کمال ایمان است از بعضی بزرگان محقق برائے دفعہ این هستی و خودی و برائے حصول این نیستی کارہا کردند و رنجہا دیدند و بلاہا کشیدند بعضی زنارہا بستند و بعضی در بتخانہ نشستند کہ ان فی الخمر معنیً لیس فی الغیب سخن دراز گشتہ فہم من فہم ۔ **نظم**

چون یار با جوانان خواہد نشست رندان × ما نیز توبہ کردیم از زاہدان زندان × در بتکدہ گر خیال معشوقہ ماست × رفتن بطواف کعبہ از عقل خطا است × گر کعبہ از و بوئی ندارد کنش است × با بوئے وصال او کنش کعبۂ ماست × **قال لی یا غوث الاعظم**

انا قریب من المعاصی انا بعید من المطیع اذا فرغ من المطیع اذا فرغ من الطاعت یعنی اے غوث بزرگ من نزدیکترم از گناہگاران وقتیکہ فارغ شود از گناہ و من دور ہستم از مطیع وقتیکہ فارغ شود از طاعت **ای عزیز** چون مومن گناہ میکند بعد از ان پشیمان میشود و شرمندہ و شرمسار میگردد و تائب و عاجز و خائف میشود بہ ہزار عجز و الحاح دست بر میدارد و میگوید کہ ای بادشاہ بادشاہان و ای پناہ شکستگان و ای دستگیر درماندگان و ای بخشندہ گناہ عاصیان و ای پذیرندہ توبہ گناہگاران ہرچہ کردم بد کردم از کردۂ خود پشیمانم از من خطا و لغزیدن و از تو عطا و خطا بخشیدن × **بیت**

باز آمدم سر در قدمت می افگنم × شاہ بخشندہ تو ئی بندہ شرمندہ منم × دیگر درے ندارم کز در گہت گریزم × بر در تو باز گشتم لیکن برو سیاہی ۔ پس نزدیک برائے قبول توبہ و برائے بخشیدن گناہ و برائے پذیرفتن عذر کہ من اذنب ذنبا و یعلم ان ربنا غفور غفر اللہ

له قبل ما ان یستغفر الله تعالی ۔ ای عزیز چوں مومن طاعت بیکند بعد طاعت
خوشحال میگردد و خواہاں آخرت میشود طالب حور و قصور باشد وی پندارد که من کاری
کردم که ہیچکس نکرده و ہرچه خواہم بیابم که مزد طاعت من برحق واجب است مرا بہشت
دہد و ہمه مراد من حاصل کند پس تکبر و تفاخر میورزد پس آں مطیع از رحمت دور میشود
و از خوشنودی من بعید گردد قال لی یا غوث الاعظم خلقت العوام فلم
یطیقوا نور بہائی فجعلت بینی و بینہم حجاب من النور گفت اے غوث
بزرگ آفریدم من عوام را پس طاقت نیاوردند ایشاں نور بہائے مرا پس گردانیدم من
میان خویش و میان ایشاں حجاب از ظلمت و آفریدم من خواص را پس طاقت نیاوردند
قرب مرا پس گردانیدم میان خویش و میان ایشاں از حجاب نور ای عزیز چوں
دلہائے عام را لائق طلب و محبت ندیدم پس مبتلا گردانیدم من ایشاں را حجاب ظلمانی
یعنی محبت دنیاوی و رفعت و جاہت ایں جہانی و آلوده کردم ایشاں را بحب و حرص
دنیا و تفاخر و تکبر و جمعیت مال و منال و فرزنداں زین للناس حب الشہوات
من النساء والبنین والقناطیر المقنطرة من الذہب والفضة والخیل
المسومة والانعام والحرث ذلك متاع الحیوة الدنیا والله عنده حسن
المآب ایں برخورداری دنیا ویست و حجاب ظلمانی است چوں دلہائے خاص را لائق
جوار قدس ندیدم و طالب وصل کما حقه نیافتم پس مبتلا گردانیدم ایشاں را بحجاب نورانی
یعنی محبت نماز و روزه و جاہت و رفعت آنجہانی و آلوده کردم دلہائے ایشاں را بحب

حور و قصور و ثواب و عقاب معتقدان و خادمان ذالک متاع العقبی این هم برخورداری
دنیاوی و عقبی و حجاب نورانیست ای عزیز طایفه سومی که ایشانرا اخص الخاص باشد
چون بیافریدم ایشانرا و نظر کردم در دلهای ایشان نه الفت اخروی یافتم و نه دنیاوی
و نه حب و نه حرص زن و فرزند و نه حور و نه قصور و نه جاهت در نعمت آنجهانی و نه این
جهانی جز درد و سوز عشق و محبت و طلب و اشتیاق و فراق دیگر هیچ نیافتم هم حجاب را
از پیش ایشان برداشتم و مبتلا بوصل و کرم کمال خود گردانیدم قال لی یا غوث
الاعظم قل لاصحابک من اراد منکم ان یصل الی فعلیه الخروج من
کل شیء سوائی گفت ای غوث بزرگ بگو مر اصحاب خویش را کسی که خواهد این که
وصل شود بمن پس برآن لازم است که بیرون آید از همه چیزها غیر من - ای عزیز
چه فرمان عالیشان پر معانیست که جامع پر علوم حقیقت است قل الله ثم ذرهم
نیز همین معنی دارد یعنی بگو الله و ترک کن جمله عالم را بیت چو داری مونس چون قل الله
خطی برکش بگرد ماسوی الله ای عزیز من انس بالله استوحش عن غیر الله
یعنی کسی را که باشد انس با حضرت خدای او را وحشت کلی از غیر خدا بود ای عزیز
من طلب الکل فات الکل کسیکه طلب کند کل را فوت کند کل معنی ظاهر حدیث خود
ظاهر است عیان را چه بیان اما معنی حقیقی اینست یعنی مقصود و مراد کلی حضرت حق
تا از کل مرادات دینی و دنیاوی دست برند و از کل مرادات و مقصودات در دامن وی
نهند تا از کل مقصودات و مرادات درنگذرد به مقصود و مطلوب کلی واصل نشود و حق

له المولی فله الکل نیز همین معنی دارد نظم آنان ترا بدیده تحقیق دیده اند ٭ ترک
همه گرفته ترا برگزیده اند ٭ آنانکه غیر روی تو جای نگرانند ٭ کوته نظر افتند چه روشن نظر اند

ای عزیز از همه حظوظ نفسانی و جسمانی و مرادات و مقصودات آنجهانی و این جهانی
و از تصورات نورانی و ظلمانی بیرون نیاید و اگر دم وصال زند نشاید بیت نجوئی غیر یار را
هیچ گاهی + اگر شایسته درگاه یاری ٭ ای محبوب هر چه غیر معنی است همه حجاب راه طالب
است طالب مطلوب و قاصد مقصود هرگز نرسد تا از همه چیز بیرون نیاید و سر مع

ما زاغ البصر و ما طغی در چشم نکشد که لا راحة للمؤمنین العاشقین
بدون لقاء الله نظم گر هر دو جهان دهند ما را ٭ چون وصل تو نیست بی نوائیم ٭
دنیاست بلا خانه و عقبی هوس آباد ٭ ما حاصل این هر دو چون بنگریم ٭ مفلسانیم

که از دولت سودای غمت ٭ حاصل هر دو جهان هیچ نیرزد بر ما ٭ قال لی یا غوث
الاعظم من خرج عن عتبة الدنیا یصل بالآخرة ومن خرج عن عتبة الآخرة
یصل الیّ ٭ گفت ای غوث بزرگ کسیکه بیرون آید آنکس از عتبه آخرت رسید بمن ای عزیز
تا از حظوظ دنیا من کل الوجوه دست بر ندارد و بعقبی دست او نه رسد و تا از حظوظ عقبی دست

کوتاه نکند دست درازی بدامن دوست میسر نشود که الدنیا حرام علی اهل العقبی
والعقبی حرام علی اهل الدنیا وهما حرامان علی اهل الله تعالی ای نظر کسیکه
بر رحمت عقبی افتاد و نعمت دنیا در نظر او هیچ نیاید و چشمی که بر جمال کمال دوست روشن گشت
جمال خود در دیده تاریک دید ای عزیز چون آفتاب جمال الله تابد ستاره عقبی بعدم

آرد و تا ریک نماید چنانچه خواجه عبدالله میفرمایند الهی جمال تراست باقی همه زشتند
زاهدان مزدور بهشت اند و طالبان دنیا رنجور و طالبان عقبی مزدور و طالبان مولی

قال لی یا غوث الاعظم من خرج عن الاجسام والنفوس ثم خرج
عن القلب والارواح عن الحکم یصل الی الله گفت اے غوث بزرگ کسی بیرون
آید آنکس از اجسام و نفوس بشد بیرون شد از قلب و روح پس تا بیرون شد از حکم پس
پیوست و رسید بمن ای عزیز اول قدم درویشی تزکیه جسم و نفس دویم قدم تصفیه دل
است سیوم قدم در تجلیه روح است چهارم قدم تجلیه سر است یعنی تا از جسم و نفس
بیرون نیاید بتصفیه دل نرسد و تا از تصفیه دل بیرون نیاید بتصفیه روح نرسد و تا
از تجلیه روح آزاد نگردد بتجلیه سر میسر نشود و تا از ین همه انفصال نکند اتصال بالله حاصل
نشود و تا از آسایش تن و حظ نفس در نگذری بصفاء دل نرسی و تا از صفاء دل بیرون
نیاید شوق و ذوق روح بر تر نزدد و با نوار تجلی نشوی و تا از نمایش و حکم سر ی محو نگردی
باتصال حقیقی و ذاتی نه پیوندی ای عزیز سخن بس دقیق است بلکه ادق یعنی
مرتبه ذات از همه نشان بے نشان است و از همه تعینات و اعتبارات درنگذرد مرتبه
بلا یقین حاصل نیاید و از همه نشان بے نشان نگردد این نشان پیدا نشود فهم من
فهم رحمه الله المصنف ثم قلت یارب ای صلوٰة اقرب عندک
قال الصلوٰة الذی لیس فیها سوائی والمصلی غائب عنه پس گفت اے
پروردگار من کدام نماز نزدیک است بدرگاه حضرت تو گفت نمازے که نیست دران

نماز غیر من وگذارندہ نماز غایب بود از ان نماز ای عزیز المصلی یناجی
ربه والصلوات معراج المومنین نماز شریعت آنست که مصلی بعجز ونیاز بدرگاه
حق بے نیاز پیش آید ومناجات شکستگی ودرماندگی خود درمیان نهد ونماز طریقت آنست
که در وغیر خدا نبود ومصلی از خود غایب بود چنانکه در جنگ حضرت ولایت را رسید وپیکان
در نماز کشیدہ حضرت ایشان را خبر نبود زیرا آنکه از خود غایب وبحق قایم بود فهم من فهم

ثم قلت یارب ای صوم افضل عندك قال الصوم الذی لیس
فیه سوائی والصائم غائب پس ترا گفتم اے پروردگار من کدام روزه افضل است
نزدیک تو گفت آنکه نیست دراں روزه غیر ای عزیز چه روزه بزرگ فرموده که درو غیر
من نبود یعنی روزه شریعت آنست که امساک از گفتنی واز خوردنی واز ناشنیدنی واز
ناز نشتنی کند وروزه حقیقت آنست که در دل ودر روح وسر غیر حضرت حق نبود بلکه
خود را از شعور خود بے شعور گرداند فانی از خود وباقی بحق بود که الصوم لی وانا اجزی
به کنایت از وست فهم من فهم ای عزیز یارب ای عمل افضل عندك
قال العمل الذی لیس فیه سوائی من الجنة والنار وصاحبه غائب
عنه گفتم ای حضرت پروردگار کدام عمل بهتر است نزدیک تو فرمان شد آن عمل که نیست
دراں عمل غیر من از بهشت ودوزخ وصاحب آن عمل غائب باشد از ان عمل
ای عزیز افضل آنکه بوجه الله بود ورضائے الله باشد ونه از برائے یافت بهشت بود
ونه از برائے نجات دوزخ باشد وصاحب عمل نیز غائب باشد یعنی ایمان عمل

بقدرت و توفیق و ارادت حضرت حق دارند و خود را در میان نه بینید و آخرت نه طلبید و منت
بر درگاه حق جل و علی نه نهند وما توفیقی الا باللہ ولا تتحرک شیٔ الا باذن اللہ۔
بر خواند ای عزیز فمن کان یرجو لقاء ربہ فلیعمل عملاً صالحاً و لا
یشرک بعبادۃ ربہ احداً اگر ہمیں معنی دارد یعنی کسیکہ خواہان دیدار حضرت حق
بود پس عمل کند عمل کردن خالص نہ از برائے بہشت و نہ از برائے نجات دوزخ
و نہ از برائے نفع و نہ از برائے دفع مضرت و نہ از برائے علو مراتب دنیا و دین ولا یشرک
یعنی غیر حق را در دل و در سر جائے نہ دہد یعنی ہیچ و مہلک و نافع و ضار جز حضرت حق را
تصور نکند بلکہ شعور و ہستی و خودی نیز در ضمیر منیر خود نیارد و در ظاہر و باطن عامل و مالک
و متصرف حضرت حق را شمارد ثم سألت یا رب ای بکاء افضل عندک
قال بکاء الضاحکین ثم قلت یا رب ای ضحک افضل عندک
قال ضحک الباکین پس گفتم اے حضرت پروردگار من کدامی گریہ بہتر است
نزدیک تو فرمان شد گریہ از آن خندہ روی پس گفتم اے پروردگار من کدام
ضحک فاضل است نزدیک تو گفت ضحک از آن گریہ کنندگان ای عزیز۔ گریہ
عاشقان و مشتاقان کہ از شوق و اشتیاق بجمال و کمال حضرت حق بود در وقت مشاہدہ
و گریہ واصلان و عارفان در عین وصال و معرفت ای عزیز این سخن در فہم ہر
کس نیاید کار افتادہ اندا کنون دریاب کہ چون آدمی بسیار خوش میشود و خندیدہ و از
دیدہ او آب روان میشود از جہت کمال ضحک ای عزیز این سنت خندہ حضرت

سلطان انبیا و اولیا که محب و محبوب بود همیشه خنده رو نبود اما اشد اهل الحزن بود۔
چه نویسم که این سخن از تحریر بیرون است که خنده اثر ناز و حزن اثر نیاز و ضحک اثر جمال
ای عزیز کامل محقق را در عین فراق وصال بود در عین ضحک بکاء بود و در عین
بکاء ضحک باشد کسی را که فراق بود هم او را وصال بود تا شدت فراق نکشی ذوق وصال
نچشی و تا ذوق وصال نچشی شدت فراق نبینی ای عزیز گاهی این تجربه در مجاز
نکرده و ذوق جمال نچشیده و شدت فراق ندیده که در عین وصال چه فراق پیدا میشود
و در عین فراق چه وصال پدید می آید ای عزیز بسیار بزرگان را دیده ام که در عین
سماع ایشان را هم بکاء بود و هم ضحک وهما لا یجتمعان الا فی سماع اگر خواهی که دریابی
خاک میدان ایشان را سرمه سازی رزقنا الله وایاکم هذا الشاء ای عزیز
فرمان حضرت سبحانه دال بر این معنی است یعنی چون خایفان بخندند ما را خوش آید و چون
راجیان بگریند بکاء ایشان ما را محبوب نماید چنانچه در خبر است که چون مومنان عارف
بخندند گناه ایشان چنان ریخته شود چنانکه برگ درختان در خزان ای عزیز مومن
خایف نخندند مگر بر کرم و لطف من راجی ضاحک بود و مومن خایف باکی بود در عین
ضحک از قهاری و جباری باکی کردند و در عین بکاء از کرم و لطف ضاحک بود که
الایمان بین الخوف والرجاء او را حاصل شده و تحقق پیوسته فهم من فهم
ای عزیز یا رب ای توبه افضل عندک قال توبة المعصومین
پس گفتم ای حضرت پروردگار من که ای تو به بهتر و افضل تر است نزدیک تو گفت توبه

ازاں معصوماں یعنی پاکاں و بے گناہاں ای عزیز توبہ بر سہ نوع است توبہ خاص و توبہ عام و توبہ اخص الخاص۔ توبہ عام از گناہ و شرک و کفر بود و توبہ خاص از طلب ثواب و خوف عقاب و طلب سعادت و دفع شقاوت واتیان اوامر و اجتناب عن النواہی و اطمینان بر عادت و تکیہ بر صلاحیت ای عزیز بندۂ مومن آنست کہ اوامر بجا آرد اما ناجی حضرت حق را داند و از نجات عبادت تائب بود و اجتناب از نواہی کند و اگر واقع بود خایف از حضرت حق بود و مہلک حضرت حق را داند نہ گناہ و عصیاں را یعنی ہلاک از گناہ نداند ای عزیز مذہب اہل سنت و جماعت آنست کہ ہلاک و نجات از مشیت و ارادت حضرت حق کہ من قبل بلا علۃ ومن رد رد بلا علۃ یعنی کارہای حضرت خداوند معلول بعلت نیست پس خاص را باید کہ از پندار عبادت تائب بود و از ہلاکت گناہ نیز کہ السعید من سعد فی بطن امہ والشقی من شقی فی بطن امہ ای عزیز تکیہ و اعتماد و صدق بر علم اللہ و مشیت اللہ و ارادت اللہ کند باقی از ہمہ تائب بود تا مومن موحد بود از خودی و ہستی و پندار باشد اگر وقتی نعوذ باللہ خطرہ و رسر از ین خبرہا کند تائب گردد و ایں توبہ خاص انبیا صلوات اللہ وسلم و اولیا خاص الخاص را باشد فہم من فہم ثم قلت یارب ای عصمۃ افضل عندک قال عصمۃ التائبین پس گفتم اے پروردگار من کدامی پناہ بہتر است نزدیک تو فرمودہ پناہ تائبان ای عزیز نزدیک ایں فقیر توبہ اینست التوبۃ الرجوع عن کل شئ سوی اللہ تعالی یعنی توبہ باز آمدن بود از جمیع اشیاء کہ غیر خدا ست

جل جلاله وعم نواله یعنی از همه اسباب وآلات واز حسنات وسیئات رجوع بحضرت حق
نماید یعنی توجه کما حقه کنند ودل وسر خود را از جمیع سبب وواسطه بر دارد وهیچ چیزرا در هر دو
جهان شریک بحضرت حق نیارد پس پناه اینچنین باید تا افضل عند الله بود دوم معنی
اینست که افضل پناه نزدیک حضرت حق پناه تهیان یعنی پناه پشیمانان وعاجزان و
متحیر انست از پناه اعمال خود گذشته وپشیمان گشته وبه درگاه من پیوسته از همه حیلها
شکسته واز همه درها گریخته بدرگاه حضرت من رسیده این چنین پناه نزدیک من بهتر
واین چنین پناه خواهنده مارا خوشتر است رزقنا الله وایاکم هذه النعمة بمنه
وکرمه قال لی یا غوث الاعظم لیس لصاحب العلم عندی
سبیل مع العلم الا بعد الانکار لانه لو ترک العلم صار شیطانا گفت
اے غوث بزرگ نیست مر صاحب علم را نزدیک من راه مگر بعد از انکار از آن علم
ای عزیز قول حضرت شاه ولایت است کرم الله وجهه که العلم حجاب الله الاکبر
این را چند معنی است اول صاحب علم مغرور بود بعلم خویش پس مغرور را بحضرت جل
جلاله راه نبود اما هر کسی ازین سخن آگاه نه که معلم الملکوت کارا و تا بکجا رسید که ان علیک
لعنتی الی یوم الدین وهمچنان که چار صد صندوق یاد داشت بغرور علم همه را برباد
داد دوم صاحب علم همیشه در قیل وقال وتعلق زبان او را حال بود راه حضرت حق
یک وجود ثابت داشتن است چهارم علم مرتبه صفات است تا از مرتبه صفات در نگذرد
بمرتبه ذات نرسد ای عزیز العلم حجاب الله الاکبر نیز همین است که صفت علم

-۹۱

ظاہری نشدے ہیچ مخلوقات ہمہ معلومات پیدا آید و ہویدا گردد اگر صفت علم ظاہری
نشدے ہیچ مخلوقات باہر نگشتے پس حجاب اکبر باشد فہم من فہم لانہ لو ترک العلم
صار شیطاناً زیرا آنکہ بدرستی اگر ترک گیرد علم را گشت شیطان ای عزیز اکنون دریاب
با علم مر صاحب علم را بحضرت حق سبحانہ و تعالی راہ نیست اگر ترک دہد گردد شیطان در
کلام تناقض پیدا می آید بقدر الہام و فکر خویش بنماین و توجہ باید کرد اکنون بشنو۔ چند
جواب بنویسم ان شاء اللہ تعالی۔ ای عزیز العلم حسن والجہل قبیح علم نیکو است
و جہل بد است اما پندار و غرور بر علم مر صاحب علم را بد است و مانع راہ حضرت راہ حق
است زیرا آنکہ مغرور محجوب است و اہل پندار مردود است از راہ حضرت حق بعید است
و اگر ترک کند یعنی نداند و عمل نکند پس جاہل کافر و شیطان اول عالم بود بعد ازاں علم
را ترک داد بر علم عمل نکرد گشت شیطان اول فرمان اہل قبول و از تابع ایشان را
کہ بعلم مغرور نگروند و از مرتبہ صفات نگذرند بمرتبہ ذات نرسند۔ دویم فرمان بر ابلیس
و تابع وے است اگر علم را ترک دادند و عمل نکردند و شیوہ ابی و استکبر پیش آوردند
شیطان گشتند جواب دویم ای عزیز صاحب علم را با علم راہ نیست یعنی چون خود را
عالم دانند و نام مبہتی بر زبان بر اندازد راہ بعید بود و از وصول بے نصیب ہست دوئی
را نسبت راہ اینجا یکی شود دوئی بگذار آنجا انگہی شو ای عزیز اگر ترک دہد بگردد
شیطان یعنی یک رنگ شود و از دوئی دور بود چنانچہ از متقدمان منقول است کہ با مرید
شیطان نشود پیر منافق بگردد و بحضرت حق وصول نیابد یعنی مرید عاشق صفت باید

که ملامت دو جهان قبول کند اما بغیر بپردازد و هیچ کس چنانچه شیطان که لعنت دو
جهان قبول کرد اما غیر محبوب را سجود نیاورد بیت می نفروشم کلیم می نفروشم دگر
نفروشم برهنه مانده خوشم ای عزیز چه نویسم از قاضی القضات همدانی بشنو که دریں جا
دو جوان با همت آمده یکی حضرت احمد مصطفی صلعم دویم ابلیس علیه اللعنه اضافت در
دارد بیت یارب دو زلف یارم در سر چه ناز دارد بر گرد شوخی و درازی شیوه دراز دارد
ای عزیز حضرت عین القضاة میفرماید که تو او را ابلیس میخوانی اگر در عالم خدائی رتبه
و ناز او ببینی دانی که چه میگوید فبعزتک لاغوینهم اجمعین ای عزیز حضرت
سلطان العارفین بایزید بسطامی میفرماید که در راندن ابلیس مصلحت است که از نامه بود
در نار قرار گیرد و کمال پذیرد ای عزیز عاشقی خود بر ابلیس مسلم است باقی همه طفیل اند
و معشوق محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم ثابت شده است دیگران خود بهانه حضرت
امام المسلمین خواجه حسن بصری میفرماید که ابلیس محک راه است که کاذب را از صادق
جدا سازد و الا نه داعی راهست مرصاد و فانها فهم من فهم این چند سطور تحریر افتاد معذور
دارند که محل اسرار بود قال لی یا غوث الاعظم رأیت الرب تعالی ثم لسألت
یارب ما معنی العشق قال عش لی و فرغ قلبک عن سوائی گفت
دیدم پروردگار برا پس پرسیدم از آن حضرت که اے حضرت پروردگار من چه چیز است
معنی عشق گفت عیش بکن با من و نگاه دار دل خود را از غیر من ای عزیز محب
صادق واثق بود که فرحت و راحت ده بود بحضرت یار و از غیر او بیزار بود که العشق

نار تقع فی القلب و یحرق ما سوی المحبوب یعنی عشق آتش است کہ
می باشد در دل و بسوزد غیر آں محب را یعنی غذائے محب بذکر محبوب بود و عیش او
بفکر او باشد و قرار بجمال دوست و قرار او از غیر دوست بود قال لی یا غوث
الاعظم اذا عرفت ظاهر العشق فعلیک بالفناء من العشق فانه حجاب
بین العاشق والمعشوق گفت اے غوث بزرگ چوں شناختی تو ظاہر عشق را پس بر تو
واجب است و لازم فنا از اں عشق زیرا نکہ عشق حجاب است میان عاشق و معشوق
ای عزیز ذکر ایں بالا گذشت اما اندکے باید نوشت کہ عشق عبارت است از ذات
و عاشق و معشوق صفت وی است و اشتیاق عاشق و معشوق از عشق است۔
چوں ذات فنا پذیرد و صفات نیز خیزد یعنی عشق واسطہ است میان عاشق و معشوق
یکی گردد ای عزیز ظهور احدیت از وحدت است چوں نام وحدت از میان برخیزد
واحد است واحد میشود و احدیت احدیت گردد فہم من فہم قال لی یا غوث
الاعظم اذا اردت التوبة فعلیک باخراج الذی عن النفس ثم
باخراج الخطرات عن القلب تصل الی ربک و اصبر فلا انت من
المستهزئین گفت اے غوث بزرگ چوں بخواہی کہ توبہ را کنی پس بر تو باد بیروں
آوردن غم گناہاں از نفس و بیروں کردن خطرہ از دل پس تو از اہل استہزا باشی یعنی
توبہ نصوحہ آں باشد کہ خطرہ ما لا یعنی نفسانی و شیطانی در دل نگذراند بلکہ غیر حق را
در دل مدخل ندہد آنگاہ اتصال بحضرت حق حاصل آید ای عزیز حجاب ایں راہ

وسد این گذرگاہ خطرہ است چون خطرہ از دل بیرون رود وصول بحق حاصل شود

ای عزیز توبہ عاشقان از غیر معشوق بود واگر نعوذ باللہ منہا در دل عاشق خطرہ غیر معشوق بگذرد خود را یکی از مجرمان شمرد۔ توبہ عارفان از خود و ہستی بود و پندار بود و از غیر حق بیزار بود و ہمیشہ نفع خاطر او را کار بود چون این توبہ او را حاصل آید یگانگی میشکم او را رونماید رزقنا اللہ ھذہ التوبۃ قال لی یا غوث الاعظم

اذا اردت ان تدخل فی حرمی فلا تلتفت بالملک والملکوت والجبروت

لان الملک شیطان العارفین والجبروت شیطان الواقفین فمن

رضی بواحد منہا فھو عندی من المطرودین گفت اے غوث بزرگ چون بخواہی تو اینکہ در آئی در بساط حریم من پس التفات مکن بملک و ملکوت و نہ جبروت زیرآنکہ بدرستی ملک شیطان عالم است و ملکوت شیطان عارف و جبروت شیطان واقف پس کسیکہ راضی شود یکی ازین مراتب پس او ہست نزدیک من از محرومان و بی نصیبان ای عزیز فرمان عالیشان است این را چند وجہ شرح کنم انشاءاللہ تعالیٰ۔ یعنی بزرگان چار منزل در راہ سلوک بیان فرمودند یعنی عبارت از ظاہری عالم ملک و جبروت عبارت از عالم معقول و ہرچہ ورائے ازین عالم است لاہوت نامند یعنی ملک و ملکوت را بدیدہ ظاہری توان دید و جبروت بدیدہ باطن توان یافت اما آنچہ ورائی اینست لاہوت است از بصیرت ظاہر و بصارت باطن بیرون است

وار انہام و ادراک ما افزون کما لا تدرکہ الابصار وھو یدرک الابصار صفت

وے است لیس کمثله شیئ وهو السمیع البصیر گفت وبست ای عزیز
ملک وملکوت وجبروت هرسه حجاب است ازیں حجاب درنگذرد بلاهوت نرسد . . . .

ای عزیز ملک حجاب عالم وملکوت حجاب عارف وجبروت حجاب واقف هرکه بیکے
ازیں راضی شود پس محجوب است از محبوب خود ای عزیز ملک که شیطان عالم
است ازیں معنی که چوں عالم به نعمت ظاهری مغرور گشت وبه تقاضاے ایں جهان فخر
کرد وبه آلایش ارضی مدهوش گشت وبعیش ایں جهان معیشت نمود پس آنجهان را
فراموش کرد وقانع به نعمت فانی شد ونعمت باقی فراموش ساخت - پس
همیں ملک شیطان وے گشت وملکوت که شیطان عارفست ازیں معنی است - چوں
عارف به تماشاے ملکوتی محظوظ شد بنعمت آنجهان مغرور گشت وبه آلایش آنجا دے
میل نمود از منعم محجوب گشت وملکوت شیطان وے شد وجبروت که شیطان واقف
است ازیں معنی که چوں واقف به تجلیات جبروتی وتماشاے روحانی مقید گشت
ومقصود خود پنداشت ومطلوب ومحبوب خود ساخت پس از جمال لایزال محجوب
گشت زیرا آنکه پرتو را شخص دید وزیر را بادشاه پنداشت پس مقید به آلایش جبروت
شد وجبروت شیطان وے گشت ای عزیز ملک مثال زمین است وملکوت
مثال صفت است وجبروت مثال تخت یا ملک مثال شقداری وملکوت مثال امراے
وجبروت مثال وزیر چنانچه مردے شقداری پرگنه یافت وبداں راضی گشت
یا مردے امراے زاده بیست پرگنه یافت وبداں خوش شده یا مردے وزیر دیوان بیا

حضرت پادشاه شد و عالم گشت بدان افتخر نمود و بد ملتفت گشت و مقصود کلی همین مراتب دانست و مطلوب همین حکومت پنداشت و از نعمت بلعت فرود آید چون مطلع بر احوال او گشت و او را در حساب بیگانگان شمرد عالمان مرتبه عوام دارند و عارفان مرتبه امرائی و واقفان مرتبه وزیری و موحدان محبوب مرتبه یگانگی و شاهی دارند فهم من فهم المقصود نزدیک ارباب بصارت هر که بر مراتب فرود آید و از ترقی اعلی بسوی ادنی نماید او را در شمار قاصران و خاسران انگارند قال لی یا غوث الاعظم المجاهدة بحر من بحار المشاهدة وحیطان الواقفین فمن اراد الدخول فی بحر المشاهدة فلا سبیل له الا بالمجاهدة گفت ای غوث بزرگ مجاهده دریا مشاهده است و حیطان واقفان پس کسی که بخواهد که درآید در دریا مشاهده پس نیست او را راه مگر بمجاهده قال الله تعالی الذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا نیز عبارت ازین معنی است یعنی کسانیکه جهاد کردند از بهر رضای پس تحقیق یافتند راه مشاهده ازین جهاد مراد جهاد اکبر است که رجعنا من الجهاد الاصغر الی الجهاد الاکبر کنایت از دست جهاد اکبر جهاد با نفس و شیطان است که اعدا عدوک نفسک التی بین جنبیک والنفس هی الصنم الاکبر اشارت بدوست ای عزیز چون کافر را جح آید قصد مال و جان کند و چون شیطان غالب آید غارت ایمان و دین کند جهاد با نفس و شیطان کار عاشقان است و عارفان و جهاد با کافران کار مومنان است و اجرت جویان شیخ علیه الرحمة گویند

بیت باشیر مردیست سگ ابلیس صید کرد × بانفس گبرائی دانم که شاطری ×
اما حیطان واقفانست زیرا آنکه مجاهده دوئی است وخودی واقف از خودی گذشته
واز مجاهده گذشته با حق پیوسته وحق گشته که الصوفی هو الله در نزهة الارواح
آورده است که صوفی نه آنست که مخلوق بود بلکه صوفی آنست که نا مخلوق است بیت
میگفت در میان رندے دہل دریده × صوفی خدا ندارد او نیست آفریده × در واد
دیگر افتادیم اکنون بامقصود باز گشتیم ای عزیز اگر سائلی سوال کند که چون مجاهده دریا
مشاهده بود پس حیطان واقف چون باشد بنیک موجه آید بر قدر فهم جواب بنویسیم واللہ
اعلم بالصواب ای عزیز مجاهده بر سه نوعست و مشاهده نیز اکنون گوش دار و بهوش
باش بشنو که چه تو بیان یکی مجاهده زاہدانست که اجتناب از نواہی کند و زبان از ناگفتن ودست
از ناکردن نگاه دارند و از قهاری و جباری حضرت حق سبحانه و تعالی ترسان و لرزان
بوند و مامور با مر حق باشند جل جلاله این ملاحظه مشاهده ایشان بود و در دنیا همیشه با تزکیه
نفس بوده‌اند۔ دویم مجاهده طالبان و عارفان است که همیشه در یاد حضرت حق باشند
استاده و غلطیده و نشسته و غفلت را بخود راه ندهند حضرت حق سبحانه تعالی همیشه حاضر
و ناظر دانند و در ظاهر و باطن غفلت را کفر حقیقی پندارند بیت هر آنکه غافل از وے
یک زمان است × در آن دم کافر است اما نهان است × مبادا غافلی پیوسته باشد ×
در اسلام بر وے بسته باشد × درین ملاحظه حضوری مشاهده ایشان بود در دنیا
ایشان همیشه دل کوشند۔ سیوم مجاهده عاشقان و والهان است که همیشه ایشان بیقرار

بوند و از غیر دوست بیزار بود بیت یارب تو مدہ قرار ما را × کز بی رخ تو قرار گیرم ×
تن ایشان از لذات دنیا گذشته و دل ایشان از حظوظ عقبیٰ گشته و نفد ار روح ایشان
از ذکر مولیٰ گشته نه کسے را بایشان کارے و نه ایشان را باکسی قرارے که العشق نار
یقع فی القلب فیحرق ماسوی المحبوب تندوقت ایشان گشته و در زبان
نام یار بود و در دل جویان دیدار و روح و سه محل اسرار بود و از غیر او بیزار بود حالت
ایشان را وقت مشاهده باشد در دنیا زیرا آنکه ایشان در تجلید روح بوند چارم مجاہدہ و اتفاق ایشان
است آں خود بزبان قلم نگنجد و به تحریر نسنجد زیرا آنکه ایشان از کونین رسیده و از خود
بریده و در بحر مشاهده آرمیده طرفة العین بخود نباشد و چشم بغیر دوست نکشایند و در تحیر
محکم ان حقیقت افتاده نام گشته اسم و رسم غیر ایشان محو گشته درین حال اگر ایشان
خود را جویند او را یابند فهم من فهم من لم یذق لم یدر پس ہم مشاہدہ و ہم مجاہدہ
دیگر حیلان باشد رحمہ اللہ المصنف قال لی یا غوث الاعظم من اختار
المجاهدة لی لا لغیری فله مشاهد فی ان یشاء او لا گفت اے غوث بزرگ
کسی که اختیار کند آنکس مجاہدہ را از برائے رضائے من نه از برائے غیر من یعنی
ریاضت و مشقت نه از برائے بهشت و نه از خوف دوزخ و نه از برائے علو مراتب
دینی و دنیاوی و نه از برائے حصول کرامات و کشف پس او راست مشاهده من
اگر خواہد و رنه خواہد یعنی حجاب مجاہدہ ملزوم مشاہدہ است که المجاهدة بورث
المشاهدة چه نکته مراد تر است مشاهده من اگر خواہد یعنی حجاب درمیان حضرت

مولی و بنده همین کثافت و تعلق بغیر است و دوری و مهجوری محب را از محبوب خودی
و پندار است بمجاهده چون این موانع مرتفع شود مقصود حاصل گردد. مثل که در آئینه
رد نمو دار نشود و از جهت کثافت و تیرگی آئینه تا توجه سوی او به صفا تمام حاصل نیاید. و
توجه کمال او نماید مشاهده حاصل آید اگر خواهد و اگر نخواهد قال لی یا غوث الاعظم
لابد للطالبین من المجاهدة کما لابد لهم گفت ای غوث بزرگ نیست چاره
مر طالبان را از مجاهده چنانچه نیست چاره مر ایشان را از وصال من یعنی جز بمجاهده حاصل
نیاید و کمال لایزال جز در صفا نماید نظم سعدی حجاب نیست تو آئینه صاف دار ٭ زنگار
خورده کی بنماید جمال دوست ٭ از دل برون کنم غم دنیا و آخرت ٭ تا خانه جای
رخت بود یا خیال دوست ای عزیز این کثافت و تیرگی را بصیقل مجاهده و
بمالش ذکر الله بر ندارد و تعلقات و مهمات دینی و دنیاوی را مرتفع نسازد و غبار و
پندار دوئی و خودی را از چهره دل بر ندارد و صفا با کمال حاصل نیاید و جمال الله رو
ننماید ای عزیز چون عاشق صادق را از مطلوب چاره نیست همچنان از جان باختن
و سر انداختن و خون خوردن چاره نیست ای عزیز اگر تو سر نه می بازی کجا پا
می نهی بالا ٭ دلا این خانهٔ عشق است نباشد خانهٔ خالا ٭ ایوان مراد بس بلند است
کانجا بهوس رسیده نتوان ٭ این شراب عاشقی ست خسرو ٭ جز خون جگر چشیده
نتوان ٭ قال لی یا غوث الاعظم ان احب العباد الی الله العبد
بهذه المنزلة فهو عبدی لم یلد و لم یکن له کفواً احد گفت ای غوث

بزرگ بدرستی وراستی که محبوب تر بندۂ آنست که باشد مروبرا پسر و دختر و مادر و پدر در دل
این بندہ فارغ باشد ازیشان و نہ فکر و نہ اندوہ بود آنرا از قوت الیشان پس ہر گاہ
رسید بندہ باین منزل پس اوست بندہ من کہ نہ زادہ شدہ ہست از کسی و نہ کسی
از وے و نیست کفو مرویرا ہیچ یکی ای عزیز دانی دریں چہ نکتہ بدیع است یعنی
آں بندہ بصفات من متصف است و متخلق باخلاق من یعنی او خود را از ہمہ تعلقات
بے تعلق ساختہ و از ہمہ تعینات بی تعین گشتہ و از ہمہ پیوند ہا گسستہ و از ہمہ تدرقات برآمدہ
موصوف صفات من شدہ ایں کنایہ بحضرت محبوب است کہ تو محبوبی مرا از ہمہ بندگان
قال لی یا غوث الاعظم من لم یذق فناء الوالدین للمحبتی ومودتی
لم تجد لذۃ الواحد ابیتہ والفرد انیتہ گفت اے غوث بزرگ کسی کہ نچشد
آنکس ذوق فناء الوالدین را از برائے محبت ومودت من نیافت آنکس لذت
تنہائی ویکتائی را ای عزیز اشارت بر مرتبہ ذات است کہ فرد حقیقی حضرت حق
است یعنی تا از ہمہ تعینات و قیودات درنگذرد بمرتبہ فردانیت نرسد ای عزیز
شاید از فناء والدین مراد آنست کہ از اسم و رسم الیشان درگذرد و بالیشان ہیچ چیز شریک
نشود تا ذوق فردیت حاصل آید یا مراد دین و دنیا کہ جملہ مرادات و دنیا و دین را دربازد
تا فرد حقیقی بروئے نماید ای عزیز جملہ پریشانی در دوئیت و شعور کہ ایں مرتبہ فنا است
چوں ازیں مرتبہ برخواستی ویبقی وجہ ربك ذو الجلال والاکرام ہمہ ذوق
درذوق والسلام ای عزیز معنی دوم آنست کہ در صلاح بزرگان از مرتبہ غوثی

وقطبی مرتبہ وحدانیت برتراست یعنی تا این مراتب را طی نکند بمرتبہ فرد نرسد یعنی

تا بہر فنا در الوالدین بالا گذشتہ ام اندکی دریں جا تاویل کردم و اللہ اعلم بالصواب ....

قال لی یا غوث الاعظم اذا اردت ان تنظر الیّ فی محل فاختر قلباً

فارغاً عن سوائی گفت اے غوث بزرگ چوں خواہی تو ایں کہ نظر کنی بسوئے من

در محل پس اختیار کن دل اندرونہ کہ فارغ از غیر حق بود ای عزیز فرمان حضرت

سبحانیست کہ طالب و محب واثق چوں خواہد کہ جمال و کمال مطلوب و محبوب ببیند پس

او را باید کہ اہل دل را طلب کند کہ دل از شادی ہر دو جہان رسیدہ و از غیر او من کل الوجوہ

بریدہ و با جمال دوست آرمیدہ چوں در آں دل نظر کند جز حضرت حق را نہ بیند -

صحبت و خدمت او گزیند و بنظر او منظور شود و ذات ایں در ذات او شود و صفات

ایں در صفات او فانی گردد پس دل ایں دل او گردد و سر او سر ایں گردد و در

انچنیں دل جمال دوست عیاں بود فہم من فہم و من لم یشاد لم یدر ثم قلت

یا رب علم العلم ھو الجہل عن العلم پس گفتم اے پروردگار من چیست علم علم

فرمود اے غوث بزرگ آں جہل است از علم ای عزیز اکنوں دریاب سر ہمہ

دانائی خود را نادان ساختن است تا طالب خود را نادان نسازد از دست خلق

و از دست نفس خلاص نیابد کہ لا یکمل ایمان المرء حتی لا یقولون انہ

مجنون بیت دلا مجنوں صفت خود را خلاص از قید عالم کن × رہ صحرا محبت گیرد

رد در وادی غم کن × دوم باشتغال ذکر باستغراق فکر حضرت محبوب عالم را

فراموش سازد ہمچو جاہل گردد چنانچہ بزرگے فرمود بیت آنہا کہ خواندہ بودم از یاد

من برفت ٭ الا حدیث دوست کہ تکرار میکنم ٭ سیوم حضوری و صدوری بد دست

حاصل آید علم جہل گردد۔ چہارم العلم حجاب اللہ الاکبر یعنی علم اسم صفات سبعہ

است چار صفت در مرتبہ واحدیت پیدا آمدند علم و کشف و نور و شہود اگرچہ لفظ چار اند

اما مترادف المعنی اند و در مرتبہ احدیت جہل مطلق بود کہ ملحوظ و مفہوم ازیں صفات

ہیچ نبود آنجا جہل بمعنی پوشش یعنی در مرتبہ احدیت ہیچ صفات ظاہر نبود چوں از

احدیت بواحدیت رسیدہ و تنزل این صفات ظہور فرمود ہمیں صفات حجاب چہرۂ

ذات گشتہ و اسم ذات مسمی بصفات شدہ صفات علم تقاضا معلول گردد و نمود

و طرف در ہمہ جہان پیدا آید اسم معیشت بغربت بدل شد تعین کہ ذرہ ذرہ نمود

چوں گشت ظاہر ہمہ اشیا رہ برآمد ازیں بزرگان فرمودہ اند کہ اللہ احتجب

بالصفات تحجب بالاسماء والاسماء تحجب بالافعال ثم من فہم

قال لی یا غوث الاعظم طوبی لعبد مائل قلبہ الی المجاھدۃ و ویل

لعبد الی الشہوات گفت اے غوث بزرگ خوش باد آں بندہ کہ مائل بود آں

بندہ بسوئے مجاہدہ و وائی آں بندہ را کہ مائل بود دل آں بندہ بسوئے شہوات

ای عزیز مجاہدہ بر سہ نوعست اگرچہ تفسیر و شرح آں بالا گذشتہ اکنوں شرح شہوت

کنم کہ شہوت بر سہ نوعست یک شہوت عام کہ بر خوردن و آشامیدن و اکثر مال و منال

وجاہت و تفاخر و تمتع دنیاوی بود۔ دویم شہوت خاص کہ بر صوم و صلوٰۃ و تفاخر

ولکانثر ثواب اخروی بود. سیوم شہوت اخص الخاص کہ بر کشف و کرامات و خاد وتیہ
غوثی و قطبی و ولایت بود و خیر العلام ماقل ودل والعارف یکفیہ الاشارة

قال لی یا غوث الاعظم رایت الرب تعالیٰ ثم سألت عن المعراج
من شیئ سوائی وکمال العروج ما زاغ البصر وما طغیٰ۔ گفت
اے غوث بزرگ کہ دیدم پروردگار خود را و عرض کردم بحضرت او از معراج فرمان شد
کہ معراج عروج است از ہر چیزے غیر من وکمال عروج ما زاغ البصر وما طغیٰ
است ای عزیز عروج عبارت از بالا رفتن است و نزول عبارت از فرود آمدن
تا طالب صادق و عاشق کامل از ہمہ چیز عروج نکند بعلی الاعلیٰ نرسد انی
ذاهب الیٰ ربی سیهدین عبارت از عروج است ای عزیز چہ نویسم کہ سخن
لبس علو و غامض اما بشنو تا چہ نویسانند ای عزیز عروج عام از ناسوت تا ملکوت
و عروج خاص از ملکوت تا جبروت و عروج اخص الخاص از جبروت تا لاہوت یعنی
عروج عام از صفات ذمیمہ بسوئے صفات حمیدہ بود و عروج خاص را از صفات
حمیدہ بسوئے صفات حمیدہ بود و عروج خاص از صفات حمیدہ بسوئے صفات
روحانی یعنی شوق و ذوق و محبت و عشق باشد و عروج اخص الخاص از صفات
روحانی بسوئے صفات رحمانی باشد رحمہ اللہ المصنف ای عزیز کمال عروج
ما زاغ البصر وما طغیٰ ست کہ ایں صفت محبوب رب العالمین ہر چند کہ
او را عروج کردند ہمہ چیز بحضرت او نمودند و ہیچ التفات نہ نمود چنداں عروج نمود

کہ از شعور ہم عروج فرمودان لی ربک المنتہی اشارت بدست چون قلم

اینجا رسید از تحریر باز ماند واللہ اعلم بالصواب قال لی یا غوث الاعظم

لا معراج لمن لا صلوٰۃ لہٗ والمحروم عن الصلوٰۃ ھو المحروم عن المعراج

گفت اے غوث بزرگ نیست معراج مر کسی را کہ نباشد نماز مر وی را کسی کہ محروم کردہ

شد از معراج نزدیک من کہ الصلوٰۃ معراج المومنین فرمان صاحب شرع است

کہ نماز معراج مومن است ای عزیز معراج عام وخاص واخص الخاص کہ عام را

عروج از کارہائے غیبت ولایعنی است واز حدث ونجاست ظاہری باشد۔ و خاص

عروج از دوئی وخطرات نفسانی وشیطانی بود واز خبث وخباثت باطنی باشد و اخص

الخاص را از خودی ودوئی وہستی واز شعور وپندار روحی ادسری باشد۔ المقصود

نماز جامع عبادت کہ قرآن وتسبیح ودرود ودعا ومراقبہ وحضور است ای عزیزان

نماز است کہ المصلی یناجی ربہ سبحان اللہ بزرگے نماز چہ نویسم نماز نیز بر سہ

نوع است نماز عام است ونماز خاص نماز عام آنست کہ پرستش کند خدا تعالیٰ را چنان

باشند در حضرت خدا کہ حضرت خدا حاضر وناظر ہست بر احوال او در ظاہر وباطن و نماز

خاص آنست کہ پرستش کند حضرت خدا را گویا کہ می بیند آنحضرت خدا را یعنی چنان

مستغرق گردد کہ مشاہدہ باطنی حاصل آید۔ سیوم اخص الخاص است چنانچہ حضرت

شاہ ولایت را بود کہ در وقت نماز شعور بخویش نبود کہ در نماز پیکان کشید ند خبر از درد و الم

ندا شتند قول الشان است لم اعبد ربا حتیٰ اراہ نماز عام شریعت آنست کہ بروئے

بقبلہ ظاہری آرند و دل بحضور رکعت گذارند و از حضور باطن خبر ندارند - و نماز خاص طریقتی آنست کہ روئے بقبلہ باطنی آرند و دل بحضور باطن گمارند و از چیپا ہیچ التفات ندارند اما از مشاہدہ حضرت حق خبر ندارند - و نماز اخص الخاص حقیقی آں بود کہ چشم بجمال دوست دارند و خود را درمیان ندارند و نیارند - و شعور خودی و ہستی ہیچ ندارند ساجد و مسجود غیر یکی نہ بینند و نہ پندارند ×......

اللھم ارزقنا ھذہ الصلوۃ بحق محمد ن المحبوب و آلہ المسعود

وصلی اللہ تعالی علی رسولہ خیر خلقہ محمد و آلہ اجمعین

الطیبین الطاہرین برحمتك یا ارحم الراحمین ....

تمت ہذہ الکتاب شرح غوثیہ بمنہ و کرمہ آمین یارب العالمین

رسالہ نوریہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

دیباچۂ نشتیبین

قال قطب الاقطاب و فرد الاحباب الشیخ عبد القادر رضی اللہ عنہ فرمودہ ہست قطب قطبان بے ہمتا در محبان شیخ عبد القادر رضی اللہ عنہ من رای محب اللہ ہرکہ بدید دوستی از دوستان خدا را فقد رای اللہ پس بتحقیق دید خدا یرا اے درویش چوں بر باطن او آفتاب احدیت تافتہ و انوار یقین بر ظاہر او پرتو انداختہ و اذا راد ذکر اللہ تعالی دلربائی وی گشتہ لاجرم صحبت و صحبت حق و دیدن او دیدن نور مطلق باشد و ایں بیت گویا شاہد بر ہمیں است

نظم خواہی کہ رخش بینی در چہرۂ ما بنگر + من آئینہ اویم او نیست جدا از من **رباعی** صاحب نفسانی بزیر ایں چرخ کبود + دارند فراغتے ز ہر رنگ کہ بود + چوں آئینہ ذات صفات ایشانند + پس دیدن شاں دیدن حق خواہد بود الولی ریحانۃ اللہ فی الارض ولی ریحان خدا است بروئے زمین یتشممہ الصدیقون کہ بو میکنند او را طالبان صادق و صادقان طالب فضل را آنچہ پس میرسد بوئے او الی قلوبھم بدلہائے ایشان فیشتاقون پس مشتاق میشوند الی ربھم بسوئے پروردگار

خویش علی تفاوة منازلهم بر تفاوت منازل خویش نظم در رہ آں کعبۂ جان و
دلم * ہر یکی گریان و خنداں میرود * واں یکی چوں برق و باد اندر طلب *
دیں دگر لنگان و افتاں میرود * من احب اللّٰہ ہر کہ دوست دارد خدا ایرا صار
قلبہ گردد دل او شوقاً کلیاً شوق تمام بسوئے او و اعراضاً کلیاً و اعراض تمام
از غیر او و فناً کلیاً و فنا تمام در و لاجرم یصیر ھومہ ناچار میگردد جمیع اندیشہا
او ھما واحداً یک اندیشہ کہ آں ارادہ وجہ خدا است نہ میل دنیا و عقبیٰ نظم
زیں پیش دلی بود ہزار اندیشہ * اکنوں ہمہ لا الہ الا اللّٰہ است * یا غلام اے
پسر اجھد کوشش کن فی طاعۃ ربک در طاعت پروردگار خود بکل جھدک
بتمام طاقت خود یعنی تمام طاقت خود خرچ کن مصرعہ صرف کن در راہ او ہر قوت و
طاقت کہ ہست اجھد ان تعطی کوشش کن بانکہ بدہی من حرمک کسی کہ محروم
کنند و ندہد چیزے ترا و تصل من قطعک و بکوش کہ پیوند کنی و در سازی بکسیکہ برید
از تو و تعفوا عمن ظلمک و بکوش کہ عفو کنی از کسیکہ بر تو ظلم کنند و آزار رسانند ..
نظم ہر کہ بجز اشدت جگر بجفا * ہیچو کان کریم زر بخشش واجھد ان یکون و بکوش
بانکہ باشد بینک مع العباد خانہ تو با بندگان و قلبک مع رب العباد و باشد
دل تو با پروردگار بندگان نظم از درون شو آشنا و از بروں بیگانہ وش * ایں
چنیں زیبا روش کہ می بود اندر جہاں و ایاک لا تکن زا و جھین و اے بر تو مباش
دو روئیہ و ذا والسانین و مباش دو زبانی و ذو و تعلین بفلان و فلان و مباش

دو کاره یکی برای این و یکی برای آن نظم یک رنگ باش و یکدل و یکرو و یک‌زبان ×

این چیز و این سعادت و این امن و این امان × ففوا بیت باشد در پیش ای علی

قوم الافلاس من عقولکم و علومکم بر قوم افلاس از عقلها و علمها خویش لتنالوا

اعلمه در یابید علم او را نظم علم کان نبود ز حبیب واسطه آن نباشد هیچ رنگ باشطه × گذر دور

از علم و عقل خویشتن بر باش سالک پیش رب ذو المنن × تا بیابی علمهای انبیا × بی کتا

ب و بے معید او ستا × دل که دانشها برید از این فریق × را انچه هر دانش ندارد این طریق ×

چون تجلی کرد او صافی قدیم × پس بسوزد وصفهای حادث کلیم لا یجتمع الشرکان شرک

دو نوع است یکی فی الظاهر در ظاهر و الباطن و دیگر در باطن الظاهر عبادة

الاصنام پرستش بتان است والباطن و شرک باطن الاتکال علی الخلق تکیه

کردن بر خلق و غیرے و رؤیتهم فی الضر والنفع و دیدن ایشانرا در سود و زیان ×

نظم گر بهیچ پیشت آید گر راحت ای حکیم × نسبت مکن بغیر که اینها خدا کند لا یجه اجهد

ان یکون بکوش تا انچه باشی مظلوما ستم رسیده و مقهورا قهر کرده شده ولا تکن ظاهرا

و باشی قهر کننده نظم تا توانی بنده شو سلطان مباش × زخم کش چون گوی چون چوگان

مباش اجهد ان لا تاکل لقمة بکوش تا انکه نخوری لقمه ولا تمشی خطوة و نروی گامی

ولا تعمل شیئا و نکنی چیزے و کارے فی الجملة اندک بیش الا بنیة صالح مگر به نیت

نیک لیصلح للحق عز و جل که می شاید حق را و پسندیده او باشد نظم گر نهی گوش و دل بجانب

تا بر تو خوانم صحیفهٔ اخلاص × نیت خاص جو بهر کارے × زانکه چون کیمیاست نیت خاص ×

لا یحتاج یا غلام محتاج ای پسر تو محتاجی فی خلوتک در خلوت خود الی ورع

یحجبک من المعاصی والزلات تا بسوی ورعی کہ باز دارد ترا از گناہان و زلات و مراقبة

وگر محتاجی در خلوت بسوے مراقبہ تذکرک نظر الحق الیک کہ یاد دہد ترا نظر حق بجانب تو

چوں حق را در ہمہ کارہا و احوالی ناظر خود یابی ترک آنچہ ناپسندیدہ اوست و بہ بندیشی آنچہ سوئے

اوست **نظم** پاسبان دل شو اندر کل حال ۔ تا نیاید ہیچ دزد اینجا مجال ۔ ہر خیالے غیر

حق را ز دل خوان ۔ این ریاضت سالکان را غنیمت دان ۔ بدان ای درویش

آنچہ حضرت غوث الثقلین رضی اللہ عنہ درین دو لا یحتاج فرمودہ اند اصول این راہ و

ناچار ہمہ سالکان آگاہ ہست کہ این مجلش این باشد ۔ بیداری و جوع و خاموشی و

خلوت و ورع کہ عبارت است از ترک گناہ و مراقبہ کہ عبارت است از حفظ جوارح از ناپسندیدہ

حق و ذکر را نیز بر خود لازم باید گرفت و طریق ذکر گفتن آنست کہ رو بقبلہ مربع بنشیند و دستہا

بر روئے ران نہد و دل حاضر کند و چشم بر ہم نہد و بتعظیم تمام شروع کند در کلمہ لا الہ الا اللہ

گفتن و بقوت تمام کہ ادا باشد لا الہ از بن ناف از زبان بر آورد و الا اللہ بدل فرو برد

چنانچہ اثر حرارت بدل رسد ولیکن آواز بلند نکند تا تواند در اخفاء صورت کوشد **مصرع**

در نہانی لذتے باشد کہ در اظہار نیست ۔ بدین طریق ذکر گفتن مداوم گوید و در دل معنی

این اندیشہ و نفی خواطر کند چنانکہ در معنی لا الہ ہر خطرہ کہ پیش دل آید نفی کند از بیک دم

بدالمعنی کہ ہیچ چیز نمی خواہم و ہیچ نمی طلبم و ہیچ مقصود و مطلوب ندارم الا اللہ جز خدائے

و ہر چیز کہ دل را بداں پیوند بیند بلا الہ ہیچ محبت آں از دل بر اندازد و مقصد بق

الا الله محب حق را دایم مقام آن محبت گرداند و چون بکثرت ذکر بر زبان فتوری شود نفس را
حبس کند و بدل سه بار لا اله الا الله محمد رسول الله بیکدم بگوید و در پئے هر ذکر
این را نیز اندیشد که خداوندا مقصود من توی و رضاء تو لا بجنّة یا غلام دع النفس
والهوی ای پسر بگذار نفس و هوا را و کن ترابا و باش خاک تحت اقدام هو
ان القوم زیر قدمهاے این قوم یعنی اهل الله و ترابا بین ایدیهم و باش خاک
پیش ایشان **نظم** خاک شو مردان حق را زیر پا ❊ خاک کن بر سر هوا را همچو ما ❊ از بهار
کی شود سر سبز سنگ ❊ خاک شو تا گل بروید رنگ رنگ یا غلام تناول الاقسام
ای پسر در یاب بگیر قسمتها خود را بید الزهد بدست ناخواهش و سرد دلی لا بید
الرغبة نه بدست خواهش **نظم** بکن رغبت بچیزے ورنه حالت بے صفا گردد ❊ برغبت
آنچه خواهی عاقبت بر آن بلا گردد ❊ ای درویش آنچه قسمت تست خواهی نخواهی
چون عاشقان خود را بر تو خواهد انداخت ولی باید که تو از بندگی حق پا کشیده نداری و
روے خود را بدل و جان جانب غیر او نگردانی بلکه در حق چنان مستغرق باشی که هیچ
ارادۂ طلب در تو نماند **نظم** غافلان در کار خویش و عاقلان در کار دوست ❊
عاشقان زین هر دو فارغ خود رو دیدار دوست ❊ عشق از دیدار جوید یا کند یا بهشت
در طریق عشق یار خود بود نه یار دوست ❊ طوبی لک خوش باد مر ترا ان وقعت
الحق اگر موافقت میکنی خدا را در قضا او زبان اعتراض نبکشائی برادر واحبیبه
در دوست بیداری او را **نظم** همچو اسمعیل پیشش سر بنه ❊ شاد و خندان پیش تیغش

جاں بدہ تا پاکا ندر امانت خنداں تا ابد ٭ ہیچو جان پاک احمد با احد ٭ عاشقم بر قہر و بر لطفش بجد ٭ ایں عجب من عاشق ایں ہر دو ضد ٭ عاشقم بر رنج خویش و درد خویش ٭ بہر خوشنودی شاہ فرد خویش لاَ یُحِبُّهٗ مَنْ شَرَطُ الْمَحَبَّةِ اللّٰهِ مُوَافَقَتَهٗ از شرطہائے محبت خدا موافق بودنست او را در آنچہ کند فیك وفی غیرك در تو و در غیر تو **نظم** مذہب عشق خود پسندی نیست ٭ جز غریبی و دردمندی نیست ٭ بہ پسند آنچہ پیر پسند کانجا ٭ تاپسندی چو ناپسندی نیست لاَ یُحِبُّهٗ مَنْ یَجْعَلُ لِنَفْسِهٖ وَزْنًا ہر کہ گرداند و نہد نفس خود را مقدارے و اعتبارے فلا وزن لہ پس نیست او را ہیچ قدرے و وقارے **نظم** پاکبازاں ہے کہ حق نگزیدہ اند ٭ خویش را پاتیز زیر پا دیدہ اند ٭ گر تو خود را ہیچ کس دانی چو خس ٭ ہیچ کس باشی نباشی ہیچ کس لاَ یُحِبُّهٗ عَلَیْكُمْ بِمَذَاهِبِ السَّلَفِ الصَّالِحَةِ راہ و روش پیشینیان صالح **نظم** راہ آناں رو کہ مقبول حق اند ٭ در رہ حق رفتہ با حق ملحق اند ٭ آں مرداں راہ بگفت بر خسے ٭ رہ نشد ہر کور و کہ راہی بسے ٭ لاَ یُحِبُّهٗ فَمَنْ اَرَادَ اللّٰهُ بِهٖ خَیْرًا آنکہ خواہد ازنیکی کند اغلق بر بندد ابواب الخلق درہا در روی او وقطع عطاهم عنه و ببرد عطا از وے حتی یردو تا باز گرداند او را بذٰلك بآں جفا وقطع علی الیه بسوی خود **نظم** اے جفائے خلق با تو ہر زماں ٭ گنجہا آمد اگر دانی نہاں ٭ خلق را با تو چنیں بدخو کنند ٭ تا ترا ناچار روآں سو کنند لاَ یُحِبُّهٗ مَنِ اسْتَغْنٰی بِاللّٰهِ ہر کہ بے نیاز شود بخدا از خلق احتیاج الیه کل شیٔ محتاج شود بسوئے او ہر چیزے۔ **نظم**

اے دل خیال قدش در ہر سرے کہ باشد ٭ آید بپائے بوسش ہر سرو رے کہ باشد
یعاقبک الحق عزوجل عذاب میکند ترا خدا عزوجل بالفقر لسبب اظہار فقر
والسوال عن الخلق وبسبب اظہار سوال بر مردم را ونزع الرحمۃ وبر دارد مہربانی
من قلوبھم از دل ایشان کہ مر تراست نظم از فقر وسوال در بلا خواہی ماند ٭ دائم
بسر رنج وعنا خواہی ماند ٭ واگر داریں شیوہ کہ نزد حق خلق ٭ برہم زدہ بے آب صفا
خواہی ماند ٭ واحر قتاہ واے سوزش من کیف تموتون چگونہ میرید وما
عرفتم ربکم وحالانکہ نشناختید پروردگار خود را نظم وائے حسد وائے کہ نزد یک
بمردن شدہ ٭ ہیچ از راحت جاہا خبرے نیست ترا ٭ الشجاعۃ صبر ساعۃ شجاعت
نیست مگر صبر یک ساعت نظم صبر یک ساعت اگر از تو درآید در وجود ٭ از شجاعان
مینویسند لقدریں میدان مرا یا طالب الاشیاء من غیرہ اے جوئندہ
اشیا از غیر او ما انت عاقل نیستی تو عاقل ھل شیٔ آیا ہست چیزے کہ ھو لیس
فی خزائن اللہ کہ آں نیست در خزانہائے خدا نظم از کسی دیگر چہ میخواہی مگر ٭ حق
زد اول مفلس آمد اے پسر ٭ ہیں از و خواہید لی از غیر او ٭ آب از یم جو جو از
خشک جو ٭ رزق از وی جو مجو از زید وعمر ٭ مستی از وے جو مجو از بنگ وخمر ٭ ور بخواہی
از دگر ہم او دہد ٭ ہر کفش میل سخاہم او نہد ٭ ایاک والحسد بپرہیز کن از حسد فانہ بئس
القرین بدرستی کہ آں بد ہمنشینی است ھو الذی مخرب آں آنست کہ ویران ساختنی
است بیت ابلیس خانہ شیطان را واھلکہ وہلاک کردہ است اورا وجعلہ من

اهل النار و گردانده است او را از اہل دوزخ و جعله ملعون الحق عز و جل

و گردانده است او را رانده رحمت حق عز و جل و ملئکته و انبیائه و خلقه و گردانده

است او را ملعون بفرشتگاں و پیغمبراں و مردماں **نظم** رو ترک حسد گیر که همراه بدست

آنرا که حسد نیست شقی آمده است × در خانهٔ ابلیس حسد زد و آتش × ملعون حق و خلق

بلی از حسد است × در ملتقط احیاء العلوم آورده است که حسد عبارتست از کراہت

نعمت غیر و دوست داشتن زوال او و غبطه آنست که ناخوش نباید وجود آں نعمت

و دوست نداری زوال او را ولیکن آرزو کنی مثل آں برائے خود قال علیه الصلوٰة

والسلام المومن یغبط والمنافق یحسد اول حرام مگر نعمتی که بفاجر یا کافر باشد

و باوی می یابد بداں بر فتنه انگیزی و فساد و ایذای خلق پس اگر کراہت کنی آنرا

و دوست داری زوال آں هیچ ضرر نباشد ترا و ایں از اہل حسد نیست **نظم**

آنچه در وے نفس را باشد خلو × آں حسد باشد ترا اکبر دگلو × و آنچه از بهر خدا و پاک

باست × آں حسد نبود طریق اولیاست × فائده غریبه از ترجمه فتوح الغیب قادریه

است **نظم** گر فتد در دل ترا بغض کسی × عرضه کن فعلش بشرع حق بسی × گر در یں

بینی که مبغوض خدا است × نیست با شرع رسول راست راست × مرحبا اہلا و سہلا

با قبول × متفق گشتی بحق باہم رسول × در بود فعلش ہمه مقبول حق × تو ز بغضش

می نمائی حد شق × الحق ایں باطل ہوائے بود هٔ × سلے زمردان خدا سگ بودهٔ ×

باز کن ای بیحیا زیں مدعی × دشمن او عاصی حق میشوی × توبه کن از بغض او خواه از خدا ×

درستی او بجمیع با صفا ٭ تا موافق باخدا باشی مدام ٭ رحمت جاوید یابی والسلام ٭
ہمچنین گر حب کس یابی بدل ٭ شو جدا از ہوائی خود گسل ٭ فعل و قول و قیل و قال و
ہمتش ٭ زاں بمعیار کتاب و سنتش ٭ گر بود محبوب او محبوب دار ٭ ور بود مبغوض مبغوضش
شمار ٭ تا نباشد حب و بغضت از ہوا ٭ باشد از بہر خدا و مصطفی ٭ شو موافق با خدا سے
با ہوا ٭ شو مخالف با ہوا اسنے با خدا ٭ زانکہ ماموری باین اسے مرد راہ ٭ انچنیں رو
ور نہ می افتی بچاہ ٭ الہوائی لا تتبع باری مخوان ٭ فیضلک عن سبیل اللہ ٭ ال ع
یا غلام لو کان عندک ثمرۃ العلم وبرکتہ ای پسر اگر بودی نزد تو ثمرہ و حاصل علم
و برکت او لما سعیت ھذ آئینہ تگ و پو نمی کردی الی ابواب السلاطین بسوی درہائے
سلاطین و اہل دنیا فی حظوظ نفسک در خواستن حظہائے نفس خود و شہوتہا و آرزوہائے
او نظم کی ترا پروائے سلطاناں شدے ٭ نور علم ار بر درت تاباں شدے ٭ چوں تو قدر علم
حق نشناختی ٭ لاجرم سر در رہ شاں باختی ٭ حق ترا ہم کرد بی وقر و خوار ٭ پیش
مرداران دنیا خوار و زار لا یجئ نوم القوم غلبتہ خواب ایں جماعہ غلبہ است
یعنی بخواب نمیروند مگر وقتیکہ غلبہ کند اکلھم فاقۃ خوردن ایشاں فاقہ است یعنی
نمیخورند مگر وقتیکہ ناچار شود نظم سخن آنگہ کند حکیم آغاز ٭ یا سر انگشت سوی لقمہ دراز
گر ز ناگفتنش خلل زاید ٭ یا ز ناخوردنش بجاں آید ٭ والخرس دائمھم ٭ گنگی و
خاموشی روش ایشانست نظم اصل کار صوفیاں کم خواری است ٭ ذکر و فکر و خلوت و
بیداری است ٭ جز حضور دوست نبود دین شاں ٭ گنگی و خاموشی ست آئین شاں ٭

آمدن ایشان و تحفہائے ایشان **نظم** این چہ صوفی گری و درویشی است × تا مسلمانی و کافر کیشی است × وز دمی در اہرمنی بہتر ازین است × کفن از صد دہ کہنہ بہتر ازین صنائع زمانک صنایع شد وقت تو وجعلت الک صورتا بلا معنی وگردانید خود را صورت بے معنی **نظم** آنکہ چوں پستہ دیدمش ہمہ مغز × پوست بر پوست بود ہمچو پیاز × پارسایان روی در مخلوق × پشت بر قبلہ میکنند نماز حسن الخلق ہو ان لا یوثر فیک جفاء الخلق نکو خوئی عبارت از انست کہ اثر نکند در تو جفائے مردم بعد مطالعتک للحق پس از نگریستن تو مکنونات تصرف حق را و استصغار نفسک و حقیر پنداشتن نفس خود را **نظم** ہر چند کہ پیوند برد خار ہزار × خندم ہمہ چو شاخ گل تازہ بہار × نا شد چراز دو دست زسر رشتہ کار × با ہیچ کسی بجا طرم نیست غبار × المحبۃ ھی تشویش القلب محبت آں درد یست کہ در دلہا یقع من المحبوب می افتد از محبوب فیصیر الدنیا علیہ پس میگردد ایں جہاں بر ولیعنی بر محبت کحلقۃ خاتم مجمع تنگ ہمچو حلقہ انگشتری و مجلس بحیرت ماتم زدگان **نظم** گویا ہمہ غمہائے جہاں در یکجا × جمع آمدہ بود عشق نامش کردند × یا علام کلما فراہ ای پسر ہر گاہ کہ بینی او را من الوجوہ المحسنۃ و تعبد از روئے زیبا دوست میداری او را فھو حب ناقص پس آں دوستی ناقص و ناتمام است انت معاقب علیہ تو عذاب کردہ شوی بر او الحب الصحیح الذی لا یتغیر دوستی صحیح تغیر نپذیرد ھو الذی تراہ و آں آنست کہ بینی او را بعین قلبک بچشم دل خود وھو حب

الصدیقین الروحانیین آں صاحبان روحانی منزہ از حظوظ نفسانی است ×

نظم عشق آں بگزیں کہ جملہ انبیا × یافتند از عشق او کار و صفا × عشق آں زندہ گزیں

کاں باقی است × از شراب جاں فزایت ساقی است نظم بر صورت زیبا کہ ترا

روئے نمود × خواہد فلکش زود ز چشم تو ربود × رو دل بکسی دہ کہ در اطوار وجود × بود است

ہمیشہ با تو ہم خواہد بود × ....

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

الحمد للہ الذی مواہب النعم والصلوٰۃ علی مظہر الکل ولاتم صلی اللہ علیہ وعلی

آلہ وسلم اما بعد عرض میدارد تراب اقدام دوستان لا یزالی الفقیر ابو المعانی

کہ ایں صحیفہ است منتخب از سخنان اہل ذوق وعرفان کہ چوں مرقع صوفیان از

ہر جائے پارہ پارہ فراہم آوردہ بر رشتہ ترتیب لایق بہم دوختہ باشند کہ رہ گمان طریقت

را الہامی و موہبی صفتان را دیدہ راحت اقتباسی باشد چوں ایں نامہ حاوی فحاوی

اصول ایں طایفہ بود نامش اصول صوفیہ مناسب نمود منہ الاستعانۃ

وعلیہ التکلان باسم سبحانہ از لوایح نظم آنجا کہ کمال کبریائی تو بود × عالم نمی

از بحر عطای تو بود ما را چه حد و حمد و ثنای تو بود هم حمد و ثنای تو سزای تو بود الهی
این صور خیالی را آئینه تجلیات جمال خود کن نه علت حجاب و دوری و این نقوش
وهمی را سرمایه دانائی ما   گردان نه آلت جهالت و کوری و محرومی و مهجوری ما همه
از ماست ما را با ما مگذار ما را از ما رهائی کرامت کن و با خود آشنائی را ارزانی دار
رباعی یا رب ز دو کون بی نیازم گردان وز افسر فقر سرفرازم گردان در راه
طلب محرم رازم گردان زان راه که نه سوی تست بازم گردان رباعی یا رب دل
پاک و جان آگاهم ده آه شب و گریه سحرگاهم ده در راه خدا اول ز خودم بیخود کن
وانگه بی خود ز خود براهم ده رباعی یا رب همه خلق را بمن بدخو کن وز جمله جهانیان
مرا یکسو کن روی دل من صرف کن از هر جهتی در عشق خودم یکجهت و یکرو کن
حضرت بیچون که ترا نعمت هستی داده است در درون جز یکدل نهاده است تا در محبت او
یکرو باشی و یکدل وز غیر او معرض و بر او مقبل نه آنکه یکدل را بصد پاره کنی و هر پاره
در پئے مقصد آواره نظم دل در پئے این و آن نه نیکوست ترا یکدل داری بس است
یک دوست ترا تفرقه عبارت از آنست که دل را بواسطه تعلق بامور متعدده پراگنده
سازی و جمعیت آنکه از همه بمشاهده واحد پردازی جمعی گمان بردند که در جمع اسباب
است در تفرقه ابد ماندند و فرقه بیقین دانستند که جمع اسباب از اسباب تفرقه است
دست از همه افشاندند رباعی ای در دل تو هزار مشکل ز همه مشکل شود آسوده
ترا دل ز همه چون تفرقه دلست حاصل ز همه دل را بیکی سپار بگسل ز همه ...

رباعی ای سالک رہ سخن ز ہر باب مگوی * جز راه وصول رب ارباب مپوی *
چوں علت تفرقہ است اسباب جہاں * جمعیت دل ز جمع اسباب مجوی * چوں سبحانہ
تعالی ہمہ جا حاضر است و در ہمہ حال بظاہر و باطن ہمہ ناظر زہی جسارت کہ تو دیدہ از
لقائے او بر داشتہ سوئے دیگراں نگری و طریق رضائے او بگذاشتہ راہ دیگر سپری **نظم**
آمد سحر آں دلبر خونیں جگراں * گفت ای ز تو بر خاطر من بار گراں * شرمت بادا کہ
من بسویت نگراں * باشم تو کنی چشم بسوئے دگراں * میباید کہ بکوشی و خود را از
نظر خود بپوشی و بیزدانی اقبال کنی و تحقیقی اشتغال نمائی کہ در جہات ہمہ موجودات
ہمہ جمال جمال او بینید و مراتب کائنات مرئی کمال او بیں نسبت چنداں مداومت
نمائی کہ بجان تو آمیزد و ہستی تو از نظر تو برخیزد **وصل** در بیان قرب نوافل و قرب
فرائض در مقدمۂ سلوک آوردہ بدانکہ سالک را اول فنائے صفات میشود بعد فنائے
ذات خدا تعالی ہفت صفات ذاتیہ است کہ آنرا ائمہ سبع و ارکان الوہیت و امہات
صفات نیز گویند و آں اینست حیات و علم و ارادت و قدرت و سمع و بصر و کلام
پس فنائے صفات سالک بصفات اللہ از اینست کہ حیات او را با حیات حق و
علم او را با علم حق و ارادۂ او را با ارادت حق و قدرت او را با قدرت حق و سمع او را با سمع
حق و بصر او را با بصر حق و کلام او را با کلام حق اتحاد بی ومعنی باسیت بمعنی کہ پیش آں
بعقل ممکن نیست اگر نظر سالک بالحقیقہ بر آں اتحاد افتد و کما حقہ بہ بیند و بداند و بشنود
و گمان خودی و وہم دوئی کہ آں را وجود موہوم و حجاب میگویند دور کند درین مقام

سالک از خود فانی و بحق باقی گردد بصفات نه بذات و این را قرب نوافل گویند چنانکه
کلام قدسی است کنت له سمعاً و بصراً و یداً و لساناً بی ینطق بی یبطش بی یمشی
و فنائے ذات هنوز باقی است بدانکه در فنای صفات هنوز اضافت سالک میکنند
چنانکه کنت له سمعاً و لی یسمع این نسبت هنوز مقام دوئی است و التوحید قطع الاضافات
و چونکه در مقام فناء الفنا رسد اضافه از سالک برخیزد و آن شعور سالک است بر فنای
خویش تا آنکه شعور محو نشود و فناء الفنا میسر نگردد و اضافت و نسبت برخاست کل من
علیها فان اینجا دریابد و کل شیء هالک الا وجهه سر بر زند و کان الله و لم
یکن معه شیء و الآن کما کان و فنائے ذات اینجا تمام گشت این را قرب فرائض گویند
و در خلاصه اشعة اللمعات آورده بدانکه متقربان از چهار حال بیرون نیستند یا متحقق
بقرب نوافل اند فقط ایشان را صاحب قرب نوافل گویند یا بقرب فرائض فقط ایشان را
صاحب قرب فرائض گویند یا جامع بین القربین بی تقیید باحدهما و بی مناید
آنگاهی یکی بلکه معاً بهر دو قرب و احکام آن متحقق باشند و این مرتبه جمع الجمع و قاب
قوسین و مقام کمال خوانند و یا بهیچ یکی ازین احوال سه گانه مقید نیستند بلکه مر ایشان راست
که هر یک از قربین ظاهر شوند و جمع بینهما نیز تقیید بهیچ یک ازین احوال این را مقام
احدیت جمع و مقام او ادنی خوانند **وصل** در اشعة اللمعات آورده که تحقیقت
وجود را من حیث هو بی ملاحظه نسبت و اعتبارات اگرچه نسبت تجرد از همه باشد
وجود مطلق و ذات بحت و هستی صرف و غیب هویه و احدیه مطلقه و احدیه ذاتیه

گویند و ازین حیثیت مرتبهٔ وی ازان بلندتر است که متعلق علم و کشف و شهود تواند
شد بدست علم و دانش دامن ادراک او توان گرفت و بدید کشف و شهود پرتو
جمال او توان دید اما دیگر مراتب تنزلات است علماً و عیناً که باعتبار آن متعلق
ادراک و کشف و شهود میگردد و اول مراتب تنزلات وی علی التنزل ولیست لشان
کلی جامع مر جمیع شیون الهیه و کونیه ازلیه و ابدیه را بآن طریق که خود مرا باین کلی
بر انتفای امتیاز شیون از یکدیگر و مرا باین اعتبار حقیقت محمدی گویند و اگر باین لحاظ
انتفای اعتبارات کنند واحدیه گویند و باعتبار صلاحیت وی مر اعتبارین که همان
حقیقت محمدی است وحده و برزخ اولی و برزخ کبری گویند **وصل** در بیان رؤیا
و مکاشفه و معاینه در شرح دیوان امیر آورده تحقیق مقام آنکه نوم رکود حواس است
از اعمال خود بسبب کسالتی که طاری ایشان گردد از تصاعد بخارات بدماغ و آنچه درین
حال بیند رؤیا ست و غیبت رکود حواس است بسبب التذاذ غیبی که از عالم عالیه فایض
شود و صاحب حال را از عالم شهادت بعالم غیب کشد و آنچه دران حال دیده شود
مکاشفه و مشاهده است و صحو آنست که از عالم عالیه فیضی برسد و حواس ظاهر رکود نیابند
صاحب وقت بعالم معنی وصول یابد و آنچه درو دیده شود معاینه باشد **وصل**
در توبه در رفیق الفقرا آورده توبه بازگشتن از چیزی که مذموم است در شرع بسوی چیزی
که محمود است در آن و توبه بر سه قسم است اول توبه میانه انابت و آخر اوبت هر که توبه
کند از خوف عذاب صاحب توبه است آنکه توبه کند بطمع ثواب صاحب انابت است

و هر که توبه کند مراعتهً للامر نه برائے خوف عذاب و نه طمع ثواب او شبیه است قال
علیه الصلوٰة والسلام الندم توبة **نظم** توبه چه باشد پشیمان آمدن ٭ بر در
حق تو مسلمان آمدن ٭ عام را توبه ز کار بد بود ٭ خاص را توبه ز دنیا و حق بود ٭
گفت پیرے کاندریں رہ پیشواست ٭ توبه کن از ہر چه آں غیر خداست **وصل**
در ورع پرہیزگاراں سبب شیخ از خوردن لقمه شبه آمیز و احتیاط کردن در اکل حلال
نظم نفس خود را بند کن در کوئے حق ٭ تا بکلی باز گردد سوئے حق ٭ بگذر از
شبه حلالش ہم بده ٭ خواب خود را ہیچ خود از سر بنه ٭ عن الغوث الاعظم
رضی الله عنه و اصحاب الورع اشارت الی التوقف فی کل شیئ
و ترک الاقدام علیه الا باذن الشرع فان وجد الشرع فیه
فعلا فتناوله والا ترک **وصل** در زہد در خلاصه ارشاد آورده است که
زہادت ناخواہاں و سرد دلی از دنیا و کرم بر عقبی یعنی انقطاع رغبت از نعم فانی
بطمع نعمتہائے بہشت جاودانی **نظم** چه باشد زہد دانی اے نکو مرد ٭ که از دنیا
کنی یکبارہ دل سرد قوله عز و جل زین للناس حب الشهوات من
النساء والبنین والقناطیر المقنطرة من الذهب والفضة والخیل
المسومة والانعام والحرث ذلک متاع الحیوٰة الدنیا ٭ اں آدمیکه
ہر که بایں شش چیز گرفتار است از مقام زہد بر کنار است و آنکه از آنہا دل سرد است
در عالم زہادت مرد است **نظم** غلام ہمت آنم ٭ که زیر چرخ کبود ٭ ز ہر چه رنگ تعلق

پرہیز آزاد است ۔ سئل الشبلی عن الزهد فرمود آں زہد فیما سوی اللہ

نظم لذت دنیا اگر زہدت شود ۔ شربت خاصاں درکامت دہند ۔ **وصل**

تقوی پرہیزگاریست وآں برسہ قسم است تقوی عام وتقوی خاص وتقوی خاص

الخاص فی تفسیر البیضاوی وله ثلث مراتب الاولی التوقی عن العذاب

المخلد والتبری عن الشرك والثانیة التجنب عن كل ما یوثم من فعل او

ترك وهو المتعارف باسم التقوی فی الشرع والثالثة ان ینزه عما

یشغل سره عن الحق ویتبتل الیه بشراشره وهو التقوی الحقیقی

المطلوب بقوله واتقوا الله حق تقاته **وصل** در صبر فی تفسیر القشیری

الصبر حبس النفس وذلك علی ثلثة مراتب صبر ما امر به العبد

وصبر عما نهی وصبر عن الوقوف تحت جریان حكمه علی اما یرید اما فی

فوات محبوبه ام هجوم بالا لسطیعته فاذا ترقیت عن هذه الصفة

بان لا یصیبك مشقة او تنال راحة فذلك رضی لا صبر **وصل**

در توکل در ارشاد آوردہ کہ معنی توکل خود را بیروں بود بمولی عز وجل وتوکل

شرط ایمانست چنانکہ مولی عز وجل میفرماید وعلی اللہ فتوکلوا ان کنتم مومنین

فرمود مر خدائے عز وجل توکل کنید اگر بودے گرویدہ اید قال علیه الصلوة والسلام

لو انکم تتوکلون علی اللہ حق التوکل لرزقکم کما یرزق الطیر تغدو خماصا

وتروح بطانا یعنی اگر شما بر خدا عز وجل توکل کنید چنانکہ سزا است شما بوئی

روزی دہد کہ مرغانرا بامداد مرغان گرسنہ بیرون آیند از خانہ و شبانگاہ سیر شدہ باز گردند
و در توکل سخن بسیار گفتہ اند ولیکن در عوارف چنین گفتہ کہ من در توکل سخنی ازین نغز
تر ندیدہ ام کہ یکی از بزرگان گفتہ است کہ توکل آن بود کہ بدانی کہ ہرچہ مولی تعالی
فرمودہ است از بندگی تو بے توفیق نتوانی آورد تا پیوستہ بجو است توفیق مشغول شوی
و ہرچہ مولی تعالی در دنیا قسمت تو کردہ است بے یاری ہمہ مخلوقات بتو تو اندر رسانید
تا دل از ہمہ خلق گسستہ داری و این توکل فریضہ باطن است کہ دل با سباب و مخلوقات
نہ بندی نہ آنکہ دست از اسباب و مخلوقات باز داری باید کہ در اسباب زدہ باشی و بباطن
از اسباب جدا داری چہ کسب کردن سنت است و کسب ناکردن رخصت است
و کسب نا دیدن بدعت است و روزی از کسب نا دیدن فریضہ است **نظم** دہ نمی کاریم
روزی بخوریم ۞ تا نہ پنداری کہ روزی دہ دہست **وصل** در صدق عبارت از انست
کہ ظاہر و باطن برابر بود بلکہ باطن از ظاہر خوبتر و در رفیق الفقرا آوردہ کہ الصادق
من صدق فی اقوالہ والصدیق من صدق فی جمیع اقوالہ و افعالہ
و احوالہ **وصل** در اخلاص و آن پاک ساختن عمل از ریا قال السہل الاخلاص
ان یکون سکون العبد و حرکاتہ للہ تعالی خاصۃ و قال الدیم اخلاص
آنست کہ رویتہ تو از عمل مرتفع شود و بینی عمل از خود نہ بینی و ندانی بلکہ از حق دانی زیرا کہ
فاعل حقیقی اوست و تو آلتی بیش نہ **وصل** در محبت فی التعرف قال الجنید المحبۃ
میل القلب معناہ ان یمیل قلبہ الی اللہ و الی اللہ من غیر تکلف یعنی

محبت میل دلست بمطالعه جمال و انجذاب روح بمشاهده جلال ذات و آں بر ۳ قسم
است اول ذاتی دویم صفاتی که آنرا اسمائی نیز گویند سیوم افعالی که آنرا آثاری نیز
می نامند محبت ذاتی عبارت از ارتباط و تعشق است بحضرت محبوب بے آنکه او را
حبیبے دانند یا محبوبی شناسند یا به امری دوست میدارند ایشان اند که چون و چرا
و در خود گنجائش نمے بینند نظم لطیفه است نهانی که عشق ازو خیزد که نام آں لب لعل و خط
زنگاری نیست × بلکه میل و آنچه آب است که بر دفع آں قدرت نباشد و علامت صحت
ایں آنست که صفات متقابله محبوب چوں وعده و وعید و تقریب و تبعید و اعزاز و اذلال
و هدایت و اضلال بر محب یکساں شود و مرارت قهر و جلال و حلاوت لطف بروے
و جمال بروے آسان گردد نظم خواهی تو بلطف کش خواهی به ستم × هست از تو
صفات متقابل همه خوش بود و محبت اسمائی و صفاتی است که محبت بعضی از اسما
و صفات محبوب را چوں افضال و انعام و اعزاز و اکرام بر اضداد آں ایثار و اختیار
کنند بے ملاحظه و حصول آثار آنهاست بوی - و محبت افعالی و آثاری که آں اختیار و ایثار
بنا بر حصول احکام و آثار آنها باشد بوی و از آنها آں محبت ذاتی است که لا یزال
از وصف نقصان و زوال منزه است و از لغت تغیر و انتقال مبرا و عبارت ازیں محبت
است آنکه عارف شیرازی میفرماید نظم خلل پذیر بود هر بنا که می بینی × مگر بنای محبت
که خالی از خلل است × قول سید الطائفة الجنید فی المحبة قال عبد ذاهب
عن نفسه متصل بذکر ربه قائم باداء حقوقه ناظر الیه بقلبه احرق

قلبه انوار هویته وصفائی شرابه من کاس وده وکشف له الحجاب من
استار عینه فان تکلم فبالله وان تحرک فلله وان سکن فمع الله فهو بالله
والله مع الله **وصل** شیخ نظام الدین قدس سره فرمود اگر سالک را در اثنای
سلوک در طاعت وعبادت حق فتوری افتد وقصوری روی نماید واقف شود اگر آن روند
فی الحال خود را دریابد وبازگشت آید باز سالک گردد واگر هم بر وقصور ماند راجع شود ونیز
فرمود بلیه این راه بر هفت قسم است اعراض وحجاب وتفاصل وسلب مزید و
سلب قدیم وتسلی وعداوت مثلاً اگر از محب فعلی آید که مکروه محبوب او بود محبوب
از وی روی گرداند این اعراض بود واگر آن محب از آن فعل بازآید واستغفر نماید
گردد وعذر خواهد آن اعراض باقبال بدل گردد واگر محب هم بر آن فعل مصر باشد
حجاب پیش آید اگر محب ازین هم پشیمان نشود ومعذرت پیش نیارد کار تفاصیل کشد
یعنی محبوب از محبت جدائی گزیند اگر محبت ازین هم متنبه نشود سلب مزید شود یعنی فتور
در وظایف ونوافل افتد اگر محب ازین هم باز نیاید سلب قدیم روی نماید یعنی خلل در
فرایض وواجبات افتد واز توفیق طاعت وحلاوت باز ماند اگر محب ازین هم توبه
نکند تسلی روی نماید یعنی بر فوت فرایض وواجبات هیچ اندوهی وندامتی نباشد بلکه
دلش بر جدائی محبوب بیاساید وقرار گیرد اگر اینجا هم اغفال واهمال کند عداوت پیدا
آید معامله احبا به معامله اعدا بدل گردد نعوذ بالله منها **وصل** در بیان تجرید وتفرید
تجرید قطع علایق ظاهر است وتفرید قطع علایق باطن پیر میران میفرماید آنچه کرده است

داری بدیهی و آنچه در سپهر او را می نیستی یعنی تجرید آنست که هرچه از اشیا در دست تست آزاد کنی و تفرید آنکه از سرود دل سیل خیال آنها بیرون کنی در مونس الفقرا سیفر تعالیٰ

التجريد انقطاعك عما هواء والتفريد غيبتك عن رويته ما سواه

وصل دربیان توحید در نثر فصوص مذکور است کہ توحید یکی دانستن باشد یکی دانستن باشد بغیر او را نه بینی اگر با وی جز او نه بینی توحید نباشد حضرت پیر مراة میفرمایند کہ توحید عام آنکہ جز او نیست توحید خاص آنکہ جز او نیست و نیز میفرماید توحید نہ آنست کہ او را یگانہ دانی توحید آنست کہ او را یگانہ باشی و حضرت ایشان نامی فرمودند کہ یکی گویان در عالم بسیار ند یکی دانا کمتر یکی دانا بسیار ند یکی بینان کمتر یکی بینان بسیار ند یکی باشا کمتر و در رفیق الفقرا آورده توحید حقیقی آنست کہ حق سبحانہ بر وحدانیت خود گواہی میدہد شهد الله انه لا اله الا هو پس توحید حق اصل آنست و توحید خلق فرع است چہ گفتہ او را بیگو بند از بنجاست کہ گفتہ اند التوحيد للحق والحق طفلی و بر بر کہ صفت احدیت حق متجلی شود او سود رگردد و آنچہ بشہادت ملائکہ و اولو العلم در الشہادت خود قرین گردانند لک لتشریفهم تکریما لهم سئل الشبلی

عن التوحيد فقال ويحك من عرف التوحيد فهو مشرك ومن اجاب عن التوحيد فهو ملحد ومن اشار اليه فهو ثنوى ومن او ما اليه فهو عابد وثن ومن يطرفيه فهو غافل ومن سكت عنه فهو جاهل ومن وهم انه واصل فليس له حاصل ومن زعم انه واحد فهو فاقد

وکل ما مر بمود بادهانکم وذکرتموه لیعقولکم فی اتم معانیکم فهو مصروف

مردود الیکم محدث مصنوع مثلکم وجاء فی الرسالة القشیریة قال

الجنید قدس سره اشرف کلمة التوحید ما قاله ابوبکر الصدیق رضی اللّٰہ

عنه سبحان من لم یجعل الخلق سبیلا الی معرفته هو العجز عن معرفته۔

ایدوست حقیقت توحید از عبارت برتراست واز اشارت منزه شیخ عطار می فرماید

نظم بے اشارت می پذیرد نے بیان × نے کسی زو علم دارد نی نشان × سید

حسن قدس سره میفرماید نظم بر زبان حرف آید و در دل خیال × برتر است از دو

ملک لایزال × گرچه توحید بخوانیم ما × هم تو دانائی که نادانیم ما وصل دربیان فقر

در مخلص نفحات آورده فقرا آں طائفه اند که مالک هیچ چیز از اسباب و اموال دنیاوی

نباشد و در طلب فضل بر رضوان الٰهی ترک همه کرده باشد و باعث ایں طائفه

بر ترک یکی از سه چیز باشد- اول رجائی تخفیف جناب باخوف عذاب چه حلال را حساب

لازم است وحرام را عقاب دوم توقع فضل ثواب ومسابقت در دخول جنة چه فقرا به پانصد

سال پیش از اغنیا در بهشت درآیند × سوم طلب جمعیت خاطر و فراغت اندرون

از برائی اکثار طاعت وحضور دل دراں و فقیر را در مقام صوفی وصفی دیگر زاید بود آں

سلب نسبت جمیع اعمال واحوال ومقامات از خود وعدم تملک آنچنانکه هیچ عمل هیچ

حال هیچ مقام از خود نه بیند وبخود مخصوص نداند بلکه خود را نه بیند پس او را نه وجود بود

ونه ذات ونه صفت محو ومحو فنا در فنا بود وایں حقیقت فقر است مشایخ فرموده ...

ای درویش تجلی فقر زاهدانه است دیگر فقر صوفیانه فقر زاهدانه دست از اشیا کشیدن است
و فقر صوفیانه خود را ندیدن است اینست آنکه گفته است **نظم** فقر سر در فقر بودن نابود را * فقر
سوز و خرمن موجود را * **وصل** قال علیه الصلوٰة والسلام الفقر سواد الوجه
فی الدارین وکاد الفقر ان یکون کفرا ورفیق الفقرا آورده بعضی گویند این
حدیثها در حق اصحاب فقر اضطراریست زیرا آنکه ایشان بقسمت خدا راضی نباشند بلکه
ساخته و شاکی باشند و تارک فرایض و واجبات و شب و روز در غم زنبیل خرقه بگذرانند
و غم امور دین و اندوه آخرت را ندارند اگر نفس ایمان سلامت بردارند عقوبت ابدی
عذاب خلاص باشند اگر در ایمان خلل افتد نعوذ بالله منها جاوید در دوزخ بعذاب
گوناگون گرفتار باشند اینست سخن اهل ظاهر اما اهل باطن را درین سواد الوجه وجهی دیگر
است چنانکه مولانا محمد شیرین کو مغربی میفرماید **نظم** از سواد الوجه فی الدارین گر یابی خبر *
چشم بکشا و جمال فقر و کفر را نگر * تا تو در بند خودی خود را بخود پوشیده * با چنین کوری
ز کفر را کجا یابی اثر * چون بحق پوشیده گردی آنگهی کافر شوی * چون شوی کافر ز
ایمان آنزمان یابی خبر * قولهم فی الفقر والمسکنة قال بعضهم الفقر من له آدنی
شیٔ والمسکین من لا شیٔ وقال بعضهم المسکین من له ادنی شیٔ والفقیر
من لیس له شیٔ وقال بعضهم الفقر والمسکنة شیٔ واحد قال المشایخ الفقر
لا یحتاج الی الله علام افتقار از کمال یقین و تسلیم باشد دل بند کردن بعلم الله
کفیٰ بعلمه بحالی من سوالی مصر بحکم که دوست روش بنده چه وهی داند **وصل**

در لوایح آورده که فنا عبارت از آنست که بواسطه استیلائی ظهور هستی حق بر باطن
جا سوائے او شعور نماند که فنای فنا در فنا مندرج است زیرا که صاحب فنا را اگر
بفنائے خود شعور باشد صاحب فنا نباشد بجهت آنکه صفت فنا و موصوف آن از قبیل ما
سوی حق اند ایں شعود بآں منافی نباشد نظم زیناں که بقائے خویشتن جوئی ٭ از خرمن
هستیت جوی کنی خواهی ٭ تا نگهر بود خویشتن آگاهی ٭ کردم بزنی از راه فنا گمراهی ٭
لا بحثہ توحید یگانه کردن یعنی تخلیص و تجرید او از تعلق با سوی حق سبحانه هم از روی طلب و ارادت
هم از جهت علم و معرفت یعنی طلب و ارادت او از همه مطلوبات و مرادات منقطع گردد و همه معلومات
و معقولات از نظر بصیرت او مرتفع باشد و از همه توجه بگرداند و بغیر حق سبحانه آگاهی و شعور
نماند نظم توحید بعرف صوفی ای صاحب سیر ٭ تخلیص دل از توجه اوست بغیر ٭ رمزی ز نهایات
و مقامات طیور ٭ گفتم بتو گر فهم کنی منطق طیر ٭ وصل در اصطلاح صوفیه آورده بدانکه تصوف
تصفیه قلب است از کدورات قالب و دنیا عبارتست از آنچه بنده را از خدا باز دارد و انابت
عبارت از آنست که هرچه بنده را باشد اضافت بخود کند چنانکه سر من و پای من [illegible] هرچه
در دنیا آنکس را باشد مراقبه می نظمت جوارح است از مخالفت حق - جذبه عبارت از تقرب عبد
است بسوی حق باقتضائے عنایات حق [illegible] و عبارتست از آنچه نازل شود بر دل از
معانی از عالم غیب - حجاب عبارتست از انطباع صور کونیه است در دل که مانع قبول
حق بود ٭ وصل عبارتست از نسیان خود بشهود حق والله اعلم بالصواب ٭ ......

تمت

روضۃ الاوراد

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

ای یاد تو جان بخش دل افسردہ × صید مرہم راحت زہی آزردہ × بر یاد تو در گوشۂ خلوت بی نیازہ × پیر غم زدہ صید عیش نہانی بردہ × گل گلشن از تقرب اظہار روا اظہار ریاحین اسرار نثار آن نازنین مقبول چاریالش قبول باد **نظم** زہی شاہی پناہ جملہ عالم × علیہ و آلہ صلی وسلم۔ بعد میگوید **نظم** حیران جمال لایزالی × سرگشتۂ عشق ابو المعالی × کہ این صحیفہ است پر لطیفہ موسوم بروضۃ الاوراد مرتب بر چہار فصل در باب شغل کاربی و شب زندہ داری طالبان صادق و صادقان طالب پیر روش سلسلہ درویشیان کرامت نشان حضرت قادریہ کہ بصورت خوب بہ ہمگنان چہرہ نمائی مطلوب است **رباعی** این سلسلہ چون ہست بہر جاب بسند × دلبستہ در و شوق ارباب پسند × ہر کس کہ درین سلسلہ دستی زدہ است × انداختہ بر کنگرۂ عرش کمند ×

فصل اول

ای مسند نشین آن سرفراز و لنواز کہ لولاک طراز قبای ناز اوست پیغمبر پاید صلی اللہ علیہ وسلم الدنیا ملعونۃ وملعون ما فیہا الا ذکر اللہ

ترجمہ ہرفی لعنت خدا آمد **نظم** دنیا وہر چہ ہست بر دنیا × غیر ذکر خدا کہ صاحب ذکر × در دو عالم بر جہنت اولی × پس آیا ہوش یکی بگوش تا از غیر او نگریزی و بیاد وش آویزی بلکہ امروز حاضر دم باش کہ دمی یاد او نیز آید دگرنہ خود نگری کہ از حسرت در فردا بر توجہ گشتا **نظم** دم را عزیز دار غنیمت شمار عمر × آنہا کہ رفتہ اند حزاب ہمین دم اند × باید کہ در نشست و خفتن

وآمد رفت هر کجا و هر طور که باشی دیانت بکار و نیز باشد تا رحمتهای تر و تازه بی اندازه رسید
بر تو نثار شود خصوصاً نیم شبی را پاس داری که آن وقت محمود رهنمای مقصود است نظم
خلق که توفیق طلب یافتند ✻ کام مقصد جان در دل شب یافتند ✻ و در صبحگاه بناله و آه بسیار
بدعا و استغفار در کار باشی که اثر عجیب دارد نظم ساقی دم صبح مشکبار است ✻ غافل نشوی
که وقت کار است نظم رو بر در دل بنشین که کان دلبر گاهی ✻ وقت سحری آید یا نیم
شبی باشد ✻ آورده اند که یکی از بندگان بیداران راه که شبستان سیاه را از شمع آه خود
روشن و بوظایف و اوراد گلشن داشتی شبی خوابش در ربوده از وظایف که اوراد او بوده
بیفتد تا که در واقعه بدید که حور که دلنواز پرده نشین حور عین گرد آن پاک دین حلقه زده اند
نظم بیا ز مه جبین جمله ناز ✻ بخوبی و بشوخی عشوه پرداز ✻ هر یک چون مه برآمد از حسن
کامل ✻ بود آرام جان و راحت دل ✻ واز چشم اینها از لب سیه روی تیره خوئی پدید
پیدا شد نظم گر چنان رنگی در بهشت بود ✻ مردمان دوزخ اختیار کنند ✻ این مرد آن
گلچهرگان ناز پرورده متوجه شد و گفت نظم کای گلچهرگان سوی کم گرائید ✻ بدین خوبی
بکوشید هم گرائید ✻ و این عفریت مردم خواره خود کیست ✻ که از سیاهیش نتوان یک نفس زیست
گفتند ما آن شبهائیم که با کرده اند و رها شده و این شبیست که از تیرگی غفلت برآورده هشیار
شو و بیدار باش نظم ختم سعادت گر چنین باشد ترا ✻ گر قیامت همدم این باشد ترا ✻ هان
ای درویش می بینی چه عقبه مشکل و چه واقعه هایل است مصرعه در خانه کس است
یک حرف بس است ✻ و این غزل یاد گیر که این فقیر تو میگوید غزل شب شکیب که

درو شبها از نور است × طرۂ غاشیه پرورده بروئے حور است × هله برخیز و بزن دست
بران طرۂ حور × که چسان راحت آرام دل رنجور است × غافل از شب مشو ای دل که
درین پرده سیاه × سر رخ عشوه گر حور و شی مستور است × ظلمت شب که در و نور خدا
می تابد × ظلمت و چشمۂ حیوان بنظر منظور است × گوشۂ فقر و دل جمع شب تار حضور ×
بهتر از ملک فریدون و فغفور است × چند خسپی بنجم ای غمزده شب خیزی کن × دل شب خیز
ز اسرار خدا مسرور است × گر ز بیداری شب نیست معالی سر خوش × روز ها از چه سبب
است وش و مخمور است × **فصل دویم** طالب را باید که نیم شب برخیزد و این کلمات بخواند
چنانچه از ام المومنین سیدة النساء رضی الله عنها منقول است که چون آن شهرو بوستان
رسالت از شب قیام فرمود طوطی زبانش باین کلمات ناطق شد هو لا اله الا انت سبحانک
اللهم وبحمدک استغفرک لذنبی واسئلک رحمتک اللهم زدنی علماً ولا تزغ قلبی بعد
اذ هدیتنی وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب پس ازان وضو بکند و دوگانه برای
یگانه بگذارد و بسجده رود و بنیاز تمام این دعا بخواند رب دلنی علی عبد من عبادک المقربین
حتی یدلنی علیک ویعرفنی طریق السبب لابد منه از حبیب همدانی قطب ربانی قدس سره
منقولست که چون سراپردۂ مشکین بیند از دو خلق در و بیدار آید و اصوات در سکوت شود طالب
را باید که برخیزد و وضو کند و دو رکعت نماز بنیاز بگذارد و این دعا که مسطور شد بخواند - خدا
قادر است که او را در بگشاید و بی مصاحبت ایشان راهی نماید **نظم** برخیز و رخ نیاز نه بر
در او × باشد نظر لطف کند در حق تو × پس ازان ده رکعت صلوة تهجد بدین ترتیب که

اول چہار رکعت بیک سلام و بخوانند در فاتحہ و آنچہ از قرآن یاد داشتہ باشد - و باز
چہار رکعت ہمیں نمط بعد ازاں دو رکعت بیک سلام و بخوانند از ادعیہ شیخ السموات
والارضین اللهم انا نعوذ بوصلك من بعدك و بقربك من طردك و بقبولك من ردك
فاجعلنی من اهل طاعتك و ودك و صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین بعد
ازاں وترگذارد و در سجدہ رود و از سر نیاز بگوید اللهم ارزقنی حبك وحب من احبك
بعد ازاں سر برارد و بآواز بلند سہ بار بگوید سبحان الله و بحمده سبحان الله العظیم
و بحمده استغفر الله واتوب الیه و بذکر لا اله الا الله مشغول شود بلند بایست در ہر چہ
صفاء وقت خود بیند و اگر از کثرت تکرار ایں کلمہ قلق دست دہد از کلمات فیض بخش
پیر دستگیر فارغ از بود و نابود کعبہ مقصود و مسجود و نادرہ شہود حضرت شیخ داؤد قصوصاً ایں
کلمات کہ در صفا بخشی و لہا خاصیتہ عجیب دارد بآواز بلند گوید جل قدر الله حی لا یزالی
جل وقر الله حی ذی الجلال جل کبر الله حی لا ابالی جل امر الله حی ذی الکمالی - یا
چیزے از ابیات عاشقانہ شور انگیز برخواند چوں دل گرم شود باز بذکر مشغول شود - ہاں اے
درویش ذکر الحبیب احلی من الاصل فلا تذکر بالکل گفتہ اند **نظم** سیبں زگفتن ناشش
ملال چوں گیرد ﴿ کہ از خداست ملالت ملال نام خدا ﴾ وایں بیت نیز بآواز بلند بخوانند - کہ
حضرت ایشاں با ہمہ شبہا بتکرار بخوانند **نظم** حجاب چہرۂ جاں میشود غبار تنم ﴿ خوش آں دمی
کہ ازیں چہرہ پردہ بر فگنم ﴾ منقول است کہ در نیم شب حضرت قطب ربانی بسیار بتکرار ایں اسما
بلند بخوانند المحیط - العالم - المجیب - الغفار - الخالق - الباری - المصور

پس طالب را لازم است که در نیم شب این اسما را ملازمت نماید تا بکمال برسد
و چون صبح صادق بدمد مرید صادق را باید که ورد لقطب آمد وایں پیچ قطب ربانی
بخوش الحانی بخواند **نظم** شد سجان ملک و ملک خاک شہ گیلانی ۵ این چه قدر است
زہی قادری و سلطانی ۵ جوق جوق از فضلا و بدلا و نجبا ہست استادہ بران در
زپئے دربانی ۵ میرود سلسله اش تا بعلی الاعلیٰ ۵ وای بر تو خود ازیں قافله گردانی
ہر که دیوانه این سلسله باشد باشد ۵ مست ہوشیار ہمی عاشقی و عرفانی ۵ دست جود و
کرم حضرت فیاض توئی ۵ ہر چه باید ہمه داری و نداری ثانی ۵ گر ز لطف تو شود طبع
حسن ہمراہم ۵ از ہمی ہیچ تو خواہم که کنم حسانی ۵ مسلمی از دل و جان گشت گدا ہم در تو
ارحم ارحم ملسا کینک یا گیلانی ۵ **فصل سیوم** چون نماز فجر بگذارد قبله رو به چار زانو
بنشیند و بذکر لا اله الا الله مشغول شود تا آنکه آفتاب یک نیزه بلند بر آید برخیزد و
دو رکعت نماز اشراق بگذارند ۵ **نظم** اشراق دو رکعت است بگذار که تا ۵ گردد
دل تو مشرق انوار خدا ۵ بعد ازاں چہل و یکبار بگوید یا حی یا قیوم یا لا اله
الا انت اسألك ان تحیی قلبی بنور معرفتك **نظم** چہل و یکبار
ہر که بخواند ۵ دل او زنده ابد ماند ۵ دوازده رکعت نماز چاشت بشش سلام بگذارد
و میان شام و خفتن صلوة اوابین بگذارد بیست رکعت بده سلام و اقل اوا چہار
است اگر آن میسر نشود ایں را از دست ندہد و بعد از صلوة عشا باز بذکر مشغول شود
چون خواب غلبه کند بر پہلوئے راست بخسپد وایں دعا که سنت است بخواند :-

بسم اللہ الرحمن الرحیم اللھم اسلمت نفسی الیک ووجہت
وجھی الیک والجات ظھری الیک رغبۃ ورھبۃ الیک لاملجاء
منک الا الیک امنت بکتابک الذی انزلت ونبیک الذی
ارسلت * **فصل چہارم** بداں کہ اہم ترین کار دریں ہنگام نفی خواطر است۔
و آں میسر نشود مگر بصحبت پیرے سالک بریدہ بحق رسیدہ **نظم** دل پاکش ہمیشہ عرش
خدا * رخش آئینہ جمال نما * مست ہوشیار عالم قربت * بوسش خم بادۂ وحدت *
گر بود صحبت یکزماں سویش * سرخوش و تشنہ گردی از بوئیش * در بدو بہر بنا تہ سنگ
آہنی * روئے او بینی و بیا سائی * و آنکہ از دولت دیدار پر انوار پیر روشن ضمیر
دور افتادہ باشد خیال صورت پیر را بدل و بدیدہ مطالعہ کند و ہر خطرہ کہ تشویش دہد
بحضرت خیال صورتش التجا نماید چوں چنیں باشد از جمال ولایت پیر محروم نمانی
نظم چوں خیال تو دریں دیدہ تصور گردد * دل وجانم ہمہ زاں نور منور گردد *
نظم چہ گلہائے حقیقت بر شگفت است * دریں گلشن بیا بنگر بکامش * بفیض
حق رسانندم چوں باتمام * نہادم رو بخفتہ الا ارادتمندش * ....

تودنہ نام

سلطان العارفین غوث الاعظم شیخ عبد القادر جیلانی الحسن الحسینی قدس سرہ الاقدس

بسم اللہ الرحمن الرحیم

یا سلطان العارفین - یا تاج المحققین - یا ساقی الھمتہ
یا جمیل المحبۃ - یا برکت الانام - یا مصباح الظلام -
یا شمس بلا افل - یا قمر بلا مثل - یا بدر بلا کلف -
یا بحر بلا طرف - یا بازی الاشہب - یا فارج الکرب -
یا غوث الاعظم - یا واسع الکرم - یا کنز الحقائق
یا مخزن الدقائق - یا دافع الشکوک - یا والی الملوک
یا شمس الشموس - یا زخرف النفوس - یا باری
النسیم - یا محی الرمیم - یا عالی الھمیم - یا ناموس
الامم - یا حجت العاشقین - یا قدوۃ الکاملین
یا وارث المختار - یا خزانۃ الاسرار - یا میدانی جمال اللہ -

یا نائب رسول اللہ - یا کبد المصطفی - یا سبط
المرتضی - یا نور المجتبی - یا قرۃ العیون - یا ذ الوجہ
المیمون - یا صلاح الاحوال - یا صادق الاقوال -
یا سیف المسلول - یا ثمرۃ البتول - یا ارحم الناس -
یا مذہب الباس - یا مفتح الکنوز - یا معدن الرموز -
یا کعبۃ الواصلین - یا قبلۃ الموحدین - یا مرشد
الطالبین - یا زبدۃ الصالحین - یا ولی الاطہر - یا
صوفی الاظہر - یا مجمل المطر - یا محسن البشر - یا ملجاء
الضعفاء - یا ملاذ الغرباء - یا امام المتقین - یا صفوۃ
العابدین - یا قوت الارکان - یا حبیب الرحمان -
یا مجلی الکلام القدیم - یا شفاء الاسقام السقیم - یا
اتق الاتقیاء - یا اصفی الاصفیاء - یا نار الموقدۃ - یا
حیوۃ الافئدۃ - یا شیخ الکل - یا دلیل السبل یا مطلوب
المحبوبین - یا مقصود السالکین - یا کریم الطرفین -
یا عبد الفریقین - یا قاضی الحاجات - یا فاتح
المغلقات - یا عارف الاشیاء - یا عالم الاسماء -
یا سید السادات - یا منبع السعادات - یا ضیاء

السموات والارضین - یا نور السرائر غیاث
المستغیثین - یا بحر الشریعۃ - یا سلطان الطریقۃ
یا برهان الحقیقۃ - یا وجدان الکنه المعرفۃ - یا کاشف
الاسرار - یا غافر الاوزار - یا طرد الاولیاء - یا عدد
الفقراء - یا ذا الاحوال العظمۃ - یا ذا الاوصاف الرحیمۃ
یا ذا الکلامات الجلیلۃ - یا ذا المقامات العلیۃ - یا
ذا المذاهب الحنبلیۃ - یا امام الائمۃ - یا حل غموض
المشکلات - یا مقبول رب الحاجات - یا جلیس الرحمان
یا مشهور من الجیلان - یا قطب الاقطاب - یا
هادی الارباب - یا صاحب القدرۃ - یا واهب
النظرۃ - یا من ظهر سره فی الدنیا والآخرۃ - یا شاه
یا سر الله - یا عفو - یا شریف - یا تقی - یا نقی - یا
صدیق - یا معون - یا فرد الاحباب - یا سیدی
یا مولائی - یا قوت - یا غوث - یا غیاثی - یا فارج
کربی - یا صافی - یا شافی - یا قاضی الحاجات -
یا محی الدین - اعینونی - اغیثونی - فی اداء حاجتی
اسرعوا اجابتی - ومالی سوا کم - یا ساداتی - و

اسئلتی فی الآجلۃ العاجلۃ۔ وصلی اللہ تعالی علی خیر
خلقہ محمد واھل بیتہ والہ واصحابہ اجمعین۔
آمین آمین آمین۔ برحمتک یا ارحم الراحمین ط۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

اللھم یا مالک الرقاب۔ ویا مفتح الابواب۔ و یا
مسبب الاسباب ھئ لنا لا نستطیع لہ طلبا اللھم
احسن عاقبتنا فی الامور کلھا واجرنا من خزی
الدنیا وعذاب الاخرۃ۔ سبحان ربی العلی الاعلی
الکریم الوھاب یا وھاب اللھم اجعلنا مشغولین۔
بامرک آمنین بعدلک آئسین من خلقک
آنسین بک متوحشین عن غیرک راضین
بقضائک صابرین علی بلائک شاکرین لنعمائک
ومتلذذین بذکرک فرحین بکتابک مناجین بک
فی آناء اللیل واطراف النہار مبغضین للدنیا و
محبین للاخرۃ مشتاقین الی لقائک متوجھین
الی جنابک مستعدین للموت ربنا واتنا ما وعدتنا

علی رسلک ولا تخزنا یوم القیمة انک لا تخلف المیعاد

اللھم اجعل التوفیق رفیقنا والصراط المستقیم

طریقنا اللھم اوصلنا الی مقاصدنا وتب علینا انک

انت التواب الرحیم اللھم بک اصبحنا وبک امسینا وبک

نحیا وبک نموت والیک المصیر اللھم ارنا الحق حقا وارزقنا

اتباعہ وارنا الباطل وارزقنا اجتنابہ ربنا توفنا

مسلمین والحقنا بالصالحین وادفع عنا شر الظالمین

واشرکنا فی دعاء المؤمنین ونبھنا عن نومة الغافلین

وقنا ربنا شر ما قضیت اللھم اقض امة محمد اللھم فرج عن

امة محمد اللھم بشر امة محمد اللھم تجاوز عن امة محمد

علیہ الصلوۃ والسلام اللھم حبیب التوابین تب علینا

یا امان الخائفین امنا یا دلیل المتحیرین دلنا یا غیاث

المستغیثین اغثنا یا رجاء المتقین لا تقطع عنا رجاءنا

یا راحم العاصین ارحمنا یا غافر المذنبین یا ارحم الراحمین

تمت

کتبہ احقر العباد سراج الدین ساھو والیہ عفی اللہ عنہ